

S. BURXANOV, U. XUDAYAROV, Q. NARQULOVA,
N. RUZIKULOVA, L. GOIBOVA

MATEMATIKA

Uliwma orta bilim beriwshi mekteplerdiń
3-klasi ushin sabaqlıq

Tórtinshi basılıwı

*Ózbekstan Respublikası Xalıq bilimlendiriw
ministrliqi ulıwma orta bilim beriwshi mekteplerdiń 3-klasi ushin
sabaqlıq sıpatında usınǵan*

«SHARQ» BASPA-POLIGRAFIYALÍQ
AKCIONERLIK KOMPANIYASÍ
BAS REDAKCIYASÍ
TASHKENT – 2019

UO'K: 51.(075)

KBK 22.1

B 94

Pikir bildiriwshiler:

Abdullaeva Barno – Nizamiy atındaǵı TMPU prorektori, pedagogika iliminiń doktori, professor;

Jumanova Zarifa – Respublikalıq bilim orayınıń Baslawısh bilim bólimi baslıǵı;

Ganieva Nargiza – Tashkent qalalıq Yashnabad rayoni 244-ulıwma orta bilim beriwshi mekteptiń baslawısh klass oqıtıwshısı

Shártli belgiler:

1, 2, 3... – awızsha orınlaw ushın shınıǵıwlar

1, 2, 3... – jazba orınlaw ushın shınıǵıwlar

– >, <, = belgilerinen saykesın qoyıń;

– esińizde saqlań!

– basqatırmalar, qosımsha shınıǵıwlar

– úyde orınlaytuǵın shınıǵıwlar

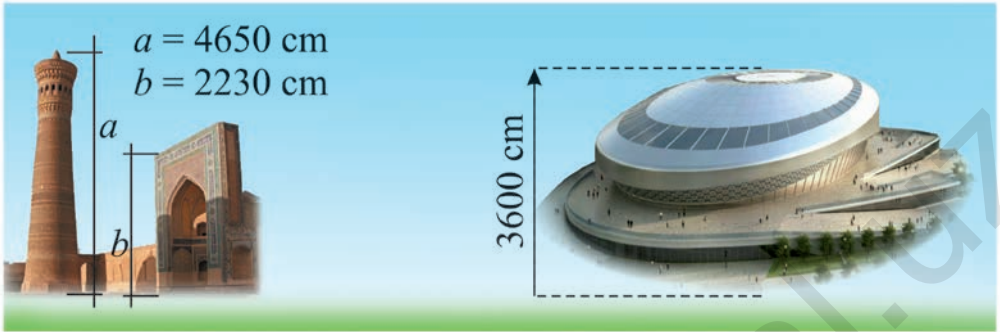
– sabaq tamam boldı

**Respublika maqsetli kitap qori qarjıları esabınan
ijara ushın basıp shıǵarıldı.**

ISBN 978-9943-26-912-5

© Burxanov S., Xudayarov U., Narqulova Q., Ruzikulova N., Goibova L.
© «SHARQ» BPAK Bas redakciyası, 2012, 2014, 2016, 2019.

MÍNLÍQ

2-KLASTA ÓTILGENLERDI TÁKIRARLAW

Eki hám úsh tañbalı sanlardı tañbadan ótip qosıw hám alıw

1. Kestedegi sanlardı oqır. Oñnan shepke qarap esaplağanda birlikler, onlıqlar hám júzlikler qaysı orıńa jazıladı?

Júzlikler	Onlıqlar	Birlikler
7	5	1
3	0	7

2. Tóمندegi quramdağı sanlardı jazır:
 - 9 onlıq 9 birlik; 9 júzlik 9 birlik;
 - 9 onlıq 1 birlik; 9 júzlik 3 onlıq;
 - 9 júzlik 9 onlıq 9 birlik; 9 júzlik 9 onlıq.
 Bu sanlardıń hár birinen aldın hám onnan keyin qaysı sanlar aytıladı?

3. Juldızshanıń ornına qanday sanlardı qoyıw múmkin?

$2^*6 < 236$	$26^* > 264$	$75^* > 675$
$49^* > 497$	$*68 < 381$	$*75 < 786$

$$4. \quad 100 + 60 + 2 \qquad 600 + 30 + 8 \qquad 500 + 70$$

$$427 - 400 - 20 \qquad 854 - 50 - 4 \qquad 903 - 3$$

Úlgi: $100 + 60 + 2 = 162.$

5. Gúl dúkánına 430 roza gúli hám onnan 130 danası az gvozdika alıp kelindi. Dúkánğa barlıgı bolıp neshe gúl alıp kelingen?
6. Sheńber formağa iye bolğan predmetlerdi tabıń:

7. Birlikler jıyındısın tabıń:

$$200 + 80 + 9 \qquad 400 + 40 + 6 \qquad 700 + 50$$

$$300 + 40 + 1 \qquad 600 + 20 + 5 \qquad 800 + 4$$

8. Kitap dúkánında 680 dana ertek kitap bar edi. Birinshi kúni 210 dana, ekinshi kúni birinshi kúndegiden 60 dana kóp kitap satıldı. Kitap dúkánında qansha ertek kitap qaldı?

1. Sheshiliwin túsindirıń:

1-usıl. Bóleklep qosıw:

$$\begin{array}{r} 230 \\ + 510 \\ \hline 740 \end{array} = (200+500) + (30+10) = 740$$

\wedge \wedge
 200 30 500 10

2-usıl. Baǵana túrinde qosıw:

		2	3	0	
		+	5	1	0
		—			
		7	4	0	

$$\begin{array}{ccc}
 2. & 140 + 440 & 260 + 220 & 350 + 620 \\
 & 650 + 310 & 750 + 130 & 760 + 230
 \end{array}$$

3. Jazgi dem alista Xatiysha ham onin ukesi 270 erdek oqidi. Olardan 150 ozbek xaliq erdekleri bolip, qalganlari dunya xaliqlari erdekleri. Olar qansha dunya xaliqlari erdeklerin oqigan?

4. **1-usil.** Boleklep aliw:

$$\begin{array}{r}
 460 - 320 = (400 - 300) + (60 - 20) = 140 \\
 \wedge \qquad \quad \wedge \\
 400 \ 60 \quad 300 \ 20
 \end{array}$$

		4	6	0
		-	3	2
			0	0
			1	4

2-usil. Baqana turinde aliw:

$$\begin{array}{ccc}
 780 - 650 & 310 - 200 & 920 - 410 \\
 820 - 310 & 560 - 430 & 670 - 550
 \end{array}$$

5. Tuwri teńlikti tabın:

$$\begin{array}{cc}
 465 - 123 = 588 & 123 + 465 = 598 \\
 588 - 365 = 223 & 534 + 123 = 657
 \end{array}$$

6. Juwabı 111, 222, 555, 777 bolgan misallardi duziń.

$$\begin{array}{ccc}
 7. & 710 + 50 & 160 + 330 & 210 + 420 + 60 \\
 & 310 + 80 & 760 - 410 & 870 - 240 - 20
 \end{array}$$

8. Tashkent – Samarqand jonelisi boyınsha qatnawshı «Afrosiyob» tez júriwshı poezdı bir waqıtın ózinde 215 jolawshını tasıw múmkinshiligine iye. Eger poezdga 210 jolawshı shıqqan bolsa, jáne neshe bos orın qaldı?

Qawsırmalı ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirín:

$$670 + (220 - 120) - 140 = 630$$

2. $470 - (210 + 110)$
 $330 - (220 + 10)$

$780 - (310 + 90) - 110$
 $590 - (40 + 20) + 120$

3. Baǵana túrinde sheshiliwin túsindirín:

		5	6	0
		+	3	7
			0	
			9	3
			0	

			5	3
			-	2
			8	0
				2
				5
				0

4. $240 + 280$
 $620 - 190$

$450 + 180$
 $450 - 180$

$460 + 540$
 $760 - 470$

5. Zumrad birinshi háptede 220 betli kitaptırn 120 betin, ekinshi háptede bolsa qalǵanın oqıp boldı. Ol birinshi háptede ekinshi háptedegige qaraǵanda neshe bet kóp oqıǵan?

6. Teńlik durıs bolıwı ushın juldızshalardıń ornına sáykes keletuǵın sanlardı jazıń:

$1 \text{ m} = 3 \text{ dm } 6 \text{ cm} + * \text{ dm } 4 \text{ cm}$

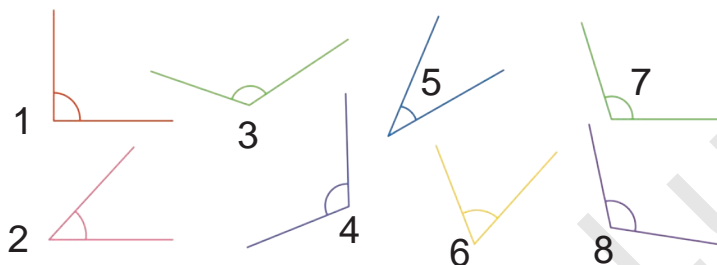
$4 \text{ dm } 9 \text{ cm} = * \text{ dm } 5 \text{ cm} + 3 \text{ dm } 4 \text{ cm}$

$8 \text{ dm } 2 \text{ cm} = 1 \text{ m} - 1 \text{ dm } * \text{ cm}$

$1 \text{ km} = 350 \text{ m} + * \text{ m}$

7. Tuwrımúyeshli úsh múyesh sızǵısh járdeminde

tuwrı múyeshlerdi, tuwrı múyeshten kishi hám tuwrı múyeshten úlken múyeshlerdi anıqlań:

8. $430 - (210 + 40)$

$640 - (350 - 110)$

$880 - (330 - 80) + 120$

$520 + 210 - (320 - 250)$

9.

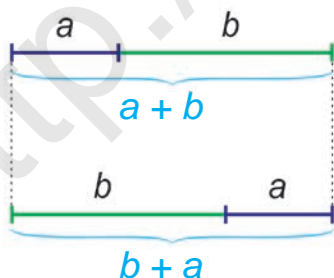
Atızdan jıynalğan 240 ġarbızdıń 130 danası birinshi qarıqtan, qalğanı ekinshi qarıqtan terip alındı. Birinshi qarıqtan ekinshisine qaraǵanda qansha kóp ġarbız terip alınğan?

Máseleni qawsırmalı ańlatpa dúzip sheshiń.

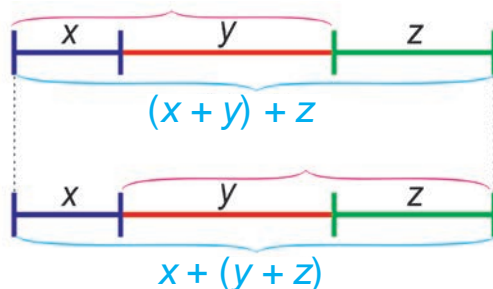
Qosıwdıń toparlaw nızamı

1. Sızılmadan paydalanıp qosındılardı salıstırın. Ańlatpalar teńligi haqqında juwmaq shıǵarıń.

$a = 2; b = 6$

$2 + 6 = 6 + 2$

$x = 2; y = 4; z = 3;$

$(2 + 4) + 3 = 2 + (4 + 3)$

2. Toparlap qosiń:

$$120 + 80 + 20$$

$$220 + 460 + 40$$

$$530 + 120 + 70$$

$$140 + 90 + 60$$

$$350 + 170 + 50$$

$$280 + 320 + 210$$

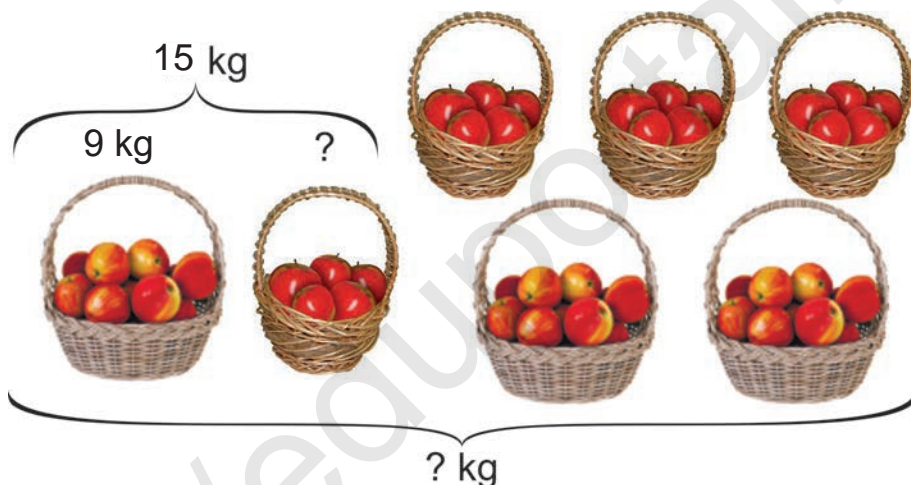
3. Tuwrı tórtmúyeshliktiń uzınlıǵı 72 cm, eni uzınlıǵınan 27 cm qısqa. Tórtmúyeshliktiń perimetrin tabıń.

4. $7 \cdot x = 63$

$48 : x = 6$

$54 : x = 9$

5. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

6. Qolaylı usılda qosıń:

$$520 + 240 + 180$$

$$370 + 270 + 230$$

$$260 + 130 + 340$$

$$410 + 280 + 190$$

7. Bir jil aldın mektepte 890 oqıwshı oqıytuǵın edi. Olardan 80 oqıwshı mektepti pitkerdi. Jańa oqıw jılında 1-klasqa 90 oqıwshı qabıllandı. Házir neshe oqıwshı oqıp atır?

Sannan qosindini yamasa ayirmanı alıw

1. Sheshiliwin túsindirir:

$$380 - (120 + 50) = 380 - 170 = 210$$

$$380 - 120 - 50 = 260 - 50 = 210$$

$$380 - (120 - 50) = 380 - 70 = 310$$

$$380 - 120 + 50 = 260 + 50 = 310$$

2. $540 - (80 - 60)$

$$540 - 80 + 60$$

$$540 - (80 + 60)$$

$$540 - 80 - 60$$

$320 - (140 - 90)$

$$320 - 140 + 90$$

$$320 - (140 + 90)$$

$$320 - 140 - 90$$

3. Dúkanda túske shekem 130, tústen keyin 250 muzqaymaq satıldı. Eger azanda dúkánğa 400 muzqaymaq alıp kelingен bolsa, neshe muzqaymaq qalğan?

4. Bağana túrinde sheshiliwin túsindirir:

$$\begin{array}{r} 345 \\ + 234 \\ \hline 579 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 675 \\ - 432 \\ \hline 243 \end{array}$$

5. $323 + 571$

$$879 - 435$$

$857 + 141$

$$243 - 122$$

$766 + 231$

$$867 - 245$$

6. Súwret tiykarında qarap másele dúziń hám sheshiń.

Bar edi – ?

Satıldı 140 kg

Qaldı 370 kg

7. Ağash ustasında 9 ağash taxtay bar edi. Ol bir neshe taxtaydıń hár qaysısın 5 bólekke bólip jarǵiladi. Sonda taxtaylardıń sanı 33 ke jetti. Ağash ustası neshe taxtaydı bóleklerge bólip jarǵiladı?

8. $720 - (370 - 150)$ $940 - (450 - 280)$
 $720 - 370 - 150$ $940 - 450 - 280$

9. Birinshi imarat qurılısı ushın 160 kg, ekinshi imarat qurılısı ushın onnan 40 kg az shege jiberildi. Dáslep qoymada 300 kg shege bolǵan bolsa, qurılısqa jiberilgeninen soń neshe kilogramm shege qaldı?

0 hám 1 sanlarınıń qatnasıwında kóbeytiw hám bóliw

1. Sheshiliwin túsindiriń hám sheshiń:
 $0 : 55$ $99 \cdot 0$ $0 \cdot 25$ $0 : 89$
 $1 \cdot 72$ $84 \cdot 1$ $64 : 1$ $78 : 1$
2. Teńlik tuwrı bolıwı ushın shatırashqa qanday sanlardı jazıw múmkin? Tórtewden mısıl keltiriń.
 $\square \cdot 1 = \square : 1$
3. Arif aǵanıń padasında 410 qoy hám eshkileri bar. Olardan 380 bas qoy, al qalǵanı eshkiler. Shakir aǵanıń padasında 20 eshki, 420 qoy bar.
- 1) Shakir aǵanıń padasındaǵı barlıq sharwa sanı neshe?
 - 2) Arif aǵanıń eshkisi neshew?
 - 3) Eki padadaǵı barlıq sharwalar sanın tabıń.
 - 4) Eki padadaǵı qoylar neshew?
 - 5) Eki padadaǵı eshkilerdiń sanın tabıń.

$$4. \quad 0 : 4 + (72 + 35) \qquad (740 - 420) : 1 + 24$$

$$(98 - 45) \cdot 0 + 450 \qquad 0 \cdot (620 - 260) + 500$$

5. Tárepiniń uzınlıǵı 1 cm bolǵan kvadratlardan uzınına 1 cm, enine 12 cm bolǵan lenta payda etildi. Eki shetindegı kvadratlardıń orayları tuwrı sızıq kesindisi menen birlestirildi. Sızılma sızıp, bul kesindiniń uzınlǵın tabıń.

6. Qosındısı da kóbeymesi de bir-birine teń bolatuǵın úsh sandı tabıń. Bul qanday san?

$$7. \quad 53 : (37 + 16) : 1 \qquad 42 : 6 + 0 : 3 + 58$$

$$(63 : 7 + 8 \cdot 6) : 57 \qquad 9 \cdot 5 + 9 : (67 - 58)$$

$$(560 - 480) \cdot 0 + 74 \qquad 1 \cdot (830 - 830) + 86$$

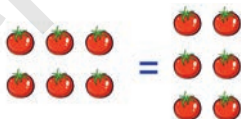

8. «Juldızsha» kórik-tańlawında 340 qatnasıwshı qatnastı. Eger hár bir qatnasıwshı birewden saxna kórinisin kórsetken bolsa, tańlawda neshe saxna kórinisi qoyılǵan?

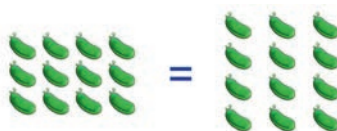

Kóbeytiwshilerdiń orın almasıw nızamı

1. Ne ushın teńlik durıs ekenligin túsindirıń:

$$3 \cdot 2 = 2 \cdot 3 = 6$$

$$3 \cdot 4 = 4 \cdot 3 = 12$$

Kóbeymeler teńligi tiykarında juwmaq shıǵarıń:
Kóbeytiwshilerdiń orını almasıwılsa ...

2. Qolaylı usılda kóbeytiń:

$$2 \cdot 7 \cdot 5$$

$$5 \cdot 3 \cdot 3$$

$$2 \cdot 6 \cdot 4$$

$$2 \cdot 8 \cdot 5$$

$$2 \cdot 9 \cdot 3$$

$$4 \cdot 7 \cdot 2$$

3. Júzim egiletuǵın atızdan 9 sebetke xusayni hám jáne 8 sebetke toifi sortınan júzim salındı. Xusayni 8 kg nan, toifi bolsa 9 kg nan bólistirildi. Barlıǵı bolıp neshe kilogramm júzim terip alınǵanın tabıń. Qaysı sortınan kóbirek terip alınǵan?

4. Baǵana túrinde sheshiń hám sheshiliwin túsendiriń:

$\begin{array}{r} + 452 \\ 329 \\ \hline 781 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 539 \\ 385 \\ \hline 924 \end{array}$	$\begin{array}{r} \overset{\cdot}{6}35 \\ - 419 \\ \hline 216 \end{array}$	$\begin{array}{r} \overset{\cdot}{6}\overset{\cdot}{5}7 \\ - 379 \\ \hline 278 \end{array}$
---	---	--	---

5. $436 + 345$

$569 + 324$

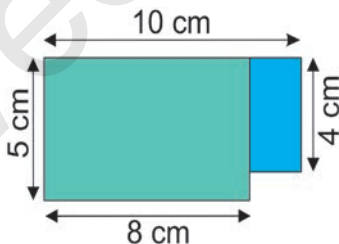
$729 + 163$

$347 - 128$

$643 - 227$

$582 - 439$

6. Berilgen formanıń betin esaplań:

7. Kóbeytiwdiń qolaylı usıllarınan paydalanıp kóbeymeni tabıń:

$2 \cdot 3 \cdot 3 \cdot 4$

$3 \cdot 2 \cdot 2 \cdot 4$

$6 \cdot 2 \cdot 4$

$2 \cdot 4 \cdot 2 \cdot 5$

$3 \cdot 2 \cdot 3 \cdot 5$

$2 \cdot 6 \cdot 5$

8. Ónermentshilik buyımları kórgizbesin kóriwge úsh kúnde 420 adam keldi. Birinshi kúni 90, ekinshi kúni

 onnan 40 qa kóp adam keldi. Úshinshi kúni neshe adam kelgen?

Sanniń bir neshe úlesin hám úlesi boyınsha sanniń ózin tabıw

1. a) 12 ózani eki dos teń bólip aldı. Olardıń hár birine neshewden óza tiyisti?

$$\frac{12 \text{ óza}}{2 \text{ ge bólinde}} = 6 \text{ óza.}$$

b) 12 ózani úsh dos teń bólip aldı. Olardıń hár birine neshewden óza tiyisti?

$$\frac{12 \text{ óza}}{3 \text{ ge bólinde}} = 4 \text{ óza.}$$

д) 12 ózani tórt dos teń bólip aldı. Olardıń hár birine neshewden óza tiyisti?

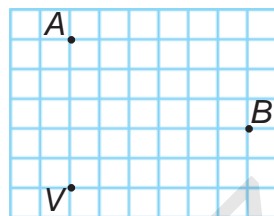
$$\frac{12 \text{ óza}}{4 \text{ ge bólinde}} = 3 \text{ óza.}$$

2. Súwret tiykarında másele dúziń hám onı sheshiń:

Bar edi	Satıldı	Qaldı
 36 kg kartoshka	 Tórtten bir bólegi	 ? kg

3. $16 : 4 \cdot 5$ $36 : 6 \cdot 4$ $24 : 4 \cdot 8$
 $32 : 8 \cdot 9$ $56 : 7 \cdot 6$ $54 : 6 \cdot 3$

4. Sızılmadağı sıyaqlı A , B , D noqatların dápterinińge belgileń. Bul noqatlardı birlestirip, ABD úshmúyeshlik payda etiń. Payda bolǵan úshmúyeshlik perimetrin tabıń.

5. Baǵana túrinde sheshiń:

$$476 + 378$$

$$295 + 596$$

$$637 + 285$$

$$857 - 379$$

$$727 - 239$$

$$559 - 389$$

6. Erinshek bala bir sutkaniń yarımın uyıqlaw hám awqatlanıw, yarımın, mektepte bolıwǵa, jáne bir yarımın oyın hám televizor kóriwge jumsadı. Sutkaniń qalǵan waqtında sabaq tayarladı. Ol neshe saat sabaq tayarlaǵan?

7. Ámellerdi orınlań:

$$32 : 4 \cdot 3$$

$$50 : 5 \cdot 4$$

$$48 : 6 \cdot 3$$

$$27 : 3 \cdot 4$$

$$72 : 9 \cdot 7$$

$$64 : 8 \cdot 6$$

8. Mektep baǵında 38 roza gúli hám 160 lala gúli otırǵızıldı. Sońınan roza gúli hám lala gúliniń sanı qansha bolsa sonsha gvozdika egildi. Barlıǵı bolıp qansha gúl náleri egilgen?

Kóbeytiw hám bóliw

1. $48 + 8 \cdot 5$ $7 \cdot 8 - 38$ $63 : 7 + 8 \cdot 9$
 $54 - 18 : 2$ $27 : 3 + 74$ $6 \cdot 8 - 72 : 8$
2. $x \cdot 9 = 54$ $56 : x = 7$ $470 + x = 930$
3. Tuwrı tórtmúyeshliktiń uzınlıǵı 7 cm, eni 4 cm. Tuwrı tórtmúyeshliktiń tárepleri 8 cm ge úlkeytirilse onıń perimetri qansha boladı?

4. Súwret tiykarında másele dúziń:

45 kg

? kg

5. Shaqmaqtaǵı sanlardıń qosındısın tabıwdıń ańsat usılların tabıń.

6	3	6	3
9	9	6	
3	3	6	3
6	3	9	

6. Keste boyınsha mısallar dúziń hám sheshiń:

1-qosılıwshı	67	48	$7 \cdot 8$	$6 \cdot 9$
2-qosılıwshı	$6 \cdot 8$	$6 \cdot 7$	78	79

Úlgi: $67 + 6 \cdot 8 = 67 + 48 = 115$.

7. 32 alma hám 28 almurt 4 vazaǵa birdey etip bólistirilip, dasturxanǵa tartıldı. Hár bir vazaǵa neshewden alma hám neshewden almurt qoyılǵan? Hár bir vazada neshewden miywe bar?

Kombinatorlıq hám logikalıq máseleler

1. Kombinatorlıq máselelerde berilgen tapsırmanı neshe usılda orınlaw múmkin ekenligi anıqlanadı.

Mısalı: 9, 0, 4 sanları berilgen. Bul sanlardan paydalanıp neshe úsh tańbalı san payda etiw múmkin?

Úlgi: 409; 490; ...

2. Klasta tort oqıwshı bir-bir menen qol berip kórispekte. Kórisiwler sanı neshe boladı? Juwabıńızdı tájiriybede tekserip kóriń.

3. $856 - 477$ $483 - 195$

$679 + 293$ $565 + 387$

4. Qasqırdıń ininen túlkiniń inine 3, túlkiniń ininen ayıwdıń inine 2 jol bar. Qasqır qonaqqa barıw ushın túlkiniń ininen ótip, ayıwdikine neshe jol arqalı bara aladı? Sızılma sızıp kórsetiń.

5. $x + 9 = 88 - 41$ $523 - x = 316 - 62$

6. Qızıl, sarı hám aq gúller qatara ashılıp turıptı. Pal hárresi hár bir gúlge tek bir márte qonıwı múmkin. Ol barlıq gúllerdi neshe usılda aylanıp shıǵa aladı?

7. Shaqmaq ornına qaysı sandı qoyıw múmkin? Juwap variantları neshew?

$2 \cdot \square = 1 \square$

$4 \cdot \square = 3 \square$

$6 \cdot \square = 4 \square$

$7 \cdot \square = 4 \square$

8. Tórtmúyeshlik sızıń. Onıń múyeshlerin *A*, *B*, *D*, *E* háripleri járdeminde belgileń. Tórtmúyeshliktegi háriplerdi usınday izbe-izlikte jáne neshe usılda belgilew múmkin? Hár bir usıldı sızılmada kórsetiń.

9. Shaqmaqıń ornına qaysı sandı qoyıw múmkin? Juwap variantları neshew?

$3 \cdot \square = 2 \square$

$8 \cdot \square = 4 \square$

$3 \cdot \square = 1 \square$

$5 \cdot \square = 3 \square$

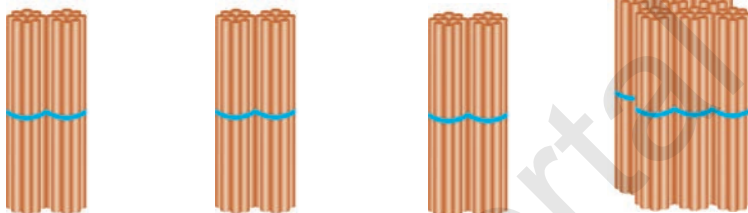

KESTEDEN TÍSQARÍ KÓBEYTIW HÁM BÓLIW. GEOMETRIYALÍQ FIGURALAR

20 · 3, 30 · 4 kórinisindegi ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirih:

1) $20 \cdot 3 = \square$

2 onlıq + 2 onlıq + 2 onlıq = 6 onlıq

2 onlıq · 3 onlıq = 6 onlıq. **Demek:** $20 \cdot 3 = 60$.

Kóbeytiwshilerdiń ornı almasqanı menen kobeyme ózgermeydi.

$20 \cdot 3 = 60$. **Demek:** $3 \cdot 20 = 60$.

2) $30 \cdot 4 = \square$

$30 \cdot 4 = 3 \cdot 10 \cdot 4 = 3 \cdot 4 \cdot 10 = 12 \cdot 10 = 120$

Kóbeytiwshilerdi toparlap kóbeytiw múmkin.

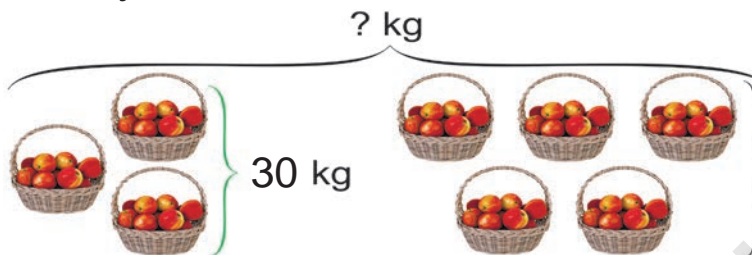
2. $30 \cdot 2$ $10 \cdot 4 + 240$ $30 \cdot 3 - 4 \cdot 20$

$5 \cdot 20$ $20 \cdot 2 + 370$ $30 \cdot 2 + 2 \cdot 20$

3. Mektep kitapxanası ushın «Sharq» baspaxanasınan 4 baylam, «Oqıtıwshı» baspaxanasınan 5 baylam kitap alıp kelindi. Bir baylamda 20 kitap bolsa, barlıǵı bolıp neshe kitap alıp kelingengen? Qaysı baspaxanadan kóbirek kitap alıp kelingengen?

4. $20 \cdot x = 80$ $x \cdot 6 = 180$

5. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

6. Tórtmúyeshliktiń eki múyeshi tuwrı bolsa, bul tórtmúyeshlik bárqulla da tuwrı tórtmúyeshlik boladıma? Sızıp kórsetiń.

7. $50 \cdot 4 + 110$ $880 - 30 \cdot 2$ $30 \cdot 4 - 40 \cdot 3$
 $3 \cdot 30 - 37$ $260 + 2 \cdot 30$ $10 \cdot 5 + 2 \cdot 20$

8. Dúkánnan Labar 20, Laziz bolsa onnan 3 ese kóp dápter satıp aldı. Labar hám Laziz barlıǵı bolıp neshe dápter satıp aldı?

60 : 3, 100 : 2 kórinisindegi ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirıń:

1) $60 : 3 = \square$

6 onlıq : 3 = 2 onlıq Demek: $60 : 3 = 20$.

2) $100 : 2 = \square$

10 onlıq : 2 = 5 onlıq. Demek: $100 : 2 = 50$.

2. $60 : 2$ $80 : 4$ $90 : 3$ $70 : 7$ $100 : 5$

3. Matematika sabaǵınıń bir háptede 5 márte

ótiliwin esapqa alsaq, bul sabaq 70 kúnde neshe márte boladı?

4. Keste boyınsha mısallar dúziń hám sheshiń:

Azayıwshı	80:4	40 · 2	40 · 3	50 · 2	80:2
Alınıwshı	60:6	90:3	3 · 20	60:2	2 · 20
Ayırma	10				

Úlgi: $80:4 - 60:6 = 20 - 10 = 10$.

5. a) Baǵda gúl 8 m jerge dóńgelek túrinde egilgen. Hár 1 metrde 1 roza gúl náli otırǵızılǵan bolsa, barlıǵı bolıp neshe dana roza gúli egilgen?

b) Gúl egilgen jer 8 m li kespe túrinde bolıp, onda roza gúliniń náli hár 1 metrge 1 danadan otırǵızılǵan. Barlıǵı bolıp neshe roza gúliniń náli egilgen?

6. Sanlı rebus.

alma – ?

limon – ?

qulpinay – ?

 = 30

 = 70

30 ? ?

7.

$80:4 \square 40:2 + 560$

$60:3 \square 90:3 - 30$

$40:2 \square 60:2 - 20$

$60:2 \square 20 \cdot 3 - 100:2$

$50 \cdot 2 \square 80:4 + 40 \cdot 2$

$100:2 \square 80:2 + 90:3$

8.

Qısqa jazıw boyınsha másele dúziń hám sheshiń:

Bar edi – 80 muzqaymaq.

Túske shekem satıldı – ?, sheregi. _____

Tústen keyin satıldı – ?, yarımı. _____

Barlıǵı bolıp satıldı – ? dana.

90 : 30 kórinisindegi ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirih:

$$90 : 30 = \square \quad 9 \text{ o'nl.} : 3 \text{ o'nl.} = 3 \text{ yoki}$$

$$(9 \cdot 10) : (3 \cdot 10) = (9 : 3) \cdot (10 : 10) = 3.$$

Demek: $90 : 30 = 3.$

2. $40:20$ $60:30$ $80:40$ $50:10$
 $30:10$ $80:20$ $60:20$ $50:50$

3. Qisqa shárt boyınsha másele dúziń hám sheshih:

Barlıǵı – 140 m gezleme.

Bir perde ushın – 20 m gezleme.

Tigildi – 3 perde.

Jáne tigiliw kerek – ? perde.

4. $250 + 40 : 20$ $60 \cdot 6 - 90 : 30$
 $440 - 80 : 20$ $80 : 40 + 20 \cdot 4$

5. Mazalı zatlar islep shıǵarıw fabrikasında qutılarga konfetler 20 danadan salınbaqta. 100 dana konfet ushın neshe qutı kerek? 80 dana ushın-she?

6. Axmette 8 dana úsh túrli reńdegi qálemler bar. Qızıl qálemlerdiń sanı jasıl qálemlerden 3 ese kóp bolsa, sarı qálemlerdiń sanı qansha?

7.

$$350 - 90 : 30 \quad 40 : 20 + 50 : 10 \quad 80 \cdot 7 - 60 : 3$$

$$590 + 60 : 20 \quad 70 : 10 - 48 : 8 \quad 80 : 20 + 30 \cdot 2$$

8.

Asxanada kúnine 20 kg nan geshir jumsaladı. Eger asxanada 67 kg geshir qalğan bolsa, 4 kúnge jetiwi ushın jáne qansha geshir satıp aliw kerek?

Qosındını sanğa, sandı qosındıǵa kóbeytiw

1.

Sheshiliwin túsindirir:

$$1) (20 + 30) \cdot 4 = \square \quad 2) 4 \cdot (20 + 30) = \square$$

1-usil. 1) $(20 + 30) \cdot 4 = 50 \cdot 4 = 200$

2) $4 \cdot (20 + 30) = 4 \cdot 50 = 200$

Qosındını sanğa kóbeytiw ushın aldın qawsırmanıń ishindegi qosındı esaplanıp, nátiyje sanğa kóbeytiledi. Bul qaǵıyda sandı qosındıǵa kóbeytiw ushın da orınlı.

2-usil. 1) $(20 + 30) \cdot 4 = 20 \cdot 4 + 30 \cdot 4 = 80 + 120 = 200$

2) $4 \cdot (20 + 30) = 4 \cdot 20 + 4 \cdot 30 = 80 + 120 = 200$

Qosındını sanğa kóbeytiw ushın qawsırmanıń ishindegi hár bir qosılıwshı sanğa kóbeytiledi, keyin kóbeytiwshiler qosıladı. Bul qaǵıyda sandı qosındıǵa kóbeytiw ushında orınlı.

2. Awır atletika boyınsha jarısta sportshı birinshi urınıwda eki 40 kg lı hám 25 kg lı tastı kóterdi. Sportshı barlıǵı bolıp neshe kg tastı kótergen?

3. $(30 + 40) \cdot 2$ $(70 + 30) \cdot 5$ $(30 + 40) \cdot 7$
 $6 \cdot (50 + 30)$ $6 \cdot (80 + 10)$ $8 \cdot (50 + 30)$

4. Keste tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

Yashiklerdiń massası	Yashikler sanı	Ulıwma massası
Birdey	7	140 kg
	9	? kg

5. $x \cdot 6 = 60$ $x + 9 = 360$ $70 : x = 1$

6. Birinshisi 4 ke bólingende, ekinshisi 4 ke kóbeytilgende, úshinshisine 4 qosılǵanda, tórtinshisinen 4 alıńǵanda juwap 4 bolatuǵın tórt sandı tabıń.

7. $(70+20) \cdot 3$ $(50+20) \cdot 9$ $(20+70) \cdot 6$
 $7 \cdot (60+30)$ $4 \cdot (40+50)$ $9 \cdot (10+70)$

8. Sarvar, Azamat hám Shuxratjanlardıń hár biri 30 danadan tut hám 40 danadan terek nálin ekti. Olar barlıǵı bolıp neshe nál otırǵızǵan? Máseleni eki usılda sheshiń.

23 · 4, 4 · 23 kórinisindegi ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirih: $23 \cdot 4 = \square$ $4 \cdot 23 = \square$
 $23 \cdot 4 = (20 + 3) \cdot 4 = 20 \cdot 4 + 3 \cdot 4 = 80 + 12 = 92$

 $\begin{array}{r} \wedge \\ 20 \quad 3 \end{array}$

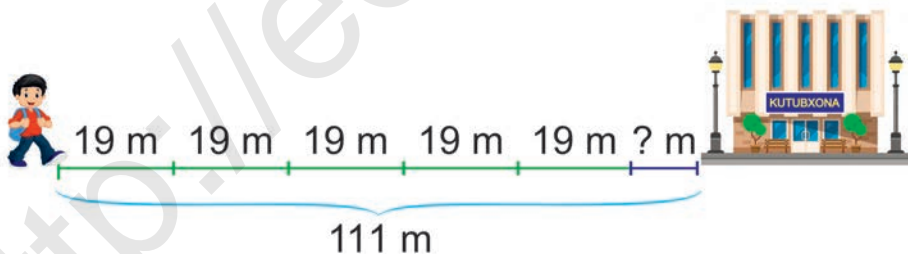
2. $14 \cdot 2$ $15 \cdot 4$ $46 \cdot 2$ $16 \cdot 6$
 $3 \cdot 27$ $7 \cdot 12$ $8 \cdot 12$ $2 \cdot 19$

3. Dilbar kúnine 6 betten kitap oqıdı. 14 kún oqıǵaninan keyin kitaptıń 12 beti qaldı. Kitap neshe betten ibarat?

4. Millimetrlerde kórsetih:
 $1 \text{ cm } 4 \text{ mm}$ $4 \text{ cm } 6 \text{ mm}$ $7 \text{ cm } 8 \text{ mm}$
 $2 \text{ cm } 8 \text{ mm}$ $5 \text{ cm } 3 \text{ mm}$ $8 \text{ cm } 1 \text{ mm}$

Úlgi: $1 \text{ cm } 4 \text{ mm} = 10 \text{ mm} + 4 \text{ mm} = 14 \text{ mm}$.

5. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshih.

6. Eki tańbalı sonday san tabih, onı 7 ge kóbeytip, nátiyjeden 1 alıńǵanda 90 payda bolsın. Bul qanday san?

7. $61 \cdot 3$ $25 \cdot 4$ $45 \cdot 2$ $17 \cdot 4$
 $2 \cdot 33$ $6 \cdot 42$ $9 \cdot 44$ $2 \cdot 29$

8. Qoyanlar ushın 5 kg geshir alıp kelindi. 13 qoyannıń hár birine 4 geshirden berildi. Eger hár bir kilogramda 11 geshirden bolsa, neshe dana awısıp qaldı?

Qosındını sanğa bóliw

1. Sheshiliwin túsindirıń:

$$(90 + 60) : 3 = \square \qquad (90 + 60) : 30 = \square$$

1-usil. $(90 + 60) : 3 = 150 : 3 = 50$

$$(90 + 60) : 30 = 150 : 30 = 5$$

Qosındını sanğa bóliw ushın aldın qosındı esaplanadı, keyin sanğa bólinedi.

2-usil. $(90 + 60) : 3 = 90 : 3 + 60 : 3 = 30 + 20 = 50$

$$(90 + 60) : 30 = 90 : 30 + 60 : 30 = 3 + 2 = 5$$

Qosındını sanğa bóliw ushın aldın qosılıwshılardıń hár biri sanğa bólinedi, keyin tiyindiler qosıladı.

2. Birinshi topta 30 m, ekinshi topta bolsa 24 m gezleme bar. Eger bir kóylek ushın 3 m gezleme isletilse, eki toptaǵı barlıq gezlemeden neshe kóylek tigiw múmkin??

3. $(80 - 60) : 2$ $(120 - 90) : 3$ $(320 - 240) : 80$

$$(100 - 50) : 50 \quad (160 - 80) : 40 \quad (270 - 180) : 9$$

4. Sheshiliwin túsindirıń:

$$86 : 2 \qquad 84 : 4 \qquad 55 : 5 \qquad 88 : 8$$

$$66 : 6 \qquad 96 : 3 \qquad 63 : 3 \qquad 48 : 2$$

Úlgi: $86 : 2 = (80 + 6) : 2 = 80 : 2 + 6 : 2 = 40 + 3 = 43$

5. 3-«А» klastan 32, 3-«В» klastan 34 oqıwshı 3 avtobusqa teń bólinip teatrğa bardı. Hár bir avtobusqa neshe oqıwshıdan jaylasqan?

6. Arifmetika ámelleriniń járdeminde tórt 3 cifrınan 30 sanın payda ete alasızba? Altı 3 cifrınan 31 sanın-she?

7.

$$(120 - 80) : 2 \quad (180 - 150) : 3 \quad (24 + 30) : 6$$

$$(120 - 60) : 3 \quad (240 - 160) : 4 \quad (350 - 280) : 7$$

8.

Klasta 17 er bala hám 19 qız bala oqıydı. Partalar 3 qatardan qoyılǵan. Hár bir partalar qatarında neshe oqıwshı otıradı?

42 : 3, 72 : 4 kórinisindegi ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirıń:

a) $42 : 3 = \square$

$$42 : 3 = (30 + 12) : 3 = 30 : 3 + 12 : 3 = 10 + 4 = 14$$

b) $72 : 4 = \square$

$$72 : 4 = (40 + 32) : 4 = 40 : 4 + 32 : 4 = 10 + 8 = 18$$

2. $48 : 3$ $78 : 6$ $84 : 6$ $92 : 4$
 $72 : 3$ $91 : 7$ $75 : 3$ $96 : 8$

3. Tuwrı tórtmúyeshliktiń perimetri 82 cm, uzınlıǵı 22 cm bolsa, eniniń uzınlıǵın tabıń.

4. $51 : 3 + 72$ $64 : 4 + 68$ $96 : 6 - 10$
 $91 : 7 + 11$ $76 : 4 + 35$ $95 : 5 + 45$

5. 91 kitaptan 27 danası oqıwshılarǵa tarqatılǵannan keyin 4 baylam kitap qaldı. Hár bir baylamda neshe kitap bar?

6. 3 pıshıq 3 tıshqandı tutıwǵa 3 minut jumsasa, 30 pıshıq 30 tıshqandı tutıw ushın qansha waqıt jumsaydı?

7. $45 : 3$ $84 : 7$ $78 : 3$ $96 : 4$
 $51 : 3$ $48 : 4$ $72 : 4$ $98 : 7$

8. Dúkánǵa 5 oramda 90 m atlas alıp kelindi. Bir kúnde 3 oramı satıldı. Neshe metr atlas satılǵan?

Bóliw hám kóbeytiwdi tekseriw

1. **Tekseriwdi túsindirín:**

$48 : 3 = 16$ **Tekseriw:** $16 \cdot 3 = 48$.

$3 \cdot 10 = 30$ **Tekseriw:** $30 : 3 = 10$, $30 : 10 = 3$.

Bóliwdi tekseriw ushın tiyindi bóliwshige kóbeytiledi.

Kóbeytiwdi tekseriw ushın kóbeyme kóbeytiwshilerdiń birewine bólinedi.

2. Ámellerdi orınlań hám nátiyjeni tekserín:

$2 \cdot 14$ $4 \cdot 17$ $6 \cdot 13$ $12 \cdot 8$
 $52 : 4$ $56 : 8$ $72 : 6$ $75 : 5$

3. 48 dana pomidor 3 bankaǵa teń bóleklerge bólinip salınadı. Tap sonday jáne 5 bankaǵa duzlaw ushın neshe dana pomidor kerek boladı?

4. Keste tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

Kóylek ushın	Kóylekler sanı	Ulıwma jumsalǵan tawar
2 m	? dana	136 m
	? dana	150 m

5. Ámellerdi orınlań hám nátiyjeni tekseriń:

$$2 \cdot 64 - 102 \quad 4 \cdot 87 - 205$$

$$96 : 8 + 240 \quad 72 : 6 + 386$$

6. Gúlalshı 50 minutta 2 badiyaǵa gúldiń súwretin saldı. Ol usınday 7 badiyaǵa gúl soǵıwı ushın neshe minut kerek boladı?

7. Ámellerdi orınlań hám nátiyjeni tekseriń:

$$24 \cdot 2 \quad 67 \cdot 4 \quad 42 \cdot 7 \quad 6 \cdot 15$$

$$78 : 6 \quad 72 : 3 \quad 84 : 7 \quad 96 : 4$$

8. Tuwrı tórtmúyeshliktiń beti 32 cm^2 . Onıń eni 8 cm ge teń bolsa, uzınlıǵın tabıń. Bul tuwrı tórtmúyeshlikti sızıń.

Eki tańbalı sandı eki tańbalı sanǵa bolıw

1. Sheshiliwin túsindiriń: $36 : 12 = \square$
 36 nıń ishinde neshe 12 bar ekenligin tabamız:
 $12 \cdot 2 = 24$. Bul az, 2 tuwrı kelmeydi eken.
 $12 \cdot 3 = 36$. Demek: $36 : 12 = 3$.

Eki tańbalı sandı eki tańbalı sanǵa bolıwde tiyindini tańlaw usılı járdeminde tabıw múmkin.

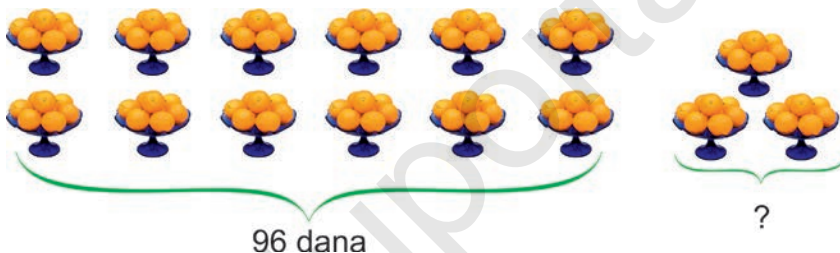
2. Tiyindini 2, 3, 4 hám 5 sanlariniń arasınan tańlap, mısallar sheshiń:

$$\begin{array}{cccc} 24 : 12 & 42 : 14 & 60 : 15 & 63 : 21 \\ 44 : 11 & 75 : 15 & 56 : 14 & 84 : 21 \end{array}$$

3. Kitapxanaǵa 96 kitap alıp kelindi. Hár bir baylamda 16 kitaptan bolsa, neshe baylam kitap alıp kelingeni?

4. $x - 60 : 3 = 250$ $20 \cdot x + 45 = 85$

5. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

6. Feruza texnologiya sabaǵında eni 30 cm, uzınlıǵı 20 cm bolǵan reńli qaǵazdan eni 15 cm, uzınlıǵı 10 cm bolǵan tuwrı tórtmúyeshlik qırqıp aldı. Reńli qaǵazdıń qalǵan bóleginiń betin tabıń.

7. Tiyindini 2, 3, 4 hám 5 sanlariniń arasınan tańlap, mısallar sheshiń:

$$\begin{array}{ccc} 22 : 11 & 65 : 13 & 60 : 12 \\ 38 : 19 & 45 : 15 & 88 : 22 \end{array}$$

8. Velosipedshi hár saatta 16 km den júrip, 96 km aralıqtı basıp ótti. Ol neshe saat júrgeni?

Úsh hám onnan kóp kóbeytiwshilerdi kóbeytiw

- 1.** **Úsh hám onnan kóp kóbeytiwshilerdi bir-birine orın almasıw qásiyetine qaray hár túrli tár-tipte kóbeytiw múmkin.**

$$a) 8 \cdot 3 \cdot 5 = 24 \cdot 5 = 120$$

$$b) 8 \cdot 3 \cdot 5 = 8 \cdot 15 = 120$$

$$d) 8 \cdot 3 \cdot 5 = 8 \cdot 5 \cdot 3 = 40 \cdot 3 = 120$$

- Úsh hám onnan kóp kóbeytiwshilerdi kóbeytiw-de kóbeytiwshiler toparlap alınıwı múmkin.**

$$12 \cdot 8 \cdot 5 = 8 \cdot (12 \cdot 5) = 8 \cdot 60 = 480$$

- 2.** Kóbeytiwdiń toparlaw nızamınan paydalanıp ámellerdi orınlań:

$$13 \cdot 4 \cdot 15$$

$$9 \cdot 4 \cdot 10$$

$$25 \cdot 4 \cdot 7$$

$$2 \cdot 8 \cdot 35$$

$$10 \cdot 5 \cdot 6$$

$$55 \cdot 3 \cdot 2$$

- 3.** Iroda yanvar ayında 217 bet kitaptı oqıdı. Ol hár kúni kitaptıń neshe betin oqıǵan?

$$4. \quad y : 5 = 25 \quad a + 4 = 640 \quad x - 376 = 604$$

- 5.** Úshmúyeshliktiń perimetri 26 cm ge teń. Onıń táreplerinen birewiniń uzunlıǵı 10 cm. Qalǵan eki tárepiniń uzunlıǵı óz ara teń bolsa, usı táreplerdiń hár biriniń uzunlıǵın tabıń.

6.

$$7 \cdot 40 \cdot 3$$

$$3 \cdot 2 \cdot 13$$

$$52 \cdot 3 \cdot 5$$

$$4 \cdot 8 \cdot 25$$

$$40 \cdot 3 \cdot 7$$

$$5 \cdot 37 \cdot 4$$

7.

- Miymanxanada birinshi háptede 82, ekinshisinde onnan 2 ese kóp, úshinshisinde bolsa birinshi hám ekinshi háptede qansha bolsa sonsha

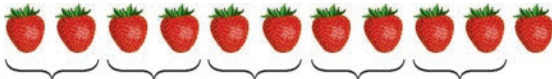

miyman kelgen. Miymanxanağa úsh háptede neshe miyman kelgenligin tabıń.

Qaldıqlı bóliw

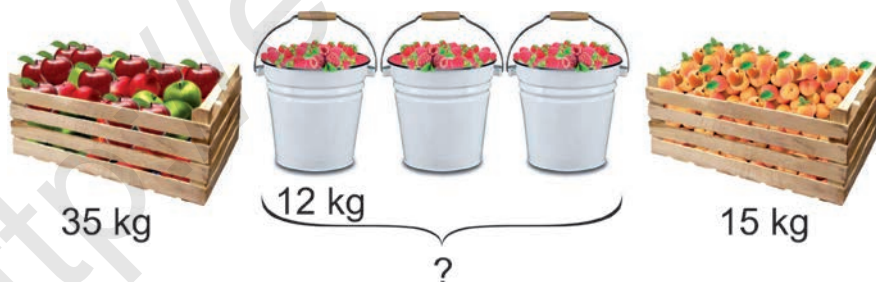
Qaldıqlı bóliwde qaldıq san bóliwshiden barqulla kishi bolıwı kerek.

1. $11 : 2 = 5$ (1 қал.)
 $11 : 3 = 3$ (2 қал.)
 $11 : 4 = 2$ (3 қал.)

2. Qaldıqlı bóliwlerdi orınlań:

$25 : 2$	$53 : 4$	$64 : 11$	$87 : 15$
$38 : 3$	$75 : 6$	$95 : 12$	$98 : 27$

3. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

4. Kesindilediń uzınlıgın ólsheń. AB kesindi uzınlıgı CD kesindi uzınlıgına bólinse, neshe santimetr uzınlıqtağı kesindi qaldıq sıpatında awısıp qaladı? Qaldıq kesindini sızıp kórsetiń.

5. Uzunligi a cm, eni b cm bolgan tuvri tórt-múyeshlikniñ beti $S = 36 \text{ cm}^2$. Oniñ tárepleriniñ uzunligi neshege teñ bolıwı múmkin?

a cm					
b cm					
$S \text{ cm}^2$	36	36	36	36	36

6.

Qaldıqlı bóliwdi orınlañ hám tekseriñ:

$$75 : 4 \quad 82 : 6 \quad 92 : 13 \quad 83 : 12$$

$$55 : 3 \quad 74 : 6 \quad 58 : 19 \quad 50 : 15$$

7.

Batır 45 kg, Sardar bolsa 54 kg pomidor terip aldı. Pomidorlar 8 kg nan etip yashikke terildi. Neshe kilogramm pomidor awısıp qaldı?

Qaldıqlı bóliwdi tekseriw

1. Tekseriliwin túsindiriñ:

$$31 : 7 = 4 \text{ (3 qald.)}$$

$$\text{Tekseriliwi: } 4 \cdot 7 + 3 = 28 + 3 = 31.$$

Qaldıqlı bóliwdi tekseriw ushın tiyindi bóliwshige kóbeytilip, qaldıq san qosıladı. Nátiyje bóliniwshige teñ shıqsa, qaldıqlı bóliw durıs orınlangan boladı.

2. Qaldıqlı bóliwdi orınlañ hám tekseriñ:

$$37 : 2 \quad 38 : 4 \quad 64 : 13 \quad 97 : 18$$

$$55 : 4 \quad 47 : 5 \quad 58 : 15 \quad 95 : 9$$

3. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

4. Tárepleri 5 cm bolǵan kvadrat formasındaǵı qaǵazdan beti 4 cm^2 qa teń neshe kvadrat qırqıp alıw múmkin?

5. 7 ge qaldıqsız bólinetuǵın sanlardıń ishinen 2 ge bólingende 1 qaldıq, 3 ke bólingende 2 qaldıq, 4 ke bólingende 3 qaldıq qalatuǵın sandı tabıń.

6. Qaldıqlı bóliwdi orınlań hám tekseriń:

$35 : 2$ $66 : 4$ $79 : 6$ $88 : 6$

7. Oqıtıwshılar hám tárbiyashılar kúni ushın 78 dana gúl alıp kelindi. Hár bir gúldáste 5 danadan gúl bolsa, neshe gúldáste tayarlanadı hám neshe gúl awısıp qaladı.

Tuwrı sızıqtı belgilew

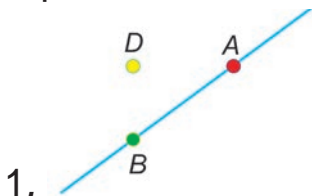
Noqatlardı belgili jónelis boyınsha izbe-iz qoyıp shıǵıwdıń nátiyjesinde tuwrı sızıq payda boladı.

Tuwrı sızıq eki tárepten shegaralanbaǵan. Tuwrı sızıqlar latin álipbesiniń kishi háripleri a, b, \dots menen belgilenedi.

1. 1-sizilmani talqilañ hám dápteriñizge sizíñ. Tuwrı sıziq qaysı noqatlardan ótip atır? Qaysı noqat tuwrı sıziqta jatpaydı?

2-sizilmani talqilañ hám dápteriñizge sizíñ. Tuwrı sıziq qaysı noqattan ótip atır? *D* hám *E* noqatlari arqalı ótiwshi neshe tuwrı sıziq siziw múmkin?

Hár qanday eki noqat arqalı ótiwshi tek bir tuwrı sıziq siziw múmkin.

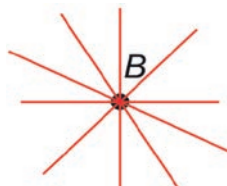
2. a) eki *A* hám *B* noqatın belgileñ. Olar arqalı ótiwshi d tuwrı sıziq sizíñ. Eki noqattı birlestiriwshi tek bir tuwrı sıziq ótkiziw múmkin ekenligin túsindiriñ.

b) eki *V* hám *G* noqatın belgileñ. Olar arqalı eki hár túrli iyrek sıziq ótkiziñ. Jáne neshe iyrek sıziq ótkiziw múmkin?

3. Qaldıqlı bóliwdi orınlañ hám nátiyjeni tekseriñ:

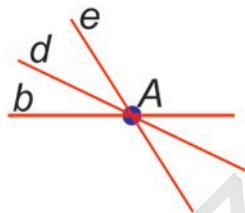
$31 : 2$	$63 : 4$	$68 : 16$	$81 : 35$
$37 : 3$	$84 : 5$	$89 : 17$	$95 : 24$

4. a) Súwretti talqilañ. *B* noqatı arqalı neshe tuwrı sıziq ótkizilgen?

Bir noqattan júdá kóp tuwrı sıziq ótkiziw múmkin.

- b) Dápterinizge A noqatın belgileń. Bul noqattan ótiwshı b , d , e tuwrı sızıqlar ótkiziń. Jáne neshe tuwrı sızıq ótkiziw múmkin? Sızılmanı dawam ettiriń.

5. Dápterinizge tuwrı, iyrek hám sınıq sızıqlar sızıń. Olardı háripler menen belgileń.

6.

$$30 \cdot 2$$

$$40 \cdot 4 + 24$$

$$100 \cdot 3 - 40 \cdot 20$$

$$18 \cdot 2$$

$$20 \cdot 5 - 37$$

$$100 \cdot 2 + 20 \cdot 20$$

7.

a) Tuwrı sızıq ótkiziń. Usı tuwrı sızıqta jatiwshı qandayda bir A noqattı hám onda jatpaytuǵın B hám K noqatlardı belgileń.

b) Kesiliwshı a hám b tuwrı sızıqlar ótkiziń. Tuwrı sızıqlardıń kesilisiw noqatın V háribi menen belgileń.

Kesindi, nur

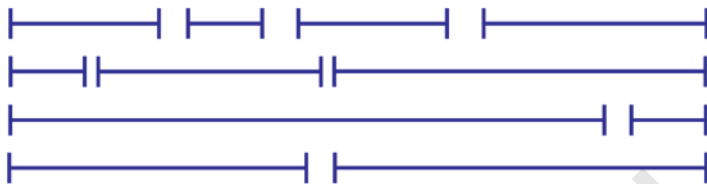

Tuwrı sızıqqa qandayda bir A noqatı qoyılsa, eki nur payda boladı. Nur – bul, tuwrı sızıqtıń belgili bir noqattan baslanıwshı bir bólegi. Nurdıń baslanıw noqatı bar, biraq aqırı joq.

1. Tómendegi formalardan qaysı biri nur? Qaysı biri kesindi? Qaysı biri tuwrı sızıq? Nur tuwrı sızıqqa nesi menen uqsaydı? Nesi menen parıqlanadı? Olardı sızıń?

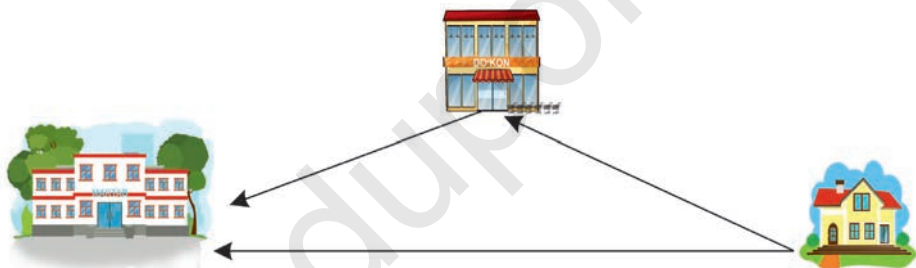
F _____ N _____ A _____ k _____

2. Hár bir kesindi uzunlıgınıń neshe santimetrge teń ekenligin shamalap kóriń. Shamalawıńızdı ólshew nátiyjeleri menen salıstırıń:

3. $9 \cdot x = 811 - 712$ $x + 6 = 1000 - 914$

4. Úyden mektepke eki jol arqalı barıw múmkin. Qaysı aralıq qısqaraq? Juwmaq shıǵarıń.

5. Tuwrı sızıq sızıp, onda A , B , V , noqatların belgileń. Eger $AV = 10$ cm, $AB = 5$ cm bolsa, BV kesindi neshe santimetr bolıwı múmkin?

6. a) $a = 34, 15, 80$; $b = 56, 45, 19$ bolǵanda a hám b sanlarınıń qosındısın 10 ese kóbeytiń.

- b) $a = 65, 74, 48$; $b = 12, 34, 20$ bolǵanda a hám b sanlarınıń ayırmasın 10 ese kóbeytiń.

Úlgi: $(34+56) \cdot 10 = 90 \cdot 10 = 900$

7. Eki kesindi sızıń. Birinshi kesindiniń uzunlıǵı 86 mm, ekinshisi bolsa birinshisinen 2 ese qısqa bolsın.

100 sanınıń qatnasıwında kóbeytiw hám bóliw

1. Sheshiliwin túsindiririń: $100 \cdot 3 = \square$
 1 júzlik 3 ke kóbeytilse, nátiyjede 3 júzlik, yaǵnıy 300 payda boladı. Demek: $100 \cdot 3 = 300$. Kóbeytiwshilerdiń ornın almasırw qásiyetine kóre $3 \cdot 100 = 300$. Bunnan, $300 : 100 = 3$ ekenligi kelip shıǵadı.

2. $100 \cdot 3$ $2 \cdot 100$ $4 \cdot 100$ $100 \cdot 10$
 $100 \cdot 8$ $100 \cdot 6$ $100 \cdot 7$ $10 \cdot 100$

3. Mektep kitapxanasınıń oqıw zalındaǵı 9 shkaf-ta 26 danadan kitap bar edi. «Kitap tarqatıw» qayırqomlıq xızmeti menen kitapxanaǵa támiyinlewshiler hám ata-analar tárepinen sawǵa etilgen kitaplar 8 shkafqa 32 danadan jaylastırıldı. Oqıw zalındaǵı kitaplardıń sanı neshege jetti?

4. $400:100$ $200:100$ $300:100$ $1000:10$
 $700:100$ $800:100$ $600:100$ $1000:100$

5. Súwret tiykarında másele dúziń:

6. Eki baġana arasındaġı aralıq 100 m bolsa, 1-baġana menen 11-baġana arasındaġı aralıq neshe metr?

7. Kóbeytiwdi orınlań hám nátiyjeni tekseriń:

$$3 \cdot 100 \quad 5 \cdot 100 \quad 9 \cdot 100 \quad 100 \cdot 1$$

$$100 \cdot 2 \quad 100 \cdot 4 \quad 100 \cdot 7 \quad 2 \cdot 100$$

8. Tárepi 100 m bolġan kvadrat túrinde baġ payda etildi. Onıń átirapın orap alıw ushın neshe metrli diywal kerek boladı?

200 · 3, 800 : 4 kórinisindegi ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirıń:

a) $200 \cdot 3 = \square$

$$200 \cdot 3 = (2 \cdot 100) \cdot 3 = (2 \cdot 3) \cdot 100 = 6 \cdot 100 = 600$$

b) $800 : 4 = \square$

$$800 : 4 = (8 \cdot 100) : 4 = (8 : 4) \cdot 100 = 2 \cdot 100 = 200$$

2. $100 \cdot 8$ $300 \cdot 3$ $2 \cdot 400$ $300 \cdot 2$
 $400 : 2$ $600 : 2$ $800 : 8$ $300 : 3$

3. Dúkanda barlıġı bolıp 200 sport ásbapları satıldı. Olardan sherek bólegi futbol to bı, yarımı tennis,

raketkasi, qalğanları shaxmat doskasi edi. Hár qaysı sport ásbabı neshewden satılğan?

4. $x \cdot 6 = 800 - 200$ $900 : y = 180 - 171$

5. a) perimetri 16 cm bolğan kvadrat, tuwrı tórtmúyeshlik hám tárepleri túrlishe bolğan tórtmúyeshlik sızıń.

b) hár biriniń perimetri 14 cm bolğan 2 túrli tuwrı tórtmúyesh sızıń.

6. $200 \cdot 4 - 200$ $2 \cdot 200 - 160$ $2 \cdot 300 + 330$
 $200 : 2 + 370$ $600 : 3 + 490$ $900 : 3 - 250$

7. Dúkanda 1 qálemniń bahası 300 som, 1 ruchkaniń bahası bolsa 400 som. Labar dúkannan 2 qálem hám 1 ruchka satıp aldı. Labar barlıǵı bolıp neshe som jumsadı?

320 · 3 kórinisindegi ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindiriń: $320 \cdot 3 = \square$

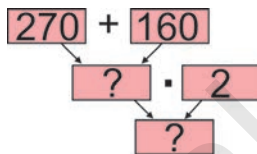
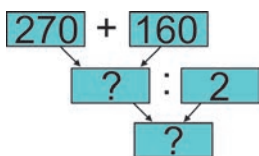
1-usil: $320 \cdot 3 = 32 \cdot 10 \cdot 3 = 32 \cdot 3 \cdot 10 = 96 \cdot 10 = 960$

2-usil: $320 \cdot 3 = (300 + 20) \cdot 3 = 300 \cdot 3 + 20 \cdot 3 = 900 + 60 = 960$

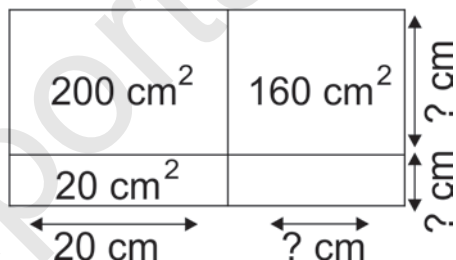
2. $120 \cdot 8$ $240 \cdot 4$ $280 \cdot 3$ $460 \cdot 2$
 $6 \cdot 160$ $5 \cdot 180$ $4 \cdot 150$ $2 \cdot 420$

3. Birinshi mektepke 270 sabaqlıq hám 160 ádebiy

kitap alıp kelindi. Ekinshi mektepke birinshi mektepke salıstırğanda 2 ese kóp kitap alıp kelindi. Ekinshi mektepke neshe kitap alıp kelindi? Másele sheshimin tabıwǵa tiyisli algoritm tuwrı kórsetilgen sızilmanı tabıń.

4. Usı geometriyalıq figura tárepleriniń uzınlıǵın tabıń:

5. $240 + y = 720$ $x + 4 = 360$

6. Anvardıń ajaǵası hám sińlisi bar. Úshewiniń jasın qosıp esaplaǵanda 17 jas. 6 jıldan keyin olardıń jasın qosqanda qansha boladı?

7. $160 \cdot 5$ $250 \cdot 4$ $140 \cdot 7$ $450 \cdot 2$
 $9 \cdot 110$ $6 \cdot 150$ $3 \cdot 310$ $2 \cdot 490$

8. Mashina 1 saatta 80 km júirse, 4 saatta neshe kilometr basıp ótedi?

490 : 7 kórinisindegi ańlatpalar

1. $490 : 7 = (49 \cdot 10) : 7 = (49 : 7) \cdot 10 = 7 \cdot 10 = 70$
 $240 : 4 \qquad 320 : 8 \qquad 480 : 6 \qquad 720 : 9$

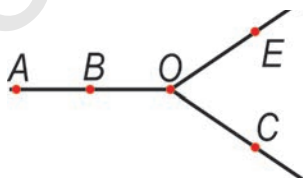
2. Kishi nan zavodı bir sutkada 3 smenada isleydi. Tórt kúnde 360 kg unnan nan jabıladı. Bir smenada ortasha neshe kilogramm un isletilgen?

3. Mısallardı baǵana túrinde sheshiń:

$$\begin{array}{ccc} 346 + 537 & 349 + 281 & 575 + 279 \\ 995 - 163 & 484 - 319 & 357 - 216 \end{array}$$

4. Úshmúyeshliktiń perimetri 126 mm, eki tárepiniń uzınlıǵı 37 mm den bolsa, úshinshi tárepi neshe millimetr?

5. Súwrette neshe kesindi hám neshe múyesh, baslanǵısh noqatı O bolǵan neshe túri bar?

6. $228 + 200 : x = 230$ $x \cdot 9 = 720 - 90$

7. Pil bir kúnde 240 kg, kiyik bolsa onnan 8 ese az azıqlanadı. Pildiń bir kúnlik azıǵı kiyiktiń bir kúnlik azıqlıǵınan neshe kilogramm kóp?

600 : 20, 900 : 300 kórinisindegi añlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirñ:

1) $600 : 20 = \square$

$$600 : 20 = (6 \cdot 100) : (2 \cdot 10) = (6 : 2) \cdot (100 : 10) = 3 \cdot 10 = 30$$

2) $900 : 300 = \square$

$$900 : 300 = (9 \cdot 100) : (3 \cdot 100) = (9 : 3) \cdot (100 : 100) = 3 \cdot 1 = 3$$

$400 : 20$

$600 : 30$

$800 : 20$

$400 : 200$

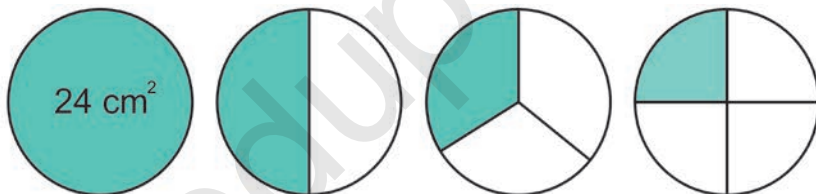
$800 : 40$

$800 : 80$

$900 : 90$

$600 : 300$

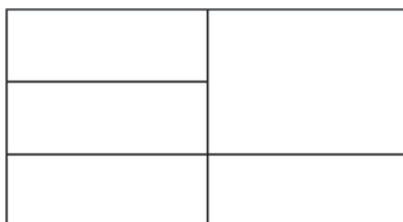
2. Pútkil dóńgelektiñ beti 24 cm^2 bolǵan dóńgelektiñ boyalǵan bóleginiñ betlerin tabıñ:

3. Supermarketke 20 yashikte 400 «Nestle» suwı alıp kelindi. Hár bir yashikte neshewden «Nestle» suwı bar?

4. $x - 120 = 180 : 2$ $x + 260 = 200 \cdot 2$

5. Súwrette neshe tuwrı tórtmúyeshlik bar ekenligin anıqlañ:

6.

60 : 30 400 : 20 700 : 70 600 : 200
80 : 20 500 : 50 900 : 30 800 : 400

7.

Jas baġmanlar 120 túp shiye, shiyeden 2 ese kóp shabdal nállerin otırǵızdı. Shiye jáne shabdal nálleri qansha bolsa, sonsha alma náli otırǵızdı. Barlıǵı bolıp qansha nál egilgen?

2240 : 30 kórinisindegi ańlatpalar

1.

Sheshiliwin túsindirini: $240 : 30 = \square$

$$240 : 30 = (24 \cdot 10) : (3 \cdot 10) = (24 : 3) \cdot (10 : 10) = 8 \cdot 1 = 8$$

2.

160 : 20 350 : 50 560 : 80 720 : 80
210 : 70 420 : 60 630 : 70 810 : 90

3.

Bir qutıda 10 dana konfet bar. Bir yashikke bolsa 10 dana qutı jaylasqan. Yashiklerdiń sanı 10 bolsa, barlıǵı bolıp neshe konfet bar?

4.

Mısallardı baġana túrinde sheshiń:

356 + 468 784 – 673 793 – 594
684 + 176 568 – 299 337 + 495

5.

Shańaraqta úsh qız bar – Aygúl, Zeba hám Malika. Aygúl Malikadan úlken emes, Zeba bolsa Aygúlден úlken emes. Shańaraqta kim genje qız?

6. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

50 pal hárresi ininen

500 kg pal alındı

40 pal hárresi ininen

? kg pal alındı

7. Túsindiriw menen sheshiń:

$360 : 90$

$560 : 70$

$240 : 60$

$120 : 30$

$320 : 40$

$490 : 70$

8. Eki túp anardan 152 dana anar terip alındı. Birinshi putadan terip alınan anarlardıń sanı ekinshisine qaraǵanda 32 ge kóp. Hár bir anar túbinen qansha anar terip alınǵan?

Bekkemlew

1. $350 - 90 : 30$

$739 + (180 : 20)$

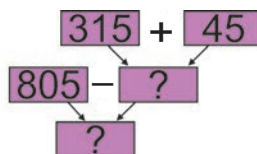
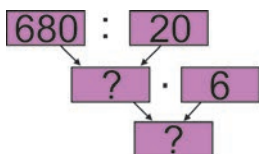
$100 \cdot 6 + 30$

$805 - (420 : 2)$

$920 - 50 \cdot 8$

$184 + (640 : 80)$

2. Algoritm boyınsha ámellerdi orınlap, nátiyjeni tabıń:

3. $(500 - x) : 4 = 120$ $a : 5 = 15 \cdot 10$

4. Esaplamastan aytiń. Hár bir tárepi 2 dm 1 cm bolǵan úshmúyeshliktiń perimetri uzınba yamasa tárepleri 1 dm, 2 dm, 10 cm bolǵan úshmúyeshliktiń perimetri uzınba?

5. Teńlikti payda etiw ushın bos shaqmaqlarǵa sáykes sanlardı qoyıń.

326 mm = cm mm

257 cm = dm cm

170 mm = dm cm

174 dm = m dm

573 cm = dm cm

905 cm = m cm

6. Tórtmúyeshlik túrindegi jer maydanın oraw ushın eni 1 m den bolǵan 12 tor alıp kelindi.

Bul torlardıń járdeminde neshe túrli tuwrı tórtmúyeshlik islew múmkin? Qaysı tórtmúyeshlik maydanınıń beti eń úlken boladı?

7. Mektep kitapxanasındaǵı birinshi shkafta 180, ekinshisinde onnan 76 dana az, úshinshisinde bolsa birinshi hám ekinshi shkafta qansha bolsa, sonsha kitap bar. Úsh shkafta neshe kitap bar?

8. $700 + 800 : 4$

$360 : 60 + 580$

$300 : 3 \cdot 8$

$500 - 50 : 5$

1000 ishinde jazba kóbeytiw hám bóliw. Tańbadan ótpesten kóbeytiw

1. Sheshiliwin túsindirih: $123 \cdot 3 = \square$

a) Tańbalarǵa ajratıp kóbeytiw: $123 \cdot 3 =$
 $= (100 + 20 + 3) \cdot 3 = 100 \cdot 3 + 20 \cdot 3 + 3 \cdot 3 =$
 $= 300 + 60 + 9 = 369.$

b) Baǵana túrinde kóbeytiw:

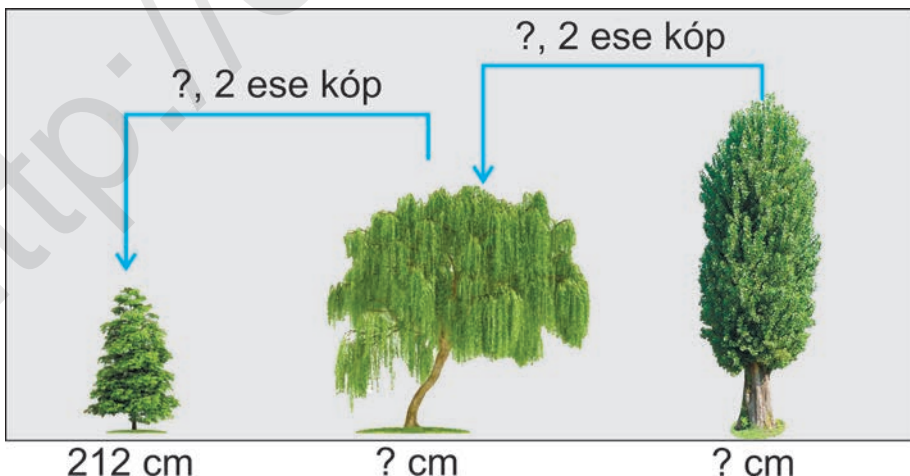
Birinshi kóbeytiwshi 123 tiń birler tańbası astına ekinshi kóbeytiwshi 3 jazıladı. Dáslep birlikler, soń izbe-iz onlıqlar hám júzlikler kóbeytiledi. Kóbeymeler sáykes túrde birlikler, onlıqlar hám júzlikler astına jazıladı.

$$\begin{array}{r} 123 \\ \times 3 \\ \hline 369 \end{array}$$

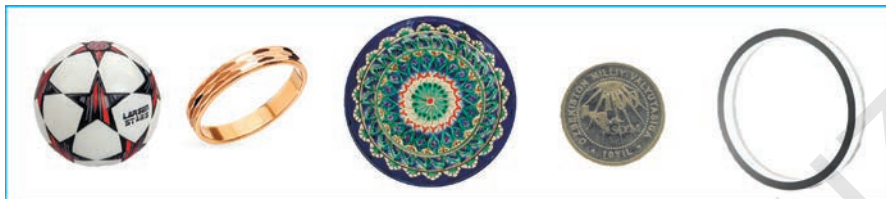

2. $43 \cdot 2$ $124 \cdot 2$ $213 \cdot 3$ $122 \cdot 4$
 $32 \cdot 3$ $243 \cdot 2$ $322 \cdot 3$ $111 \cdot 8$

3. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

4. Dóńgelek túrindegi predmetlerdi tabıń:

5. $42 \cdot 2$ $342 \cdot 2$ $133 \cdot 3$ $221 \cdot 4$
 $33 \cdot 3$ $424 \cdot 2$ $332 \cdot 3$ $111 \cdot 6$

6. Ustaxanada 154 parta hám onnan 2 ese kóp stol soǵıldı. Barlıǵı bolıp neshe parta hám stol soǵılǵan?

7. $(307 - 304) \cdot 123$ $(15 \cdot 8 + 180) : 6 \cdot 9$
 $321 \cdot 2 + 86$ $150 : 15 \cdot 16 - 120 + 16$

8. Nan jabıwshı 1 kúnde 142 nan japtı. Eger ol hár kúni sonday tezlikte islese, 3 kúnde neshe nan jabadı?

Onlıqtan ótip kóbeytiw

1. Sheshiliwin túsindirín: $328 \cdot 3 = \square$
 8 birlikti 3 ke kóbeytip, kóbeyme 24 tın 4 sanı birliklerdin astına jazıladı, 2 onlıq yadqa saqlanadı. 2 onlıqtı 3 ke kóbeytip, kóbeymege yadtaǵı 2 onlıq qosıladı hám 8 onlıq onlıqlardin astına jazıladı. 3 júzlikti 3 ke kóbeytip, nátiyje 9 júzlik júzliklerdin astına jazıladı.

	3	2	8
×			3
	9	8	4

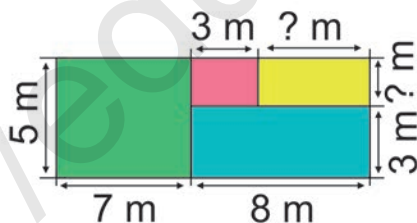
2. $48 \cdot 2$ $146 \cdot 2$ $226 \cdot 3$ $224 \cdot 4$
 $3 \cdot 27$ $2 \cdot 438$ $5 \cdot 119$ $7 \cdot 113$

3. Tez júriwshi poezd 1 saatta 124 km aralıqtı basıp ótti. Poezd usı tezlikte júirse, 4 saattan keyin barlıǵı bolıp qansha aralıqtı basıp ótiwin anıqlań:

4. $39 \cdot 2$ $248 \cdot 2$ $319 \cdot 3$ $224 \cdot 3$
 $3 \cdot 28$ $2 \cdot 345$ $3 \cdot 116$ $8 \cdot 112$

5. Úsh bólimnen ibarat bolǵan $AB=5$ cm, $BE=3$ cm, $EF=6$ cm sınıq sızıqtıń uzınlıǵın 2 márte kóbeytiń hám millimetrlerde kórsetiń.

6. Súwret tiykarında tuwri tórtmúyeshliktiń perimetrin tabıń:

7. $550 - 330 + 190$ $436 - (197 + 163)$
 $840 - 470 + 260$ $751 - (455 + 77)$

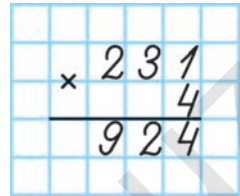
8. Fabrikada 1 kúnde 116 dana balalar kiyimi hám onnan 6 ese kóp úlkenler kiyimi tigildi. Fabrikada 1 kúnde barlıǵı bolıp neshe kiyim tayarlanǵan?

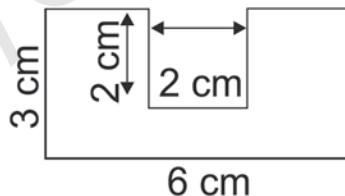
Júzlikten ótip kóbeytiw

Sheshiliwin túsindirih: $231 \cdot 4 = \square$

1 birlikti 4 ke kóbeytip, kóbeyme 4 birliklerdiń astına jazıladı. 3 onlıqtı 4 ke kóbeytip, kóbeyme 12 onlıqtıń 2 onlıǵı onlıqlardıń astına jazıladı, 1 júzlik yadqa saqlanadı. 2 júzlik 4 ke kóbeytilip, kóbeyme 8 júzlikke yadtaǵı 1 júzlik qosıladı, nátiyjede 9 júzlik júzliklerdiń astına jazıladı.

1. $64 \cdot 2$ $174 \cdot 2$ $242 \cdot 3$ $161 \cdot 6$
 $3 \cdot 82$ $2 \cdot 352$ $4 \cdot 152$ $8 \cdot 121$
2. 2 oramdaǵı 242 m sim bar. Sonday 5 oramda qansha sim boladı? 6 oramda-she?
3. $x \cdot 40 = 320$ $640 : y = 80$ $z \cdot 90 = 450$
4. Geometriyalıq figuralardıń betin tabıń:

5. Sheńberge hár biriniń arası 5 mm den etip 8 noqat qoyılǵan bolsa, birinshi hám aqırǵı noqat arasıdaǵı aralıqtı tabıń.

6. $73 \cdot 2$ $254 \cdot 2$ $293 \cdot 3$ $191 \cdot 5$
 $3 \cdot 93$ $2 \cdot 483$ $4 \cdot 142$ $7 \cdot 141$

7.

Kárxanada 1 kúnde 182 m atlas islep shıǵarıldı. Eger hár kúni sonshadan atlas islep shıǵarılsa, 3 kúnde neshe metr atlas islep shıǵarıladı? 4 kúnde she?

Onlıqtan hám júzlikten ótip kóbeytiw

Sheshiliwin túsindiririń: $287 \cdot 3 = \square$

7 birlikti 3 ke kóbeytip, nátiyje 21 birliktiń 1 birliǵi birliklerdiń astına jazıladı, 20 birlik yaǵnıy 2 onlıq yadqa saqlanadı. 8 onlıqtı 3 ke kóbeytip, kóbeyme 24 onlıqqa yadtaǵı 2 onlıq qosıladı, qosındı 26 onlıqtıń 6 onlıǵı onlıqlardıń astına jazıladı, 20 onlıq, yaǵnıy 2 júzlik yadqa saqlanadı. 2 júzlikti 3 ke kóbeytip, kóbeyme 6 júzlikke yadtaǵı 2 júzlik qosıladı, nátiyje 8 júzlik júzliklerdiń astına jazıladı.

		2	8	7	
	x				
				3	
<hr/>					
		8	6	1	

1.

$78 \cdot 2$	$387 \cdot 2$	$258 \cdot 3$	$142 \cdot 7$
$3 \cdot 56$	$2 \cdot 459$	$5 \cdot 196$	$8 \cdot 123$

2. Asxanada 580 kg kartoshka alıp kelindi. Eger bir kúnde 135 kg nan isletilse, 3 kúnnen keyin neshe kilogramm kartoshka qaladı?

3.

$600 + (195 - 25 \cdot 4)$	$80 \cdot 6 - 400 : 8$
$215 + (86 \cdot 3) - 327$	$560 : 7 + 90 \cdot 8$

4. Keste tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

Sabaqlıqlar	Betler sanı	Sabaqlıqlar sanı	Ulıwma betler sanı
3 – klass «Matematika»	208 bet	4	? bet
3 – klass «Oqıw kitabı»	216 bet	4	? bet
1 – klass «Ana tili»	152 bet	6	? bet

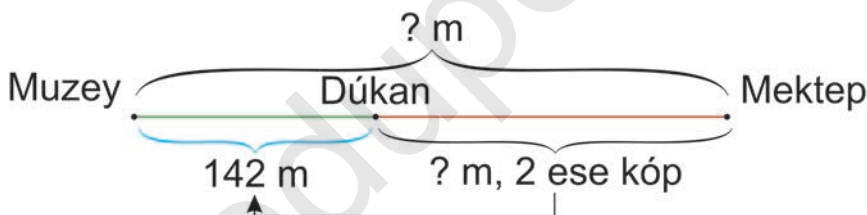
5. Sanlar kósherinde 246 hám 256 sanları arındaǵı sanlardı tabıń:

6. $97 \cdot 2$ $376 \cdot 2$ $247 \cdot 3$ $182 \cdot 5$
 $3 \cdot 48$ $2 \cdot 499$ $4 \cdot 238$ $6 \cdot 153$

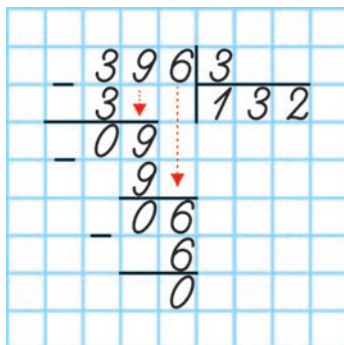
7. Sızılma tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

396 : 3 kórinisindegi ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirıń: $396 : 3 = \square$

Júzlikler bóliwshige bólinedi, tiyindi birinshi orınǵa jazıladı. Onlıqlar bóliwshige bólinedi, tiyindi ekinshi orınǵa jazıladı. Birlikler bóliwshige bólinedi, tiyindi úshinshi orınǵa jazıladı.

2. $46:2$ $248:2$ $363:3$ $448:4$
 $69:3$ $426:2$ $936:3$ $844:4$

3. Dúkánğa 246 kg un alıp kelingen hám paketlerge 2 kg nan salıp shıǵıldı. Alıp kelingen un neshe paketke salınǵan?

4. Sanlardıń ornın ózgartirip, tuwrı teńlik payda etiń:
 $67 : 8 = 5$ $69 : 4 = 5$

5. Parallelepiped túrine iye bolǵan predmetlerdi tabıń:

6. $700 - (x + 120) = 400$ $45 : x = (584 - 579)$

7. $62:2$ $224:2$ $636:3$ $488:4$
 $84:4$ $642:2$ $963:3$ $884:4$

8. Avtomobillerdiń spidometri 540 km di kórsetpekte. 3 saat júrgennen keyin spidometr 750 km di kórsetse, avtomobil 1 saatta neshe km júrgen?

346 : 2 kórinisindegi ańlatpalar

Sheshiliwin túsindirín: $346 : 2 = \square$

3 ti 2 ge bólip, tiyindige 1 jazıladı. 1 qaldıǵınıń qasına 4 túsiriledi. 14 ti 2 ge bólip, nátiyje 7 jazıladı. 6 túsiriledi hám 2 ge bólip, nátiyje 3 jazıladı.

$$\begin{array}{r}
 346 \overline{) 2} \\
 \underline{- 2} \\
 14 \\
 \underline{- 14} \\
 06 \\
 \underline{- 06} \\
 0
 \end{array}$$

1. $56 : 2$ $328 : 2$ $456 : 3$ $684 : 4$
 $87 : 3$ $742 : 2$ $879 : 3$ $955 : 5$

2. Baǵ payda etiw ushın 976 tıp alma náli alıp keldi. Hár bir qatarǵa 8 nálden egildi. Náller neshe qatarǵa egiledi?

3. Salıstırín:

$5 \text{ kg} \square 4 \text{ kg}$

$582 \text{ kg} \square 584 \text{ kg}$

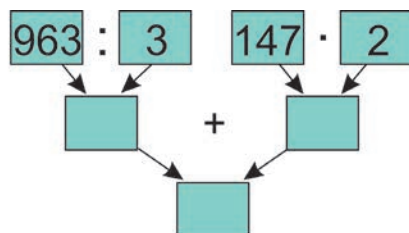
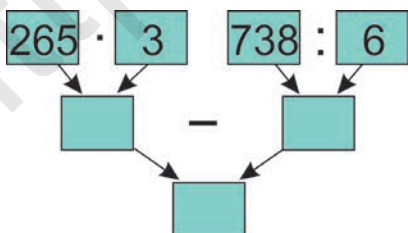
$5 \text{ cm} \square 4 \text{ dm}$

$8 \text{ mm} \square 6 \text{ mm}$

$8 \text{ mm} \square 7 \text{ dm}$

$234 \text{ mm} \square 263 \text{ mm}$

4.

5. Azizjan picanı 10 bólekke bóldi. Keyin 3 bólegin jáne 3 ewden bólekke bóldi. Barlıgı bolıp pica neshe bólekke bólindi?

6. $74:2$ $364:2$ $546:3$ $568:4$
 $51:3$ $726:2$ $783:3$ $724:4$

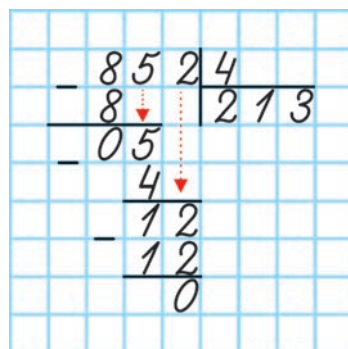

7. Ustaxanada 6 kúnde 72 esik soğıldı. Hár kúni birdey muğdarda esik tayarlanđan bolsa, bir kúnde neshewden esik sođılđan?

852 : 4 kórinisindegi ańlatpalar

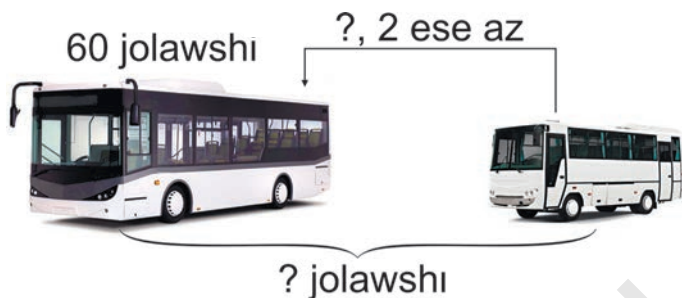
1. Sheshiliwin túsindirirń: $852:4 = \square$

8 júzlikti 4 ke bólip, nátiyje 2 tiyindige jazıladı. 5 túsiriledi hám 4 ke bólip, nátiyje 1 jazıladı. Qaldıq 1 onlıqtıń qasına 2 birlik túsiriledi. 12 birlikti 4 ke bólip, nátiyje 3 tiyindige jazıladı.

2. $256:2$ $378:3$ $456:4$ $585:5$
 $478:2$ $684:3$ $892:4$ $896:8$

3. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

4. $320 - x = 200 + 60$ $x \cdot 5 = 200 - 50$

5. Eki avtomobil eki qaladan bir-birine qaray bir waqıtta jolǵa shıqtı. Olar bir saatta 80 km den jol júredi. Eger qalalar arasındaǵı aralıq 320 km bolsa, qansha waqıttan keyin avtomobiller bir-biri menen ushırasadı?

6. Shar formasındaǵı predmetti tabıń:

7.	294 : 2	351 : 3	472 : 4	678 : 6
	436 : 2	975 : 3	856 : 4	791 : 7

8. Teplicada jetistirgen 784 kg pomidor hám 672 kg qıyar terip alındı. Pomidor 7 kg nan, qıyar 6 kg nan yashiklerge jaylastırıldı. Pomidor hám qıyar barlıǵı bolıp neshe yashikke jaylastırılǵan?

216 : 3 kórinisindegi ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirih: $216 : 3 = \square$

2 sanı 3 ten kishi. Sonın' ushın 21 alıadı. Onı 3 ke bólip, nátiye 7 tiyindige jazıladı. 6 túsiriledi hám 3 ke bólip, nátiye 2 tiyindige jazıladı.

$$\begin{array}{r|l} 216 & 3 \\ - 21 & 72 \\ \hline & 06 \\ & -6 \\ \hline & 0 \end{array}$$

2. $124 : 2$ $159 : 3$ $248 : 4$

$205 : 5$ $186 : 2$ $279 : 3$

3. Tashkentten Jizzaxqa shekemgi bolǵan 213 km aralıqtı «Spark» avtomobili 3 saatta basıp ótti. Ol 1 saat-ta ortasha neshe kilometr jol júrgen?

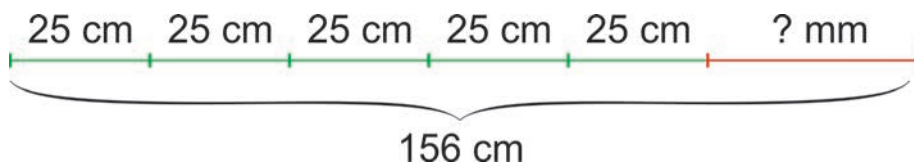
4. $182 : 2 \square 324 : 3$ $128 : 2 \square 303 : 3 - 47$

$324 : 4 \square 405 : 5$ $364 : 4 \square 305 : 5 + 36$

$543 : 3 \square 637 : 7$ $576 : 6 \square 248 : 2 - 28$

5. Eki tuwrı tórtmúyeshliktiń betleri óz ara teń. Birinshi tórtmúyeshliktiń uzınlıǵı 16 cm, eni 4 cm. Eger ekinshi tórtmúyeshliktiń eni birinshi tórtmúyeshliktiń eninen 4 cm uzın bolsa, uzınlıǵın tabıń.

6. Kesindiniń qalǵan bóliminiń uzınlıǵın tabıń.

7.

$$\begin{array}{cccc} 146:2 & 126:3 & 168:4 & 246:6 \\ 164:2 & 243:3 & 324:4 & 497:7 \end{array}$$

8.

Júk mashinasına 8 qapshiq kartoshka hám 6 qapshiq geshir artıldı. Mashinadağı barlıq kartoshka hám geshir 720 kg dı quraydı. Hár bir qap kartoshka 60 kg nan bolsa, hár bir qapshiq geshir neshe kilogramnan ekenligin tabıń.

276 : 4 kórinisindegi ańlatpalar

Sheshiliwin túsindirirń: $276:4 = \square$

2 sanı 4 ten kishi. 27 sanı 4 ke bólinedi, nátiyje 6 tiyindige jazıladı.

3 qaldıgınıń qasına 6 túsiriledi. 36 sanı 4 ke bólinedi, nátiyje 9 tiyindige jazıladı.

	2	7	6		4				
-	2	4	6		6	9			
-		3	6						
			3		6				
					0				

1. $136:2$ $138:3$ $224:4$ $385:5$
 $178:2$ $294:3$ $392:4$ $581:7$

2. 3-klass oqıwshıları ushın aldın 172, keyin 143 sabaqlıq alıp kelindi. Hár bir oqıwshıǵa 9 túrlı sabaqlıqlar berildi. Klasta neshe oqıwshı bar?

3. $364 : 4 + 467$ $568 : 8 - 51$ $126 : 2 + 186$
 $68 \cdot 4 - 198$ $55 \cdot 5 - 188$ $45 \cdot 9 - 345$

4. Sayaxatshılar Tashkentten Nawayı qalasına ba-

riw ushin 6 saat jol júrdi. Olar barlıǵı bolıp 480 km aralıqtı basıp ótken bolsa, 1 saatta or-tasha neshe km jol júrgen?

5. Birinshi kesindiniń uzınıǵı 1 dm 7 cm, ekinshi kesindi birinshisinen 2 cm uzın. Úshinshi kespeniń uzınıǵı birinshi hám ekinshi kespeniń uzınıǵına teń bolsa, úshinshi kespeniń uzınıǵın tabıń.

6.

$112:2$

$168:3$

$184:4$

$282:6$

$196:2$

$267:3$

$352:4$

$584:8$

7.

Qurıwshı túske shekem 464, tústen keyin on-nan 40 qa kóp gerbish terdi. Ol bir kúnde neshe gerbish tergen? Eger qurıwshı bir kúnde 8 saat islegen bolsa, 1 saatta neshewden gerbish tergen?

742 : 7 kórinisindegi ańlatpalar

1. Sheshiliwin túsindirirń: $742:7 = \square$
 7 júzlik 7 ge bólinedi, nátiyje 1 tiyindige jazıladı. Qaldıq noldiń qasına 4 túsiriledi, 4 sanı 7 ge bólinbeydi, sonıń ushın tiyindige 0 jazıladı. 4 onlıqtıń qasına 2 birlik túsiriledi. 42 birlik 7 ge bólinedi, nátiyje 6 tiyindige jazıladı.

7	4	2	7	
-	7			106
	-	0	4	
		-	0	
			-	42
			-	42
				0

2. $212:2$ $408:4$ $630:6$ $872:8$
 $324:3$ $545:5$ $714:7$ $909:9$

3. Kórkem óner múzeyine shólkemlestirilgen ekskurciyada 350 oqıwshı qatnastı. Onda barlıǵı bolıp 180 er bala qatnasqan bolsa, ekskurciyaǵa neshe qız bala kelgen?

4. Tuwrımúyeshli úsh múyesh sızǵısh járdeminde tuwrı múyesh, súyir múyesh, doǵal múyesh sızıń.

5. $k \cdot 9 = 780 - 60$ $b : 6 = 650 - 600$

6. Birinshi qosılıwshı 720, ekinshi qosılıwshı bolsa birinshisinen 440 qa az ekenligi belgili bolsa, bul eki qosılıwshınıń qosındısın tabıń.

7. $210:2$ $432:4$ $624:6$ $848:8$
 $309:3$ $525:5$ $763:7$ $972:9$

8. Keste tiykarında másele dúziń:

Aylar	Bir topardaǵı dem alıwshılar sanı	Toparlar sanı	Barlıq dem alıwshılar sanı
Iyun	20	Birdey	400
Iyul	?		480
Avgust	?		360

Sanniń bóliwshi hám eselerin anıqlaw

a) $1 \cdot 2 \cdot 3 = 6$ bolǵanı ushın 6 sanı 1 ge, 2 ge, 3 ke bólinedi. 1, 2 hám 3 sanları 6 sanınıń bóliwshileri dep ataladı.

b) $36 : 4 = 9$. 36 sanı 4 ke qaldıqsız bólinedi. Demek, 36 sanı 4 sanınıń eselisi.

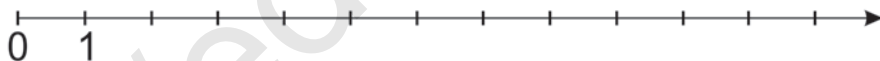

v) 36 sanınıń barlıq bóliwshilerin jazıp shıǵıń: 1, 2, 3, 4, 6, 9, 12, 18, 36.

36 sanı óziniń barlıq bóliwshileri ushın eseli boladı.

g) 3 sanına tórt eseli sanlardı tabıw ushın onı 1, 2, 3, 4 ... sanlarına kóbeytiń: 3, 6, 9, 12, ... Bul sanlar 3 ke eseli sanlar bolıp esaplanadı.

1. a) 12 sanınıń bóliwshilerin sanlar kósherinde belgileń:

b) 2; 4; 7; 8 sanlarınıń hár birine 4 ewden eseli san tabıń.

Úlgi: 2 sanına eseli sanlar: 2, 4, 6, 8.

2. a) 48 sanı neshe sanǵa qaldıqsız bólinedi?
54 sanı neshe sanǵa qaldıqsız bólinedi?
Talqılań, olardan qaysı biri kóbirek sanǵa bólinedi?
3. Eki san kóbeymesinen 72 sanı payda etiledi. Buni neshe usılda ámelge asırıw múmkin?

4. $32 \cdot 3 + 25$ $314 \cdot 2 - 470$ $2 \cdot 134 + 103 \cdot 3$
 $21 + 4 \cdot 21$ $938 - 2 \cdot 114$ $241 \cdot 2 - 3 \cdot 133$

5. Uzunlígı 78 cm bolğan sımdı awısıp qal-maytuğında etip 12 cm hám 15 cm bóleklerge bóliń.

6. 28 sanı qaysı sanlarğa qaldıqsız bólinedi? 45 sanı-she? Qaysı biriniń bóliwshileri kóbirek?

7. Dúkánğa 5 top 450 m adras alıp kelindi. Olar-dan 2 tobi túske shekem, 1 top keshke shekem satıldı. Barlıǵı bolıp neshe metr adras satılğan? Máseleni eki usılda sheshiń.

1. Barlıq jup sanlar 2 ge eseli, yaǵnıy 2 ge bólinedi. Mısalı: $18 : 2 = 9$, $36 : 2 = 18$. Sanlardıń kósherindegi jup sanlardı belgileń:

2. Tómendegi sanlardıń barlıq bóliwshilerin ósiw tártibinde jazıń: 32; 56.

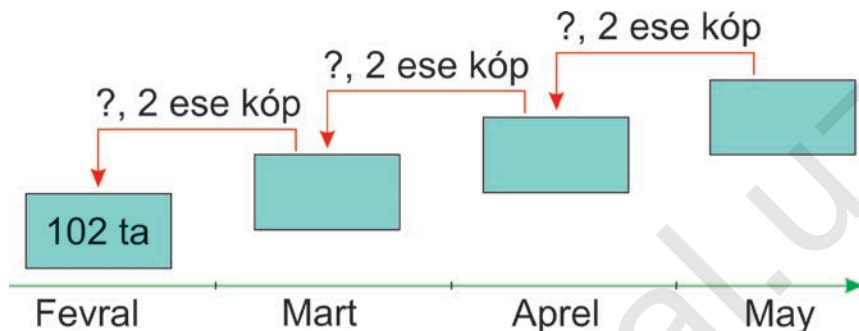
3. Salıstırıń:

$240 : (3 \cdot 4) \square 240 : 12$ $320 : (2 \cdot 4) \square 320 : 8$
 $240 : (3 \cdot 4) \square (240 : 3) : 4$ $320 : (2 \cdot 4) \square (320 : 2) : 4$
 $240 : (3 \cdot 4) \square (240 : 4) : 3$ $320 : (2 \cdot 4) \square (320 : 4) : 2$

4. Zavodqa jańa óndiris qurılmaları alıp kelinge-ni ushın islep shıǵarılıp atırǵan júk avtomobili detallarınıń sanı hár ayda 2 márteden artıp bardı.

May ayında qansha detal islep shıǵarılǵan?
Súwret tiykarında máseleni sheshiń.

5. Eki sannıń kóbeymesi tómendegige teń.
22; 30; 42.

Barlıq usınday sanlar juplıǵın tabıń.

Úlgi: 1) 1 hám 22, 2 hám 11

6. $(412 + 228) : 2$ $(516 + 384) : 3$

$(240 + 300) : 6$ $412 + 228 : 2$

$516 + 384 : 3$ $240 + 300 : 6$

7. Palaw tayarlaw ushın gúris hám geshir teń muǵdarda salındı. Gósh gúrishten 2 ese az, may gúrishten 4 ese az, piyaz bolsa gúrishten 8 ese az salınadı. Eger 8 kg gúrishten palaw tayarlaw kerek bolsa, olardıń hár birinen neshe kilogramnan satıp alıw múmkin?

Eki xanalı sanğa kóbeytiw

1. Sheshiliwin túsindiriń:

$$\begin{aligned}
 12 \cdot 15 &= 12 \cdot (10 + 5) = \\
 &= 12 \cdot 10 + 12 \cdot 5 = \\
 &= 120 + 60 = 180
 \end{aligned}$$

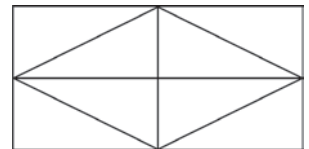

2. $11 \cdot 17$ $26 \cdot 13$ $31 \cdot 17$
 $21 \cdot 12$ $31 \cdot 22$ $41 \cdot 12$

3. 12 qabatlı imarattıń hár bir qabatında 24 úy bar. 16 qabatlı imarattıń hár bir qabatında bolsa 18 úy bar. Qaysı imaratta úyler sanı kóp?

4. Sanlı ańlatpalardı dúziń hám shamasın tabıń:
 a) Otız eki hám otız birdiń kóbeymesinen jeti júz jetini alıń.
 b) Altı júz seksennen eki jüz segizdi alıń.

5. Úsh múyeshlik hám tórt múyeshlikler sanın tabıń.

6. $42 \cdot 12$ $15 \cdot 13$ $31 \cdot 31$ $21 \cdot 42$
 $33 \cdot 13$ $24 \cdot 22$ $32 \cdot 30$ $11 \cdot 26$

7. Dúkánğa hár biri 40 kg nan bolğan 12 qapshıq

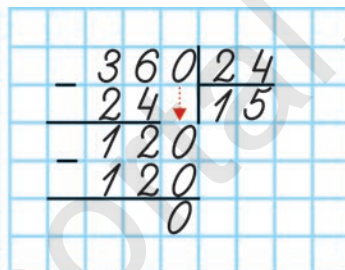
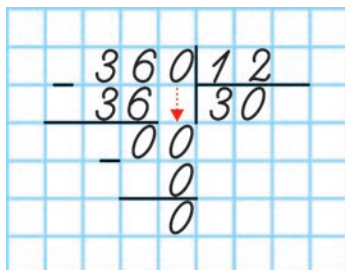
gúrish hám 35 kg nan 14 qapshıq un alıp kelindi. Birinshi kúni 320 kg un hám 240 kg gúrish satıladı. Dúkanda neshe kg gúrish hám un qaldı?

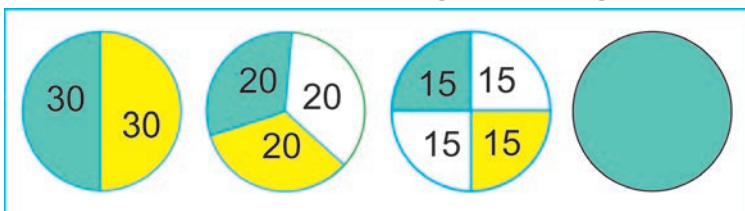
1. Sheshiliwin túsindirirñ:

$$360 : 12$$

$$360 : 24$$

2. $480 : 12$ $480 : 16$ $640 : 16$ $680 : 17$
 $480 : 15$ $600 : 15$ $720 : 24$ $850 : 17$
3. 80 dm neshe metr? 800 dm-she? 800 cm neshe decimetr?
4. $x \cdot 10 = 540$ $84 + x = 450$
 $x : 10 = 45$ $x - 24 = 390$
5. Tuwrı tórtmúyeshliktiñ uzunlıǵı 35 cm, beti 840 cm^2 qa teń bolsa, onıń eni neshe cm?
6. 1 saat neshe teń bóleklerge bólingen?

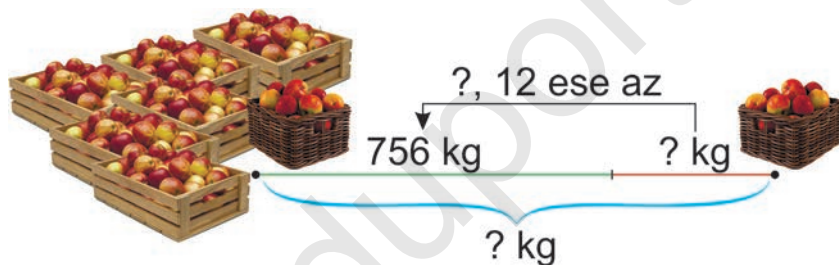

7. $440 : 22$ $880 : 20$ $720 : 30$ $270 : 18$
 $510 : 15$ $210 : 14$ $600 : 25$ $660 : 30$

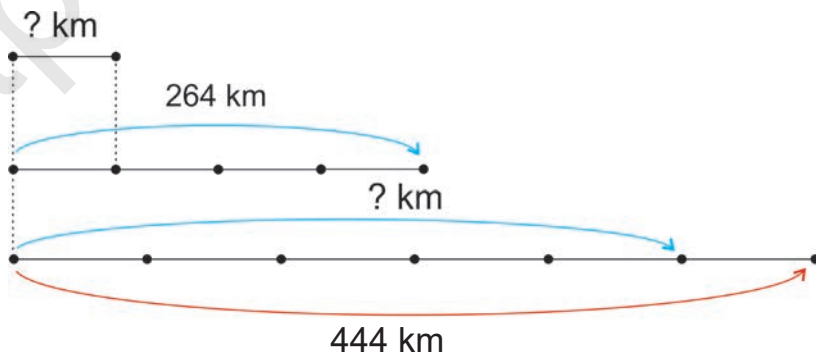
8. Tashkentten Gúlistan qalasına shekem 120 km. Velosipedshi 1 saatta 15 km aralıqtı basıp ótti. Ol sonday tezlikte júrsé, Tashkentten Gúlistanǵa neshe saatta jetip baradı?

1. $270 : 18$ $325 : 13$ $336 : 21$ $324 : 27$
 $360 : 24$ $442 : 17$ $266 : 14$ $308 : 11$

2. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

3. 17 saat 37 minut + 14 saat 4 minut
 27 minut 40 sekund + 2 minut 26 sekund
 8 saat 53 minut – 6 saat 39 minut.
4. Sızılmalar tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

5. 5 tawıq 5 kúnde 5 máyek tuwadı. 10 tawıq 10 kúnde neshe máyek tuwadı?

6. $32 \cdot 20 + 32 \cdot 6$ $54 \cdot 13$ $46 \cdot 20 + 46 \cdot 1$

7. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

?, 256 ға kóp

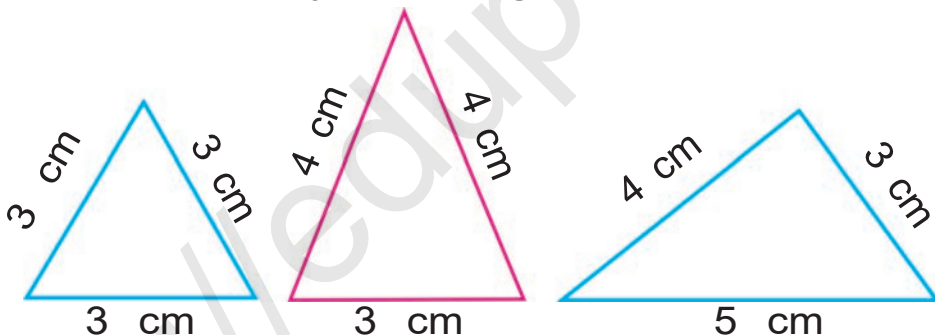
?, 16 ese kóp

46 dana

Úshmúyeshliktiń túrleri

1. Úshmúyeshliklerdiń táreplerin salıstırıń hám bir-birinen ayırmashılıgın túsindirín:

Teń tárepli úsh-
múyeshlik

Teń qaptalı
úshmúyeshlik

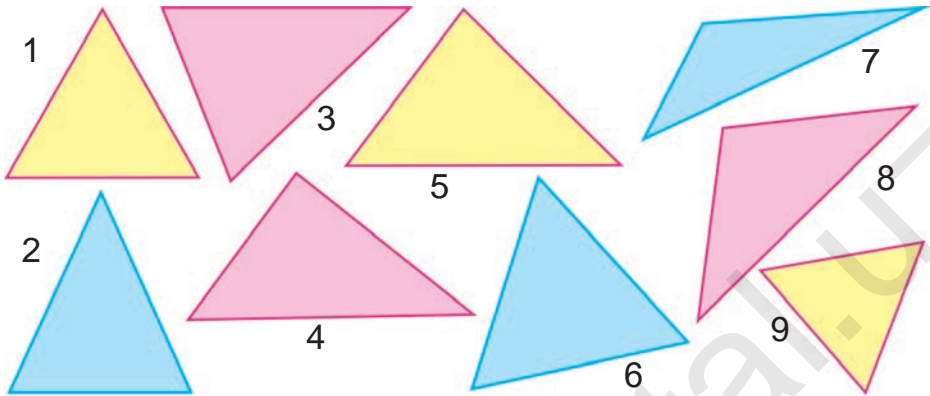
Túrli tárepli
úshmúyeshlik

Úsh tárepi teń bolgán úshmúyeshlik teń tárepli úshmúyeshlik dep ataladı. Eki tárepi teń bolgán úshmúyeshlik teń qaptalı úshmúyeshlik dep ataladı.

Barlıq tárepi túrlishe bolgán úshmúyeshlik túrli tárepli úshmúyeshlik dep ataladı.

2. Úshmúyeshliklerdiń táreplerin ólsheń:

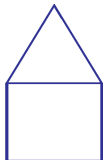

3. Túrli tárepli, teń qaptallı hám teń tárepli úshmúyeshlikler sizıń.

4. Juldızshalardıń ornına qanday sanlar qoyılsa, ámeller tuwrı orınlanǵan boladı?

		+	2*	4																		
			35*																			
			*	87																		

5. Tómenдегі geometriyalıq figura kvadrat hám teń tárepli úshmúyeshlikten ibarat. Kvadrattıń perimetri 12 cm bolsa, geometriyalıq figuranıń perimetrin tabıń.

6. Kóbeytiwdiń orın almasıruw qásiyetinen paydalanıp ámellerdi orınlań:

$$2 \cdot 80 \cdot 3$$

$$40 \cdot 2 \cdot 5$$

$$6 \cdot 40 \cdot 5$$

$$8 \cdot 3 \cdot 50$$

$$60 \cdot 2 \cdot 4$$

$$20 \cdot 6 \cdot 5$$

7. Baǵmanlar 107 túp alma hám 93 túp almurt

nállerin ekti. Alma hám almurt nálleri qansha bolsa, erik nálleri olardan 5 ese az egildi. Baǵmanlar barlıǵı bolıp neshe túp nál ekken?

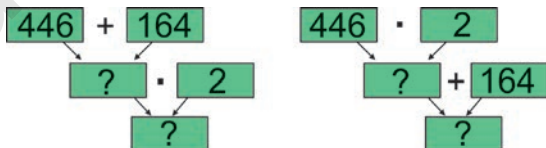
Ámellerdi orinlaw algoritmi

Algoritm – bul hár qanday matematikalıq maselelerdiń sheshiw izbe-izligi. Algoritm qádemleri onıń buyırıqları dep ataladı. Algoritm di orinlaw dawamında hesh bir buyırıqtı ótkizip jibermeslik kerek.

1. $243 \cdot 3 + 2 \cdot 126$ $4 \cdot 238 - 146 \cdot 6 + 2 \cdot 324$
 $4 \cdot 234 - 264 \cdot 3$ $167 \cdot 3 + 2 \cdot 126 - 235 \cdot 3$

2. Birinshi mektepke 446 sabaqlıq hám 164 ádebiy kitap alıp kelindi. Ekinshi mektepke onnan 2 ese artıq kitap alıp kelindi. Ekinshi mektepke neshe kitap alıp kelingeni tabıwǵa tiyisli algoritm tuwrı kórsetilgen sızilmanı tabıń.

3. Radiusı 25 mm bolǵan dóńgelekti sızıń. Dóńgelek diametriniń uzınlıǵın tabıń.

4. $810 : 9 \cdot 8 + 40$ $400 - 320 : 4 \cdot 2$
 $90 \cdot 4 : 3 - 116$ $180 + 120 : 6 + 4$

5. Qalay etip 3 litr hám 5 litrli ıdıslardıń járdeminde hávizden 1 litr suw alıw múmkin?

6. $167 \cdot 2 + 3 \cdot 146$ $3 \cdot 287 - 57 \cdot 4 + 134$
 $3 \cdot 279 - 287 \cdot 2$ $113 \cdot 4 + 2 \cdot 256 - 246$

7.

Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

12 kg

? sebet

252 kg

Qawsırmalı ańlatpalarda ámellerdi orınlaw algoritmi

1. Qawsılı másele sheshiń:

$$870 - (36 - 9) + 23$$

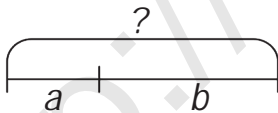
$$870 - 36 - (9 + 23)$$

$$(240 - 120) : 3 + 9$$

$$240 - 120 : (3 + 9)$$

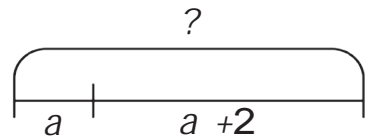
2. Vertolyot 100 km aralıqqa 20 litr janılıǵı sarıplaydı. Ol 225 km aralıqqa ushıwı ushın qansha janılıǵı sarıplaydı?

3. Másele sızılmaları hám ańlatpaları berilgen. Hár bir sızılmaǵa sáykes ańlatpanı tabıń:

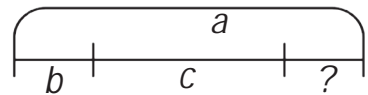
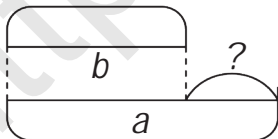
$$a - b$$

$$a - b - c$$

$$a + b$$

$$a + (a + 2)$$

4. Teńlik tuwrı bolatuǵın etip qawsırmalardı qoyıń:

$$720 - 80 : 20 + 20 = 52$$

$$720 - 80 : 20 + 20 = 718$$

$$720 - 80 : 20 + 20 = 30$$

5. Belgisizdi tabirñ:

$$324 + x = 240 \cdot 3$$

$$143 \cdot 6 = 429 + x$$

6. Tashkentten «Nexia» bir saatta 80 km, Buxaradan «Matiz» 70 km tezlikte Samarqand tárepke jolğa shıqtı. Tashkentten Samarqandqa shekem 320 km, Buxaradan Samarqandqa shekem 280 km bolsa, qaysı avtomobil mánzilge aldın jetip keledi?

7. Baǵana túrinde sheshiñ hám tekseriñ:

$$458 + 527$$

$$381 + 609$$

$$931 - 568$$

$$870 - 489$$

Bekkemlew

1. Kesteni toltiriñ:

Kóbeytiwshi	40		60		80
Kóbeytiwshi	7	6		5	9
Kóbeyme		420	480	350	

2. Birinshi oramda 176 m, ekinshi oramda 144 m sim bar. Úshinshisinde bolsa hár eki oramda qansha bolsa, sonnan 4 ese az. Barlıq oramda qansha sim bar?

3. Kesteni toltiriń:

Bóliniwshi	450		35	360	
Bóliwshi	90	60		40	30
Tiyindi		5	7		8

4. Teńlik tuwrı bolatuǵın etip qawsırmanı qoyıń:
 $10 \cdot 48 - 24 \cdot 3 = 720$ $10 \cdot 48 - 24 : 3 = 400$

5. 100 kg erikten 80 / sherbet sıǵıp alındı. 700 kg erikten neshe litr sherbet sıǵıp alındı?

6. $400 \cdot 2 \cdot 1$ $230 : 10 \cdot 4$ $250 : 10 \cdot 6$
 $100 \cdot 6 \cdot 1$ $600 : 10 \cdot 7$ $900 : 100 \cdot 10$

7. Mektepten úyge shekem bolǵan aralıq 240 metr. Oqıwshı sol joldıń úshten bir bólimin basıp ótti. Ol qansha joldı basıp ótken?

Kesindini teń bóleklerge bóliw

1. a) Kesindiniń ulıwma uzınlıǵın ólsheń. Kesindi neshe teń bóleklerge bólingen? Hár bir bólektiń uzınlıǵı neshe cm ge teń?

b) 10 cm li kesindini sıziń. Onı 4 teń bóleklerge bóliń, sońınan hár bir bólek uzınlıǵın millimetr esabında tabıń.

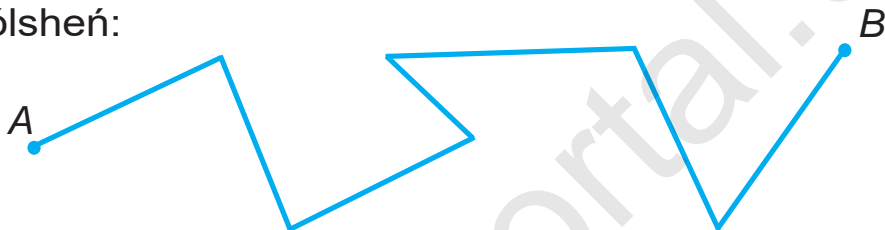

2. Taza mekteptiń ashılıw bayram keshesinde 600 cm li lenta teń 3 bólekke bólip kesildi. Hár bir bólektiń uzınlıǵın tabıń.

3. Salma boyınıń 240 m jerine alsha nálin egiw rejelestirilgen. Hár 2 metrge bir túp nál egilse barlıǵı bolıp neshe túp nál egiledi? Hár 3 metrge egilseshe?

4. $640 : 8 + 70 \cdot 4$ $147 + 59 \cdot 10 - 124$
 $180 : 3 + 230 \cdot 2$ $601 - 389 + 75 : 3$

5. AB sınıq sızıǵınıń uzınıǵın millimetr esabında ólsheń:

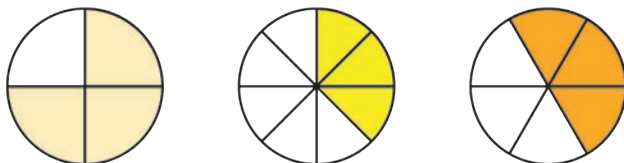
6. Diywaldıń uzınıǵı 180 cm, eni 3 m bolǵan bólimine kafel plitalardı jaylastırıw kerek. Plita ólshemleri: uzınıǵı 30 cm, eni 20 cm. Neshe dana kafel plita kerek boladı?

7. $(468 + 373) - (306 - 219)$ $32 : 8 \cdot 212$
 $(217 - 194) - (207 - 198)$ $27 : 9 \cdot 134$

8. Uzınıǵı 240 cm bolǵan kópirge baǵanalar ornatılmaqshı. Olardıń arası 30 m den bolsa, neshe baǵana kerek boladı? 40 m bolsashe?

Dóńgelekti teń bóleklerge bóliw

1. Diametri 6 cm bolǵan úsh sheńber sızıń. Birinshisi yarım, ekinshisin sherek, úshinshisin yarım sherek bóleklerge bóliń.
2. Dóńgelek neshe bólekke bólingen? Qaysı bólegi boyalǵan?

3. Saat tilleri nesheni kórsetpekte? Olar dóngelekti neshe bóleklerge bólip turıptı?

4. Pútin dóngelektiń beti 36 cm^2 . Basqa dóngeleklerdiń boyalǵan bóleginiń betlerin tabıń:

5. Saat tilleri bir márte tolıq aylanıp shıǵıw dawamında neshe úlken hám neshe kishi sızıqlar ústinen ótiwin sanap shıǵıń. Úlken sızıqlar neni ańlatadı? Kishkenelerishe?

6.

$$510 + (489 - 232)$$

$$1000 - (900 - 85)$$

$$721 - 38 \cdot 9$$

$$68 \cdot 7 + 53 \cdot 8$$

7.

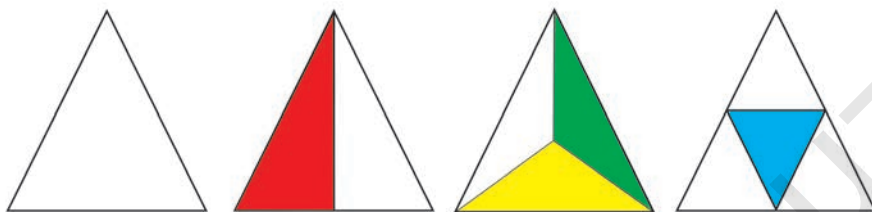
- Diametr 6 cm bolǵan úsh dóngelek sızıń. Ekinshisin 2, úshinshisin 4 teń bólekke bóliń.

Kópmúyeshliklerdi teń bóleklerge bóliw

1. Kvadrıt neshe bólekke bólingen? Qaysı bólegi boyalǵan?

2. Тең тәрепли төрт мүйеш сızıń. Екиншиисин екиге, ўшиншисин ўшке, төртиншисин төрт бөлекке бөлиń.

3. Salıstırń:

875 cm 2 m 57 cm

596 kg 483 kg

6 dm 8 m 68 dm

884 kg 684 kg

906 cm 90 dm 6 cm

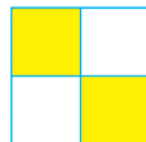
13 dm 130 m

4. a) Ózbekstan Respublikasınıń mámleketlik bayrağı qızıl sızıqlar menen neshege bólingen?

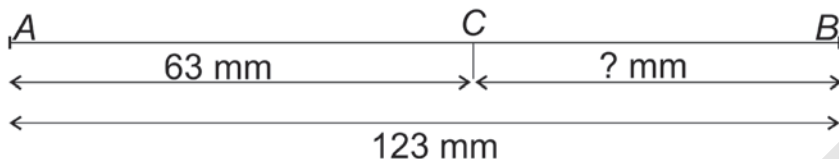

b) «Ózbekstan Respublikasınıń mámleketlik bayrağı tuwrısında»ğı Nızamğa tiykarlanıp bayraqtıń eni 125 cm bolsa, uzunlıǵı 250 cm bolıwı kerek. Sonday ólshemdegi bayraqtıń perimetrin tabıń.

5. Formada neshe tuwrı tórtmüyeshlik hám kvadrat bar? Olardı sızıp kórsetiń.

6. CB kesindisi uzunluğın tabırı.

7. Bóliwdi orınlań hám nátiyjelerin tekseriń:

60 : 4 65 : 5 72 : 6 66 : 11
 60 : 12 65 : 13 88 : 11 84 : 12

8. Tuwrı tórtmúyeshliktiń uzunluđı 120 m, eni onnan 40 m kelte. Tórtmúyeshliktiń perimetrin tabırı.

Túrli kóriniste berilgen máseleler

- Olimpiada pakelin júwırıwshılar qolma-qol berip oyın ótkiziletuđın jerge jetkizedi. Eger bir kúnde 192 km aralıq basıp ótilse, 5 kúnde ortasha qansha aralıq ótileđi?
- Zavodta bir kúnde diagrammada kórsetilgen múđdardađı ónimler konservalanadı. 2 kúnde qansha ónim konservalanadı?

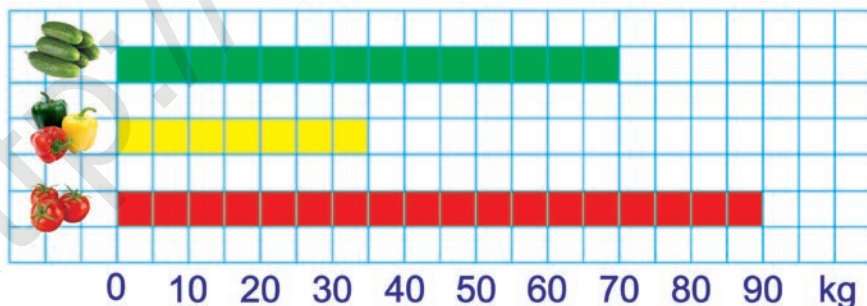
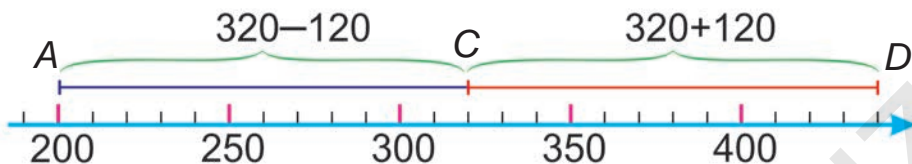

Diagramma – bul salıstırılıp atırđan sanlı mağlıwmatlardı ıqsham hám kórgizbeli súwretlew.

3. Sanlar kósherinde A hám D noqatlarǵa sıykes keliwshi sanlardı tabıń.

4. Keste tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

	Bir sebettegi alma massası	Sebetler sanı	Barlıq sebettegi almaların sanı
	36 kg	4 ta	? kg
	36 kg	? ta	144 kg
	? kg	4 ta	144 kg

5. $400 + (500 - a) = 730$ $871 - (x + 17) = 800$

6. Sanlı rebus. Olardan 4 ewiniń qosındısı bir tańbali sanǵa, 5 ewiniń qosındısı eki tańbali sanǵa teń bolatuǵın bir tańbali sandı tabın. Formaǵa sáykes sanlardı jazıń:

$$\begin{array}{l}
 \text{Strawberry} + \text{Strawberry} + \text{Strawberry} + \text{Strawberry} = \text{Cherry} \\
 \text{Strawberry} + \text{Strawberry} + \text{Strawberry} + \text{Strawberry} + \text{Strawberry} = \text{Plum} + \text{Pear}
 \end{array}
 \quad
 \begin{array}{l}
 \text{Cherry} = ? \quad \text{Strawberry} = ? \\
 \text{Plum} = ? \quad \text{Pear} = ?
 \end{array}$$

7. $(987 - 567) : 6 - 35$ $123 \cdot 4 - 480 : 8$

$(640 + 160) : 10 \cdot 2$ $800 : 4 \cdot 3 - 204$

8. Sızılma tiykarında másele dúziń hám poezd basıp ótken joldıń uzınlıǵın tabıń.

10 000 ISHINDE CIFRLAW. ARIFMETIKALÍQ ÁMELLER. SHAMALAR

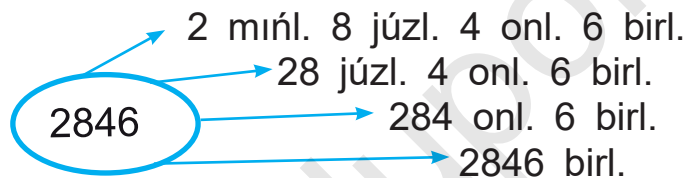
Tórt tańbalı sanlardı cıflaw

a) 1000 nan 9999 ға shekem bolğan sanlar – tórt tańbalı sanlar boladı.

b) eń úlken tórt tańbalı san 9999 ға 1 qosamız: $9999+1$. Nátiyjede bes tańbalı san payda boladı. Ol 10000 kórinisinde jazıladı hám on mıń dep oqıladı.

1. Bul sanda neshe mıńlıq, neshe júzlik, neshe onlıq hám neshe birlik bar?

2. Kestede jazılğan sanlardı oqıń:

Mıńlar tańbası	Júzler tańbası	Onlar tańbası	Birler tańbası
	9	9	9
1	0	0	0
5	6	7	8
9	9	9	9

3. Tómendegi sanlardı cıflar járdeminde jazıń:

bir mıń jigirma bir;
úsh mıń altı júz eliw;
altı mıń segiz júz tort.

4. Tómendegi sanlardı cıflar járdeminde jazıń hám sanlar kósherinde belgileń.

Jeti miń segiz júz eliw; jeti miń toǵız júz; jeti miń toǵız júz eliw; segiz miń, segiz miń eliw.

5. Eki topar sayaxatshılar túslik ushın asxananıń 120 otırǵışın iyeledi. Birinshi topar 14 stolǵa, ekinshi topar bolsa tap sonday 16 stolǵa otırdı. Hár bir toparda neshewden sayaxatshı bolǵan?

6. $38 \cdot 6 + (427 - 193)$ $27 \cdot 4 + (700 - 187)$
 $54 \cdot 5 + (608 - 457)$ $804 : 4 \cdot 3 - 204$

7. Tuwrı tórtmúyeshliktiń uzınlıǵı 12 dm 8 cm, eni uzınlıǵınan 4 cm qısqa. Tuwrı tórtmúyeshliktiń perimetrin tabıń.

8. Santimetrlerde ańlatıń hám esaplań:

$3 \text{ m } 7 \text{ dm } 6 \text{ cm} + 4 \text{ m } 3 \text{ dm } 8 \text{ cm}$

$1 \text{ m } 6 \text{ dm } 9 \text{ cm} + 47 \text{ dm } 2 \text{ cm}$

$9 \text{ m } 72 \text{ cm} - 5 \text{ dm } 9 \text{ cm}$

$7 \text{ m } 4 \text{ cm} - 32 \text{ dm } 6 \text{ cm}$

Tórt tańbalı sandı tańba birlikleri qosındısı kórinisinde súwretlew

1. 6928, 5692, 3506, 9280, 2045, 5700, 6008 sanlarınıń tańba birliklerin aytıń.

Úlgi: 4729 sanında 4 mıńlıq, 7 júzlik, 2 onlıq hám 9 birlik bar.

2. Sanlardı tańba birlikleriniń qosındısı kórinisinde jazıń: 2847, 4540, 5604, 9300, 3502, 6531.

Úlgi: $2847=2000+800+40+7$.

Bul sanlarda barlıǵı bolıp neshe onlıq, neshe júzlik hám neshe mıńlıq bar?

3. Tańba birlikleri qosındısın san menen ańlatırń hám jazırń:

$$2000 + 40 + 3$$

$$2000 + 800 + 90$$

$$5000 + 50$$

$$6000 + 400 + 1$$

$$8000 + 4$$

$$9000 + 300$$

Úlgi: $2000 + 40 + 3 = 2043$.

4. Birinshi samalyot 1 saatta 430 km, ekinshi samalyot 450 km ushadı. Olar aeroporttan bir waqıtta qarama-qarsı jóneliste ushsa, 1 saattan keyin olardıń arasındaǵı aralıq neshe kilometr boladı?
5. Sınıq sızıqtıń uzınlıǵın millimetrlerde esaplań:

6. Bos shaqmaqlardıń ornına sáykes cifrlardı qoyırń.

$$\square \square \square + \square = \square \square \square 8$$

7. Bos shaqmaqlardıń ornına sáykes cifrlardı qoyırń.

$$3607 = \square + 600 + 7$$

$$4562=4000+500+ \square +2$$

$$\square = 4000+100+50+3$$

$$1908 = \square + 900 + 8$$

8. Dúkánǵa hár birine 4 kg nan bolǵan 202 qutı konfet alıp kelindi. Bir háptede 142 qutı konfet satıldı. Satılmaǵan neshe kilogramm konfet qaldı? Máseleni 2 usılda sheshiń.

Tórt tañbalı sanlardı salıstırw

Sanlardı salıstırw: Sanlar eñ úlken tañba birliklerinen baslap tañba birlikleri boyınsha salıstırıladi. Eger barlıq tañba birlikleri teñ bolsa, bunday sanlar teñ boladı.

Mısalı: $643 = 643$;

$987 > 879$, sebebi 9 jüzlik $>$ 8 jüzlikten úlken;

$5678 < 5768$, sebebi mıńlar sanı teñ bolıp:

5 mıńlıq = 5 mıńlıq, 6 jüzlik $<$ 7 jüzlikten kishi.

1. $348 \square 267$ $5348 \square 5362$ $9348 \square 9342$

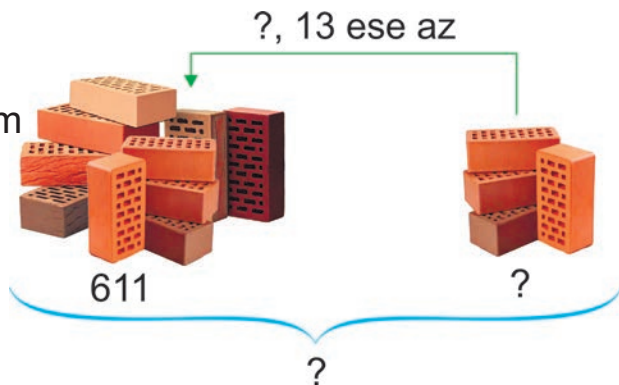
$348 \square 523$ $7348 \square 6309$ $1348 \square 1348$

2. Parijdegi «Eyfel» minarasınıń biyikligi 320 m, Tashkent teleminarasınıń biyikligi bolsa 375 m ge teñ. Tashkent teleminarası «Eyfel» minarasınan neshe metr biyik?

3. $x \cdot 7 = 945$ $257 - y = 308 : 4$
 $y : 3 = 321$ $x \cdot 4 = 245 - 17$

4. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

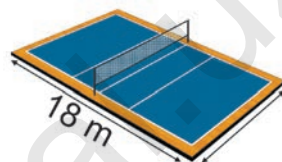
5. Sanlarınıń qosındısı 2 ge teń bolǵan neshe úsh tańbalı san bar?

6. 156 212 3480 3408 7651 7750
 308 234 1564 1564 9112 8999

7. Valeybol maydanınıń eni 18 m, uzınıǵı eniniń $\frac{1}{2}$ bólegine teń bolsa, maydan perimetrin tabıń.

Matematika tariyxınan: sanlar qalay payda bolǵan? Matematika tariyxınan qızıqarlı maǵlıwmat

Sanlar (1, 2, 3 ...) eń áyyemgi matematikalıq túsiniklerden biri. Ol predmetler (qoy, oq jay h.t.b.) sanın sanawǵa mútájlik payda bolǵan. Adamlar ózlerin orap turǵan nárselerden sanaw ásbapları sıpatında paydalanǵan. Mısalı, aǵashlarǵa arnawlı belgiler qoyǵan, jiplerge túyinsheler islegen, shópler yamasa taslardı toplaǵan. Áyyemgi Mısrda abak esaptı ańsatlastırıwshı asbap sıpatında xızmet etken.

0 hám 1 sanlarınan paydalanıp qalǵan barlıq sanlardı payda etiw múmkin. Yaǵnıy joq bolsa 0 ge, bar

bolsa 1 ge teń. 2 sanı eki 1 diń, 3 sanı úsh 1 diń, 4 sanı tórt 1 diń qosındısı h. t. b. 1000 sanı mıń 1 sanınıń qosılıwı nátiyjesinde payda etiledi.

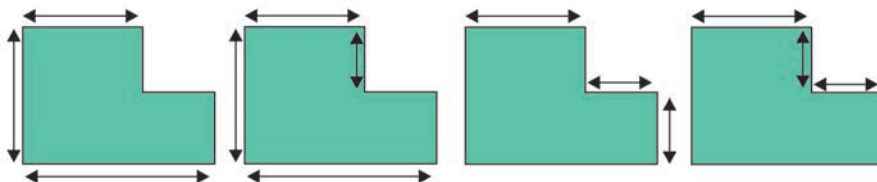
Al-Xorezmiy matematikanıń rawajlanıwına úlken úles qosqan ullı alım. Ol 0 den 9 ға shekem bolğan cifrlardan paydalanılsa, sanlardıń onlıq sanaw sistemasında tańba birliklerine ajıratıp jazılıwı múmkin ekenligin kórsetken. Tórt ámeli orınlawda bunday jazıwdan paydalanıwdıń abzallıqların túsindirip bergen.

1. Keste tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

Azıq-awqat ónimleri	1 kúnde	Hápte kúnlerinde	Ulıwma jumsalǵanı
Máyek	? dana	4 kún	240 dana
Sır	9 kg	? kún	36 kg

2. $346 - x : 9 = 255$ $(529 - x) + 308 = 384$

3. Usı geometriyalıq figuranıń perimetrin tabıw ushın onıń qaysı tárepleriniń uzınlıqları beriliwi lazım?

4. «Balajan» telekanalında kórsetiletuđın kórsetiwler dástúri arqalı hár bir kórsetiw qansha waqıt dawamında beriliwin tabiń:

Kórsetiwdiń baslanıw waqıtı	Kórsetiwdiń atı
9:30	Matematikanı úyrenemiz
9:50	Multipanorama
11:10	Tapqan tabarman
11:40	...

5. $(80 : 4 - 60 : 30) \cdot 5$ $56 : 4 + 2 \cdot (120 : 6)$
 $64 : 4 + 3 \cdot 97$ $(69 \cdot 2 - 6 \cdot 8) + 56$

6. Eki bađmanlar toparınıń hár birine 720 túpten nál berildi. Birinshi topar nállerin 4 saatta, ekinshi topar 3 saatta egip boldı. Hár eki topar 1 saatta neshe túp nál ekken?

10 000 ishinde qosıw hám alıw

1. Esaplawlardı túsindirirń:

1) $4600 + 700 = 46 \text{ júzlik} + 7 \text{ júzlik} = 53 \text{ júzlik} = 5300 \text{ birlik}$. Demek: $4600 + 700 = 5300$.

2) $5200 - 600 = 52 \text{ júzlik} - 6 \text{ júzlik} = 46 \text{ júzlik} = 4600 \text{ birlik}$. Demek: $5200 - 600 = 4600$.

2. $2300 + 3200$ $3600 + 2400$ $2530 + 2740$
 $9800 - 4500$ $7300 - 6400$ $4720 - 3690$

3. Ózbekstan Mámleketlik cirkına bir kúnde 1800

tamashagóy keldi. Uliwma tamashagóyler ushın ajratılğan orınlıqlar 2500 bolsa, jáne qansha tamashagóy keliwi múmkin?

4. $x \cdot 60 = 420 + 120$ $20 \cdot x = 214 + 186$

5. Sızılma tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

6. Radiusı 2 cm 5 mm bolğan dóńgelek sızıń. Dóńgelek ishinde *A* hám dóńgelek sırtında, *B*, *V* noqatların belgileń.

7. $1100 + 4400$ $6430 - 3500$ $5700 + 3400$
 $4400 - 2500$ $5300 + 2700$ $9200 - 8670$

8. Nurıllanıń barlıq 9000 som pulı bolıp, 6800 somı plastik kartochkada. Ol sonnan 5000 somın bankomat arqalı naq pulğa almasırdı. Nurıllanıń naq pulı qansha boldı?

1. Qosıwdıń baǵana túrinde sheshiliwin túsindirıń hám sheshiń:

		+	4	3	5			
			3	8	6			
			8	2	1			
		+	2	4	3	5		
			3	8	6			
			2	8	2	1		
		+	2	4	3	5		
			4	3	8	6		
			6	8	2	1		

Birlikler birliklerge, onlıqlar onlıqlarğa, jüzlikler jüzliklerge, mıñlıqlar mıñlıqlarğa qosıladı. 10000 ishinde sanlardı bağana túrinde qosıw 1000 ishinde sanlardı bağana túrinde qosıw sıyaqlı orınlanadı.

2. Mısaltardı bağana túrinde sheshiñ:

$$\begin{array}{lll} 7301 + 347 & 2346 + 3875 & 4964 + 2847 \\ 4385 + 876 & 7539 + 1764 & 6349 + 1782 \end{array}$$

3. 1437-jılı Uluğbek observatoriyasında 1018 juldız kartası dúzilgen. Onda bir jil 365 kún 6 saat 10 minut 8 sekund ekenligi anıqlanğan. Bul waqıtta Mırza Uluğbek (1394-1449) neshe jasta edi?

4. Qolaylı usıllarda esaplañ:

$$\begin{array}{l} 1800 \text{ gr} + 2500 \text{ gr} + 1200 \text{ gr} + 2500 \text{ gr} \\ 1500 \text{ kg} + 1700 \text{ kg} + 3500 \text{ kg} + 2300 \text{ kg} \\ 37 \text{ cm} + 55 \text{ cm} + 63 \text{ cm} + 45 \text{ cm} + 80 \text{ cm} \end{array}$$

5. Teñ qaptalı úshmúyeshliktiñ perimetri 19 cm. Teñ táreplerden birewiniñ uzınlığı 7 cm. Onıñ qalğan tárepleriniñ uzınlıgın tabıñ.

6. Mısaltardı bağana túrinde sheshiñ:

$$\begin{array}{lll} 3457 + 448 & 4681 + 4873 & 3748 + 3447 \\ 4387 + 927 & 5189 + 1754 & 5207 + 2685 \end{array}$$

7. Iyun ayında 1758, iyulda 1954 hám avgustta 1647 oqıwshı tawdağı dem alıw orınlarında dem aldı. Jazığı dem alıs dawamında barlığı bolıp neshe oqıwshı dem alıw orınlarında dem alğan?

1. Alıwdır baǵana túrinde sheshiliwin túsindirir:

Biriklerden birlikler, onlıqlardan onlıqlar, júzliklerden júzlikler, mıńlıqlardan mıńlıqlar alınadı. 10000 ishinde sanlardı baǵana túrinde alıw 1000 ishinde sanlardı baǵana túrinde alıw sıyaqlı orınlanadı.

2. Baǵana túrinde alıw:

$$8745 - 489 \quad 7618 - 5388 \quad 9420 - 1675$$

$$5671 - 964 \quad 5844 - 3189 \quad 7847 - 4928$$

3. Jumısshılar 350 nál egiwi kerek. Birinshi kúni olar barlıǵı bolıp náldir $\frac{1}{7}$ bólegin ekken. Bul ekinshi kúnge qaraǵanda 2 ese az. Mısalǵa soraw qoyırń hám onı sheshir:
4. Tárepleri 4 cm bolǵan kvadrattı sızırń, betin tabırń hám betinirń sherek bólegin boyań.

5. Quslar qanday uship atırǵanına áhmiyet berir: aldında bir qus, onnan keyin eki, keyin úsh ... Eger aqırǵı qatarda 9 bolsa, bul toparda neshe qus bar?

6. Mısallardı baǵana túrinde sheshir:

$$\begin{array}{r} 6402 \\ + 2130 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 3470 \\ - 1084 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 4029 \\ + 5053 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 6040 \\ - 4880 \\ \hline \end{array}$$

7. Ózbekstannan aǵıp ótetuǵın úlken dáryalardan Ámiwdáryanıń uzınlıǵı 2540 km, Sırdáryanıń uzınlıǵı bolsa 3019 km. Eki dáryanıń ulıwma uzınlıǵın tabıń.

1. Mısallardı baǵana túrinde sheshiń:

$$\begin{array}{r r r} 4026 - 1309 & 9023 - 5556 & 8829 - 6047 \\ 3471 - 1084 & 8072 - 4385 & 9353 - 5741 \end{array}$$

2. Rayondaǵı kitap penen támiyinlew bólimine 3600 3-klass matematika hám onnan 1200 dana az 2-klass matematika sabaqlıǵı alıp kelindi. Támiyinlewshi bólimge barlıǵı bolıp qansha sabaqlıqlar alıp kelingin?

3. a) 5, 6, 7 hám 8 sanlarına eseli bolǵan tórtewden san jazıń.

b) 42, 39, 67, 58 sanlarınıń bóliwshilerin tabıń.

4. Qaldıqlı bóliwdi orınlań:

$$\begin{array}{r r r} 1000 : 30 & 140 : 3 & 290 : 6 \\ 900 : 40 & 160 : 3 & 480 : 7 \end{array}$$

5. 3 sanınıń qosındısı 1000 ǵa teń. Birinshi hám ekinshi sanlar qosındısı 650 ge teń. Úshinshi sandı tabıń.

6. Mısallardı baǵana túrinde sheshiń:

$$\begin{array}{r r r} 7523 - 6818 & 4834 + 3594 & 6987 + 587 \\ 8937 - 7025 & 8722 - 1096 & 4354 + 262 \end{array}$$

7. Abu Rayxan Beruniy Hindstanǵa saparınan soń 1030-jılı jazılǵan shıǵarmasında Amerika materiginiń bar ekenligin ilimiy boljadı. Aradan 462 jil ótip, evropalıq teńizshi Xristofor Kolumb Amerika materigin ashqan.

Bul materikniń bar ekenliginiń boljanǵanlıǵına neshe jil boldı hám ol neshenshi jılı ashılǵan?

Poziciyalıq hám poziciyalıq emes sanaq sistemaları

Cifralardıń jazıwdaǵı jaylasıwına, yaǵnıy poziciyaǵa baylanıslı sanaw sisteması poziciyalıq sanaq sisteması deb ataladı.

Poziciyalıq sanaq sistemasında berilgen sannıń mánisi sandı súwretlewshi cifrlardıń iyelegen ornına baylanıslı boladı. Mısalı, 222 sanında birdey cifrlar jazılǵan, biraq jaylasqan ornına qarap olardıń mánisi túrlishe.

Poziciyalıq emes sanaq sistemasında belginiń mánisi onıń iyelegen ornına baylanıslı emes. Mısalı, arnawlı belgi yamasa ayırım xalıqlar álipbesindegi hár bir hárıp belgili bir sanǵa teń bolǵan. Sózlerdegi háripler ańlatqan sanlardı qosıp, túrli sanlar payda etilgen. Bunda hárıp qaysı jerde jaylasıwına qaramastan ol bir shamaǵa iye bolǵan.

1. Tómendegi sanlardı ańlatıp turǵan formalar berilgen?

$$\triangle = 2$$

$$\bigcirc = 5$$

$$\diamond = 8$$

Olar túrli usılda jaylastırıldı:

a) $\diamond \bigcirc \triangle$ b) $\triangle \bigcirc \diamond$ d) $\bigcirc \triangle \triangle$

Bul cifrlar poziciyalıq sistemada nesheni ańlatadı? Poziciyalıq emes sistemada-she?

2. 9 cifrı hár bir sanda qanday tańba birligın ańlatadı? 159, 389, 942, 1959, 1893, 6925, 9856.
3. Sanlardı oqıń hám hár birin 10 ese kóbeytiń: 42, 72, 21, 11.
4. $(48+16):8$ $(44+340):4$ $(93+310+62):5$
 $(360+189):9$ $(1005-525):3$ $(46+69+23):6$
5. Kestede muzqaymaqlardıń bahası kórsetilgen. Kazimde 2500 som pul bar. Ol pulına qaysı túrinen neshe dana muzqaymaq satıp alıwı múmkin? Sonda qansha qaytım qaytarıladı?

Muzqaymaqtıń túri	Shokoladlı	Miyweli	Qaymaqlı
Bahası	1000 som	950 som	700 som

6. Dúkanda 192 televizor, onnan 8 ese az muzlatqısh alıp kelindi. Olardıń sherek bólegi satıldı. Sonda neshe xojalıq texnika zatlari satılğan?

7. Ańlatpa dúziń hám sheshiń:

- 1) 634 hám 687 sanlar qosındısın 321 ge azaytıń.
- 2) 934 hám 245 sanlar ayırmasın 492 ge azaytıń.
- 3) 120 sanın 3 marta kóbeytip, 120 ge azaytıń.

Rim cifrlari

Áyyemgi Rimde I = 1, V = 5, X = 10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000 kórinisindegi cifrlardan paydalanılğan. Bul cifrlar rim cifrlari dep ataladı. Kishi rim cifrı úlken cifrdan ońda jazılrsa, olar qosiladı. Mısalı: VI = 5 + 1 = 6, XII = 10 + 2 = 12, CXV = 100 + 10 + 5 = 115.

Eger shepte jazılsa, alıladı: $IV = 5 - 1 = 4$,
 $IX = 10 - 1 = 9$, $XC = 100 - 10 = 90$.

Birdey cifrlar 3 márteden kóp izbe-iz jazılıwı múmkin emes. Rim cifrlarınıń járdeminde jazılğan eń úlken san: 3999(MMMMCMXCIX).

1. Rim cifrları qaysı izbe-izlikte jazılsada birdey shamağa iye. Mısalı: XXX jazıwında hár bir X belgisi 10 ğa teń. Sonıń ushın rim cifrları qaysı sistemağa mısıl bola aladı, poziciyalıq yamasa poziciyalıq emespe?
2. Tómendegi sanlardı rim cifrlarınan paydalanıp jazıń: 23, 37, 148, 285, 692, 893, 968.
3. $390 : 3 + 409$ $195 \cdot 5 - 632 + 8$
 $160 \cdot 4 - 392$ $798 : 7 + 476 : 2$
 $705 : 5 + 423$ $420 : 6 + 558 : 9$
4. Tashkenttegi «Xumo arena» muz sarayı qurılısında 2480 túrli taraw qánigeleri qatnastı. Solardan 6 arxitektor, 20 qánige, 50 montaj ustası, qalğanları jumısshılar. Bul arenanıń qurılısında neshe jumısshı qatnasqan?
5. I, V, X cifrlarınıń járdeminde sanlar jazıń. Olardı kóbeyip barıw tártibi menen jaylastırıń.

6. $593 + 9 \cdot 8 - 384$ $240 : 6 + 548 - 467$
 $756 - 320 : 80 + 256$ $837 - 96 : 8 + 107$

7. Jıldıń bir ayın tártip boyınsha rim cifrı menen ańlatıń.

Úlgi: Yanvar – I.

10 000 ISHINDE KÓBEYTIW HÁM BÓLIW

Awizeki kóbeytiw hám bóliw

a) Sheshiliwin túsindiriń: $1000 \cdot 5 = \square$
 1 mińliq 5 márte kóbeytilse, nátiyjede 5 mińliq payda boladı. Demek: $1000 \cdot 5 = 5000$ yamasa $5 \cdot 1000 = 5000$. Bunnan, $5000 : 1000 = 5$ yamasa $5000 : 5 = 1000$

b) Sheshiliwin túsindiriń: $3200 \cdot 3 = \square$
 1-usıl: $3200 \cdot 3 = 32 \cdot 100 \cdot 3 = 32 \cdot 3 \cdot 100 = 96 \cdot 100 = 9600$
 2-usıl: $3200 \cdot 3 = (3000 + 200) \cdot 3 = 3000 \cdot 3 + 200 \cdot 3 = 9000 + 600 = 9600$

$4 \cdot 1000$	$300 : 100$	$5000 : 100$
$7 \cdot 1000$	$600 : 100$	$9000 : 100$
$1200 \cdot 8$	$2400 \cdot 4$	$2800 \cdot 3$	$4600 \cdot 2$
$6 \cdot 1600$	$5 \cdot 1800$	$4 \cdot 1500$	$2 \cdot 420$
- Oyinshıqlar dúkánınan sawğa ushın 3 birdey oyınshıq satıp alındı. Buniń ushın neshe som tólendi?

2900 som; 3100 som; 2700 som; 3300 som

$2459 + 54 \cdot 100$	$2784 - (537 - 22 \cdot 6)$
$56 \cdot 100 + 470$	$3608 - 12 \cdot 8 + 150$
- a) 750 payda bolıw ushın qanday sandı 15 ke kóbeytiw kerek?

в) 70 payda bolıwı ushın 910 dı qanday sanğa bóliw kerek?

6. Tuwrı tórtmúyeshlik formasıdağı paxta atızınıń tárepleri 800 m hám 400 m. Onıń perimetrin tabıń.

7. $1600 \cdot 5$ $2500 \cdot 4$ $1400 \cdot 7$ $4500 \cdot 2$
 $9 \cdot 1100$ $6 \cdot 1500$ $3 \cdot 3100$ $2 \cdot 4900$

8. 10 qapshıqtağı gúrish 2 kg lı 200 hám 3 kg lı 100 qaltashağa bólip salındı. Bir qapshıqta neshe kilogramm gúrish bolğan?

1. Sheshiliwin túsindiriń: $2400 : 30$
 $2400 : 30 = (24 \cdot 100) : (3 \cdot 10) =$
 $= (24 : 3) \cdot (100 : 10) = 8 \cdot 10 = 80$

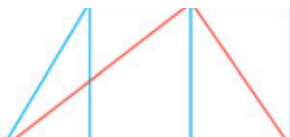
2. $1600 : 20$ $3500 : 50$ $5600 : 80$
 $2100 : 70$ $4200 : 60$ $7200 : 80$

3. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

4. 827-jilda al-Xorezmiy Jer sharınıń shamasın esaplap tawğan. Planetamızdıń ólshemi anıqlanğanına neshe jil boldı?

5. Súwrettegi formada neshe úsh-múyeshlik, neshe tórtmúyeshlik bar?

6.

$$1200 : 20 \quad 2100 : 30 \quad 3600 : 60 \quad 5600 : 70$$

$$1800 : 30 \quad 3000 : 50 \quad 4200 : 70 \quad 6400 : 80$$

7.

Cisternada 6000 litr janilgi bar edi. Aldin onin $\frac{1}{4}$ bólegin, keyin bolsa $\frac{1}{5}$ bólegin sattı.

Cisternada qansha janilgi qaldı?

1.

Sheshiliwin túsindiriń: $5 = 10 : 2$ bolganı ushın 5 ke kóbeytiwden 2 ge bólip, 10 ға kóbeytiw ańsat. $440 \cdot 5 = 440 \cdot (10:2) = (440 : 2) \cdot 10 = 220 \cdot 10 = 2200$. Sonın ushın, 5 ke kóbeytip atırğan sandı 2 ge bólip, keyin tiyindini 10 ға kóbeytiw ańsat.

2.

Awızsha kóbeytiń:

$$280 \cdot 5 \quad 360 \cdot 5 \quad 740 \cdot 5 \quad 920 \cdot 5$$

3.

$$74 : 2 \quad 364 : 2 \quad 546 : 3 \quad 4568 : 4$$

$$51 : 3 \quad 726 : 2 \quad 783 : 3 \quad 8724 : 4$$

4.

Metro kassasında birinshi kúnde 2390 dana jeton, ekinshi kúnde 1195 dana jeton satıldı. Ekinshi kúni satılğan jetonlar birinshi kúnde satılğan jetonlardan qansha az?

5.

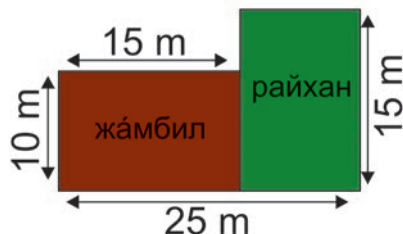
$$170 + a = 869 \quad c - 841 = 108$$

$$760 - b = 463 \quad 2 \cdot x = 860$$

6.

Rayxan hám jámbil egilgen maydannıń betin túrli usıllarda esaplań.

7.

$$192 \cdot 3 \quad 231 \cdot 3 \quad 307 \cdot 3 - 704 : 8$$

$$216 \cdot 4 \quad 153 \cdot 7 \quad 65 \cdot 8 - 535 : 5$$

8.

Bazarda kartoshka 2400 som, piyaz 1300 som, geshir 2500 som turadı. Aziz 1 kg nan ovoshlar satıp alsa neshe som jumsaydı?

10 000 ishinde jazba kóbeytiw

1.

Sheshiliwin túsindiriniń: $2312 \cdot 3 = \square$

1) Tańbalarǵa ajratıp kóbeytiw:

$$\begin{aligned} 2312 \cdot 3 &= (2000 + 300 + 10 + 2) \cdot 3 \\ &= 2000 \cdot 3 + 300 \cdot 3 + 10 \cdot 3 + 2 \cdot 3 \\ &= 6000 + 900 + 30 + 6 = 6936. \end{aligned}$$

x	2	3	1	2	
				3	
	6	9	3	6	

2) Baǵana túrinde kóbeytiw:

Izbe-iz birlikler, onlıqlar, júzlikler hám mıńlıqlar kóbeytiledi. Nátiyjeler sáykes túrde birlikler, onlıqlar, júzlikler hám mıńlıqlardıń astına jazıladı.

2.

$$1223 \cdot 3 \quad 2112 \cdot 4 \quad 3443 \cdot 2 - 672 : 3$$

$$1212 \cdot 4 \quad 4321 \cdot 2 \quad 1111 \cdot 8 - 756 : 6$$

3.

Dilshad 1200 somnan tórt japqan nan hám 1400 somnan eki sherbet satıp aldı. Buniń ushın ol neshe som jumsadı?

4.

$$720 - x = 1180 - 739 \quad x - 2904 = 3705 + 230$$

$$370 + x = 640 - 190 \quad 15 \cdot x = 630 : 7$$

5.

Tuwrı tórtmúyeshliktiń uzınlıǵı 45 cm, eni uzınlıǵınan 3 ese kishi. Tuwrı tórtmúyeshliktiń perimetrin tapıp, onı dm de ańlatıń.

6. Kub formasına iye bolğan predmetlerdi tabırñ:

7. $1468 \cdot 2$ $2276 \cdot 4$ $4478 \cdot 2 - 812 : 4$

 $3259 \cdot 3$ $1158 \cdot 5$ $1178 \cdot 6 - 909 : 3$

8. Bayram keshesi ushın hár birinde 3 gúl bolğan 1210 hám hár birinde 5 gúl bolğan 764 gúldáste tayarlandı. Bunıń ushın barlıǵı bolıp neshe gúl terip alınğan?

1. Sheshiliwin túsindirirñ:

\times	1	2	1	7	\times	3	2	4	6	\times	4	8	7	6	\times	1	6	4	3
				4					3					2					5
	4	8	6	8		9	7	3	8		9	7	5	2		8	2	1	5

2. $1484 \cdot 3$ $3764 \cdot 2$ $1349 \cdot 7$

$2317 \cdot 4$ $1457 \cdot 6$ $1227 \cdot 8$

3. Bir kúnde birinshi zavodta 1648, ekinshi zavodta bolsa 1197 detal tayarlandı. Hár kúni sol tárizde islense, birinshi zavodta 6 kúnde neshe detal tayarlanadı? Ekinshi zavod 2 kún kóbirek islese, birinshi zavodqa teńlese aladı ma?

4. Eki dóńgelek sızırñ. Birinshisiniń diametri 8 cm, ekinshisiniń diametri bolsa birinshisiniń diametrinen eki ese qısqa bolsın.

5. Eki kóbeytirilip atırǵan sanlardıń birewin 30 ese kóbeytip, ekinshisin 10 ese azaytsaq, kóbeyme qanshaǵa ózgeredi?

6. $1374 \cdot 3$ $4759 \cdot 2$ $1294 \cdot 7$
 $2476 \cdot 4$ $1357 \cdot 6$ $1167 \cdot 8$

7. Keramika zavodında 5 kúnde 1200 dana lawabı kese hám 3600 dana kese islep shıǵarıldı. Eger usınday islense, zavod 10 kúnde neshe dana lawabı kese hám kese islep shıǵaradı?

1. Ámellerdi orınlań.

$$6000 : (20 \cdot 5) \cdot 6 \qquad (525 - 238) \cdot 3$$

$$1000 : (90 : 9) \cdot 100 \qquad (5170 - 4500) \cdot 9$$

$$(924 + 207) : 3 \qquad (413 + 196) : 7$$

2. Qala boylap sayaxatqa azanda 10:00 de ketip, kúndizgi 12:00 de qaytıp kelindi. Sayaxat qansha waqıt dawam etken?

3. Xudojnik 3-klass matematika sabaqlıǵı ushın 198 súwret, 66 keste, 77 qısqa jazıw hám 11 diagrammanı 44 kún dawamında sızdı. Ol bir kúnde ortasha neshe sızılma sızǵanın anıqlań.

4. Bazarda 1026 kilogramm kók alma hám onnan 3 ese kóp sarı alma alıp kelindi. Kók alma hám sarı almadan barlıǵı bolıp qansha kg alıp kelingen? Kók almadan sarı alma neshe kilogramm kóp?

5. Qawsırmalardı teńlik durıs shıǵatuǵın etip qoyıń:
 $140 - 80 : 4 \cdot 5 = 75$ $140 : 80 : 4 \cdot 5 = 600$
 $140 - 80 : 4 \cdot 5 = 136.$

6. Teńlemeni sheshiń:

$$210 : x = 420 : 6 \quad 480 : x = 6 \quad y + 2940 = 3000$$

7. Fermerdiń 5 atı hám 9 sıyır bar. 1 at ushın bir ayda 135 kg pishen, 3 sıyır ushın da sonsha pishen isletiledi. Fermer hár ayda barlıq at hám sıyırlar ushın qansha pishen jumsaydı?

10 000 ishinde jazba bóliw

1. Sheshiliwin túsindiriy:

$$9369 : 3 = \square$$

Esaplaw rejesi: Mırılıqtı

bólemen:

Bólemen: ...

Kóbeytemen: ...

Alaman: ...

Ayrımanı bóliwshi

menen salıstıraman: ...

Júzlikti bólemen: ...

Dawam ettiriń.

	9	3	6	9	3				
-	9					3	1	2	3
		3							
-		3							
			6						
-			6						
				9					
-				9					
					0				

2. $4324 : 2$ $3693 : 3$ $8448 : 4$
 $5555 : 5$ $2846 : 2$ $9639 : 3$

3. Joldıń eki shetine 2248 túp gúl náli teń bólip egildi. Joldıń bir shetine otırǵızılǵan nállerdiń sanın tabıń.

4. Salıstiriń:

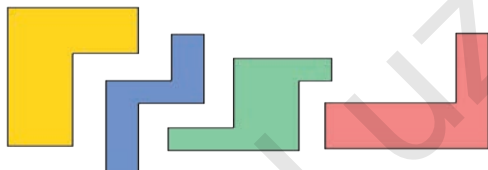
$$483 + (645 - 483) \square 640$$

$$(368 + 459) + (459 - 368) \square 459 \cdot 2$$

$$(12 \cdot 4 + 13 \cdot 3) - 39 \square 48$$

$$(961 - 724) + (724 + 396) \square 2 \cdot 961$$

5. Bul formalardan tuvri tórtmúyeshlik jıynasa bolama?

6. $3396 : 3$ $4628 : 2$ $7987 : 1$

$4848 : 4$ $2864 : 2$ $9936 : 3$

7. Súwret tiyrakında másele dúziń hám onı sheshiń:

1200 som

7500 som

? som

10000 som

1. Sheshiliwin túsindirń:

	7	6	2	3	3			
-	6				2	5	4	1
-	1	6						
-	1	5						
-	1	2						
-	1	2						
				3				
				3				
				0				

	7	6	7	4	6			
-	6				1	2	7	9
-	1	6						
-	1	2						
-	4	7						
-	4	2						
				4				
				4				
				0				

2. $7548 : 2$ $7152 : 3$ $9324 : 4$
 $8735 : 5$ $9084 : 6$ $9208 : 8$

3. Baspaxanada 7362 «Temur túzikleri» kitabi hár bir baylamda 6 danadan, 9440 «Juldızlı túnler» kitabi hár bir baylamda 8 danadan jaylastırıldı. Barlıǵı bolıp neshe kitap tayarlandı?

4. Kesteni toltırın:

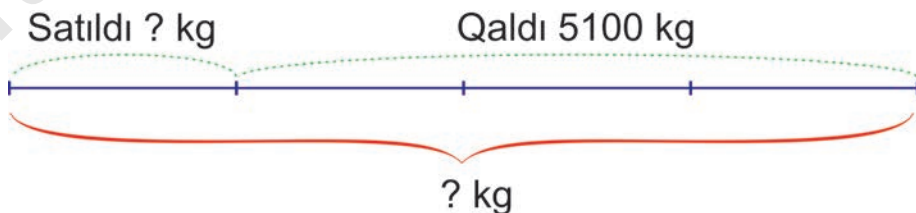
c	8450	1416	9608	6482	8160	0
d	5	4	8	7	6	8
c:d						

5. Diagramma tiykarında másele dúziń: Qaysı biri awır - ? 32 kapusta ma, 11 ǵarbız ba yamasa 8 qabaq pa?

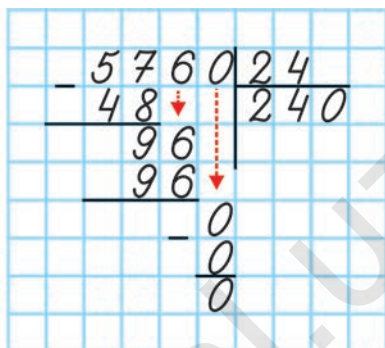
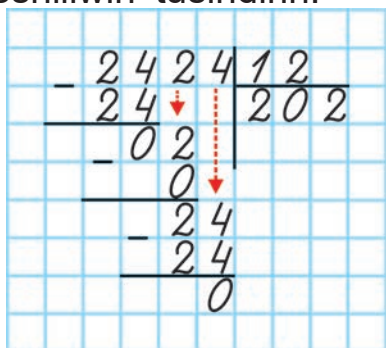

6. $5348 : 2$ $5316 : 3$ $7616 : 4$
 $6745 : 5$ $8340 : 6$ $8344 : 7$

7. Súwret tiykarında másele dúziń:

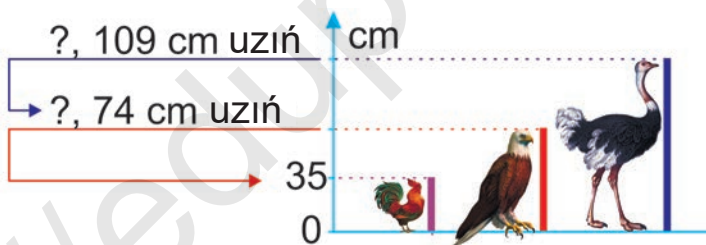

1. Sheshiliwin túsindirih:

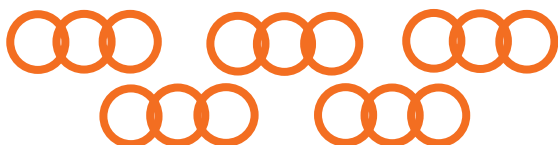

2. $4444 : 22$ $6720 : 30$ $4200 : 15$
 $6510 : 15$ $5600 : 25$ $7560 : 30$

3. Diagramma tiykarında másele dúziń hám quslardıń boyınıń uzınlıǵın tabıń:

4. $x \cdot 12 = 5400$ $92 \cdot x = 4600$
 $32 \cdot x = 9792$ $x \cdot 17 = 510$
5. Sarvar islep atırǵan ójireniń eni 2 m 35 cm, uzınlıǵı eninen 2 ese uzıń. Bólmeniń perimetri qansha?
6. Eń keminde neshe saqıynanı ashıp-jawıp, on bes saqıynadan naq bir shınjır payda ete alasız?

7.

$2222 : 11$

$3750 : 30$

$3990 : 19$

$2769 : 13$

$4960 : 16$

$4620 : 22$

8.

Samalyot 1815 km aralıqtı uship ótti. Sayaxatshı bolsa bul waqıtta 11 km jol júrdi. Samolyot sayaxatshıdan neshe ese kóp aralıqtı basıp ótken?

Bóliwdi tekseriw

1.

Tekseriwdi túsindirín:

$4800 : 30 = 160$ **Tekseriw:** $160 \cdot 30 = 4800$

2.

Bóliwdi orınlań hám nátiyjeni tekserín:

$520 : 4$

$5600 : 80$

$7200 : 60$

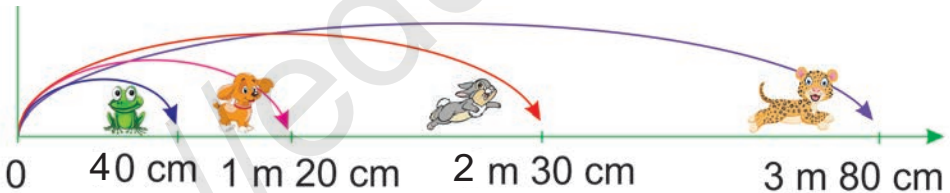
$420 : 6$

$7800 : 30$

$8400 : 30$

3.

Diagramma tiykarında uzınlıqqa sekirgen haywanlardıń arasındaǵı aralıqtı tabıń.

4.

$720 - x = 1180 - 739$

$x - 2904 = 3705 + 230$

5.

Tuwrı tórtmúyeshliktiń beti 24 cm^2 qa teń. Onıń uzınlıǵı 4 cm bolsa, eni neshe santimetrge teń? Berilgen uzınlıǵı hám tabılǵan enine qaray tuwrı tórtmúyeshlikti sızıń.

6.

Waqıya kitaptıń 216-betinen baslanıp, 274-betinde tamamlanadı. Waqıya kitaptıń neshe betin iyelegen?

7. Bóliwdi orınlań hám nátiyjeni tekseriń:

$$\begin{array}{ccc} 320 : 4 & 560 : 40 & 950 : 50 \\ 480 : 6 & 720 : 30 & 960 : 40 \end{array}$$

8. Ámir Temur muzeyine birinshi kúni 2180, ekinshi kúni onnan 420 ға az, úshinshi kúni ekinshi kúndegige qaraǵanda 350 ge kóp adam keldi. Muzeyge úsh kún dawamında neshe adam kelgen?

Kóbeytiwdi tekseriw

1. Tekseriwdi túsindir:ń:

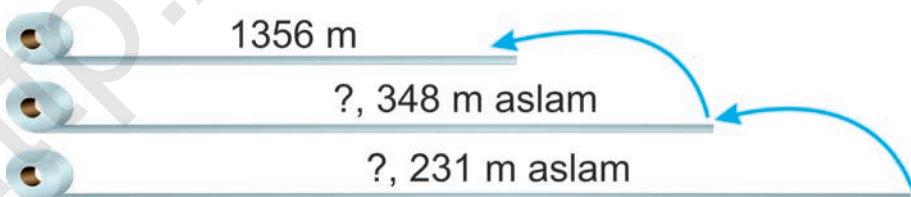
$$90 \cdot 70 = 6300$$

Tekseriw: $6300 : 90 = 70$ yamasa $6300 : 70 = 90$.

2. Kóbeytiwdi orınlań hám nátiyjeni tekseriń:

$$\begin{array}{cccc} 20 \cdot 14 & 40 \cdot 17 & 60 \cdot 13 & 12 \cdot 80 \\ 23 \cdot 3 & 18 \cdot 50 & 14 \cdot 70 & 90 \cdot 11 \end{array}$$

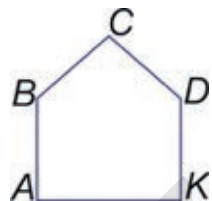
3. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

4. $170 + a = 869$
 $760 - b = 463$

$c - 841 = 1708$
 $2 \cdot x = 860$

5. $ABCDK$ besmúyeshlik sızırń. Onda BK hám AD kesindilerdi ótkiziń. Kesindiler kesiliskeń noqattı M háribi menen belgileń.

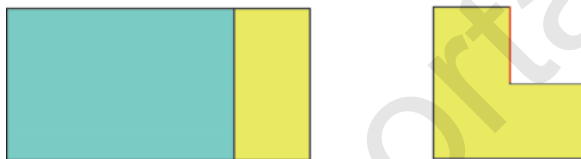

6. Kóbeytiwdi orınlań hám nátiyjeni tekseriń:

$$\begin{array}{cccc} 30 \cdot 13 & 50 \cdot 19 & 80 \cdot 11 & 16 \cdot 40 \\ 24 \cdot 20 & 17 \cdot 40 & 12 \cdot 70 & 60 \cdot 15 \end{array}$$

7. Formalardıń táreplerin ólshew, olardıń perimetrin tabıń:

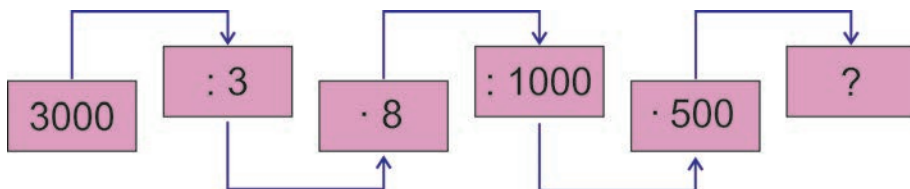

Uzunlıq ólshew birlikleri

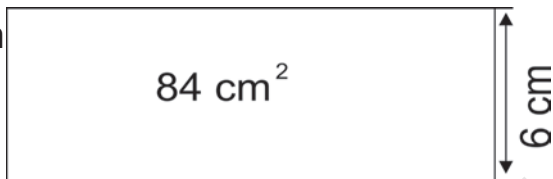
1. $1 \text{ cm} = \square \text{ mm}$ $5 \text{ cm } 4 \text{ mm} = \square \text{ mm}$
 $1 \text{ dm} = \square \text{ cm}$ $8 \text{ dm } 6 \text{ cm} = \square \text{ cm}$
 $1 \text{ m} = \square \text{ dm}$ $3 \text{ m } 7 \text{ dm} = \square \text{ dm}$
 $1 \text{ km} = \square \text{ m}$ $2 \text{ km } 40 \text{ m} = \square \text{ m}$

2. Tuwrı sızıq sızırń. Onda úsh A , B hám D noqatların izbe-iz belgileń. AB kesindi uzunlıgı úsh cm, BD kesindi uzunlıgı tórt cm bolsın. Bul kesindiler uzunlıqlarınıń qosındısın tabıń. Bul qosındı qaysı kesindi uzunlıgına teń?

3. Algoritm boyınsha ámellerin orınlap, nátiyjeni tabıń:

4. Tuwri tórtmúyeshliktiń perimetrin tabıń.

5. 24 m arqan úsh jerinen teń kesilse, hár bir bólektiń uzınlıǵı neshe metr boladı? Bunı sızbadan kórsetip bere alasızba?

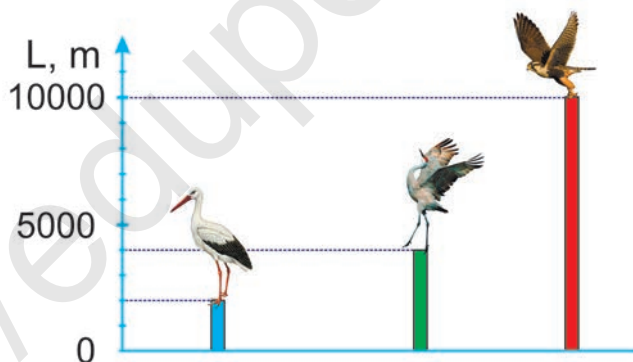

6. Teńlemelerdi sheshiń:

$$18 + x = 35 \quad x + 500 = 900 \quad 230 + x = 570$$

7. Láylekler 2000 m biyiklikte, tırnalar láyleklerden 2 márte, lashınlar 5 márte biyigirek ushadı. Bul quslardıń joqarıǵa kóteriliw biyikligin km de ańlatıń.

Uzınlıq ólshew birlikleri arasındaqı qatnas

1. Uzınlıq ólshew birlikleri arasındaqı qatnaslardı túsindirıń:

$$1000 \text{ mm} = 100 \text{ cm} = 10 \text{ dm} = 1 \text{ m}$$

$$300 \text{ cm} = 30 \text{ dm} = 3 \text{ m}$$

$$420 \text{ cm} = 42 \text{ dm} = 4 \text{ m } 2 \text{ dm}$$

$$504 \text{ cm} = 5 \text{ m } 4 \text{ cm}$$

$$758 \text{ cm} = 7 \text{ m } 5 \text{ dm } 8 \text{ cm} = 7 \text{ m } 58 \text{ cm}$$

$$10000 \text{ dm} = 1000 \text{ m} = 1 \text{ km}$$

Shamalar ústinde ámeller orınlaw ushin shamalar birdey ólshew birliginde ańlatılıw kerek.

2. $340 \text{ mm} = \square \text{ dm } \square \text{ cm}$
 $567 \text{ mm} = \square \text{ dm } \square \text{ cm } \square \text{ mm}$
 $803 \text{ mm} = \square \text{ dm } \square \text{ mm}$
 $320 \text{ cm} = \square \text{ m } \square \text{ dm} = \square \text{ m } \square \text{ cm}$
 $706 \text{ cm} = \square \text{ m } \square \text{ cm}$
 $459 \text{ cm} = \square \text{ m } \square \text{ dm } \square \text{ cm} = \square \text{ m } \square \text{ cm}$
 $842 \text{ cm} = \square \text{ m } \square \text{ dm } \square \text{ cm} = \square \text{ m } \square \text{ cm}.$

3. Diagramma tiykarında shańaraq aǵzalarınıń boyları arasındaǵı parıqtı tabıń:

4. a) A hám B noqatların belgileń. Olar arqalı tuwrı sıziq ótkiziń.
 b) V hám G noqatların belgileń. Olar arqalı 2 iyrek sıziq ótkiziń.

5. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

6. a) Tashkentten Xiywağa shekem bolğan aralıqtı qaysı ólshew biriginde ańlatıw qolaylı?

b) Futbol maydanı ólsheminshe?

д) Jazıp atırğan ruchkamızdıń uzınlıǵınshe?

7.

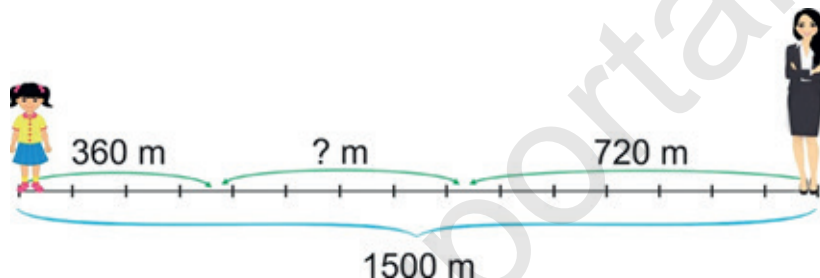

$164 + 2 \cdot 349$ $(132 + 176) \cdot 2$ $3 \cdot (104 + 229)$

$884 - 3 \cdot 235$ $(976 - 762) \cdot 4$ $5 \cdot (442 - 258)$

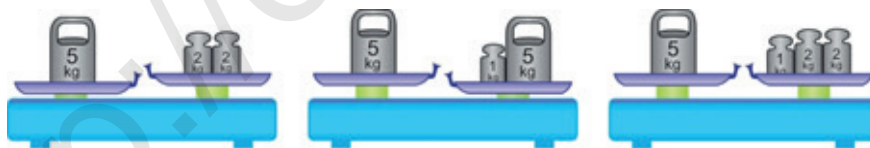
8.

Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

Massa ólshew birlikleri

Massalarınıń salıstırılıwın túsindirıń:

5 kg \square 4 kg

5 kg \square 6 kg

5 kg \square 5 kg

Gramm (g) – massasınıń tiykarǵı ólshew birliǵi.
1 kg = 1000 g.

1. $500 \text{ g} + 500 \text{ g}$ $500 \text{ g} + 300 \text{ g} + 600 \text{ g}$
 $500 \text{ g} + 700 \text{ g}$ $800 \text{ g} + 200 \text{ g} + 900 \text{ g} + 100 \text{ g}$

Úlgi: $500 \text{ g} + 500 \text{ g} = 1000 \text{ g} = 1 \text{ kg}.$

2. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

3. 1 kg nıń $\frac{1}{5}$ bólegin, 2 kg nıń $\frac{1}{4}$ bólegin, 4 kg-nıń $\frac{1}{8}$ bólegin hám 6 kg nıń $\frac{1}{12}$ bólegin tap.

4. Svetafordıń jasıl shırağı 20 sekund dawamında janıp turǵanda 80 avtomobil kesilispeden ótse, 14 sekunda neshe avtomobil kesilispeden ótedi?

5. 3 kg + 2 kg 400 g 3 kg 800 g + 4 kg 300 g
5 kg – 3 kg 600 g 8 kg 300 g – 5 kg 600 g.

6. 906 kg alma yashiklerge 6 kg nan, 847 kg anar bolsa 7 kg nan jaylastırıladi. Alma salınǵan yashikler anar salınǵan yashiklerden neshe dana kóp?

Massa ólshew birlikleri arasındagı qatnas

- 1) 1 kg dene 1 g deneden neshe ese awır?
- 2) 100 g dene 1 kg deneden neshe ese jeńil?
- 3) 1 kg dene 500 g deneden neshe ese awır?
- 4) 500 g dene 50 g deneden neshe ese awır?
- 5) 500 g dene 1 kg deneden neshe jeńil?
- 6) 1 kg dene 200 g deneden neshe ese awır?

1. **Massası úlken bolǵan deneler tonna (t) yamasa centner (q)de ólshenedi:**

$$1 \text{ t} = 1000 \text{ kg} \quad 1 \text{ q} = 100 \text{ kg} \quad 1 \text{ t} = 10 \text{ q}$$

2. 1) Centnerde ańlatıń: 200 kg, 500 kg, 700 kg, 900 kg, 3 t, 6 t, 10 t, 16 t, 48 t, 64 t.

2) Tonnada ańlatır: 30 q, 80 q, 140 q, 200 q, 350 q, 560 q, 840 q, 1000 q.

3. Birinshi terekten 50 kg, ekinshisinen oǵan qaraǵanda 3 ese kóp, úshinshisinen bolsa 1 q alma terildi. Barlıǵı bolıp qansha alma terilgen?

4. $1 \text{ kg} - 100 \text{ g}$ $1 \text{ kg} - 250 \text{ g}$ $1 \text{ kg} - 560 \text{ g}$
 $1 \text{ kg} - 300 \text{ g}$ $1 \text{ kg} - 450 \text{ g}$ $1 \text{ kg} - 750 \text{ g}$

5. Usı sızılmada neshe úshmúyeshlik hám tórtmúyeshlik bar?

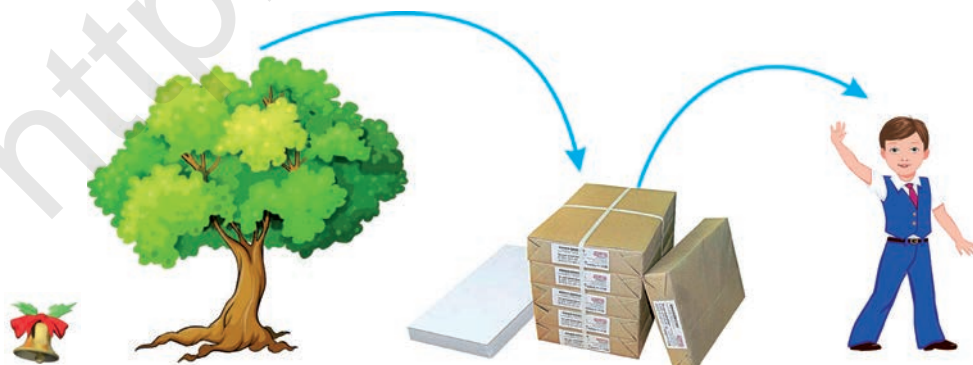
6. Birewden 1, 3 hám 5 kg lı taslar bar. Sol taslardan paydalanıp, eki pálleli tárezide 500 g, 2 kg, 7 kg gúrishti qalay tartıw múmkin?

7. $1 \text{ kg } 200 \text{ g} + 2 \text{ kg } 400 \text{ g}$ $3 \text{ kg } 400 \text{ g} + 4 \text{ kg } 300 \text{ g}$
 $2 \text{ kg } 300 \text{ g} + 3 \text{ kg } 600 \text{ g}$ $5 \text{ kg } 300 \text{ g} + 7 \text{ kg } 600 \text{ g}$.

8. Ortasha bir terekten 100 kg qaǵaz islep shıǵarıladı. 4000 matematika sabaqlıǵınıń massası 11 q. Sonda sabaqlıqqa sarıplanatuǵın qaǵaz alıw ushın neshe terek kerek boladı?

MATEMATIKALÍQ AÑLATPALAR. TEÑSIZLIKLER. GEOMETRIYALÍQ FIGURALAR

$a + b$ hám $a - b$ añlatpanıń mánisin tabıń

1. Eger $a = 3000$, $b = 2000$ bolsa, $a + b$ hám $a - b$ añlatpanıń añlatpanı tabıń.
2. Kestedegi a hám b nıń berilgen mánisleri boyınsha $a + b$ añlatpanıń mánislerin tabıń:

a	123	2364	2586	3549	4734	4673
b	234	3127	4258	4734	4876	5327
$a + b$	357					

3. Kestedegi a hám b nıń berilgen mánisleri boyınsha $a - b$ añlatpanıń mánislerin tabıń:

a	257	4742	5463	6544	7656	8244
b	123	2354	2746	2677	3898	5366
$a - b$	134					

4. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

Bar edi	Satıldı	Qaldı
5608 kg	? kg	Sheregi, kg
		

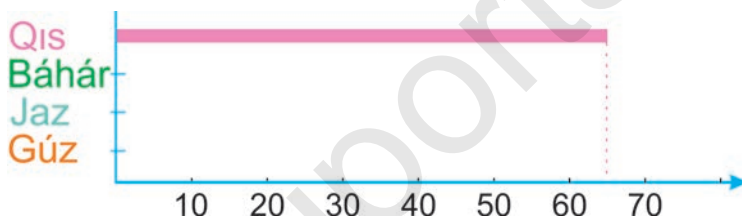
5. Añlatpalardı jazıń hám olardıń añlatpaların esaplań.
 - a) 354 sanına 42 hám 6 sanlarınıń tiyindisin qosıń.
 - b) Birinshi qosılıwshı 876, ekinshi qosılıwshı bolsa 14 hám 6 sanlarınıń kóbeymesi. Qosındını tabıń.

6. a hám b nıń berilgen mánisleri boyınsha $a - b$ ańlatpanıń mánislerin tabıń:

a	3764	5643	6435	7367	8213	9531
b	1452	2467	2476	2488	3495	5678
$a - b$						

7. Dápterinińge tómendegidey diagramma sızın hám 1 jıl dawamında hár bir máwsimde jawınlı kúnler haqqında keltirilgen maǵlıwmatlar tiykarında diagrammanı toltırın: Qis – 65 kún, báhár – 40 kún, jaz – 7 kún, Gúz – 41 kún.

$a \cdot b$ ańlatpanıń mánisin tabıń

1. Eger $a = 300$, $b = 2$ bolsa, $a \cdot b$ ańlatpanıń mánisin tabıń:
2. a hám b nıń berilgen mánisleri boyınsha $a \cdot b$ ańlatpanıń mánislerin tabıń:

a	2344	2	2676	4	6	1231
b	2	4733	3	2434	1454	8
$a \cdot b$	4688					

3. Fermer xojalıǵında a jumısshı 44 kg nan qulpınay terip, yashiklerge 8 kg nan jaylastırdı. Barlıq qulpınay neshe yashikke jaylastırıldı?
 - 1) $a = 32$ bolǵanda máseleniń sheshimin tabıń.
 - 2) $a = 100$ bolǵanda máseleniń sheshimin tabıń.

4. Diametrleri 6 cm 4 mm, 7 cm 8 mm hám 5 cm 6 mm bolǵan dóńgeleklerdi sızırń. Hár bir dóńgeleklerdiń orayın belgileń hám radiusın tabırń.

5. Súwrettegi formada neshe úshmúyeshlik hám neshe kvadrat bar? Qaysı figuranıń sanı kóbirek?

6. a hám b niń berilgen mánisleri boyınsha $a \cdot b$ ańlatpanıń mánislerin tabırń:

a	432	3	235	5	142	7	125
b	2	324	4	196	6	135	8
$a \cdot b$							

7. Dúkánǵa alıp kelingengen 12 qapshıq un 3 kg nan paketlerge salıp shıǵıldı. Eger 1 qapshıq un 60 kg bolsa, barlıq un neshe paketke salınǵan?

$a : b$ ańlatpanıń mánisin tabırń

1. Eger $a = 4000$, $b = 2$ bolsa, $a : b$ ańlatpanıń mánisin tabırń:

2. a hám b niń berilgen mánisleri boyınsha $a : b$ ańlatpanıń mánislerin tabırń:

a	246	4826	6484	7305	8052	8488
b	2	2	4	5	6	8
$a : b$	123					

3. Joldıń eki kesilispesi arasındǵı aralıq 750 m. Bul joldıń shetine elektr tarmaǵınıń baǵanaları ornatılǵan.

Olardıń arası 50 m. Kesilispelerdiń arasına neshe baǵana ornatılǵan?

4. 3 cm 8 cm hám 5 cm 4 mm tárepli tuwrı tórtmúyeshlik sızıń hám perimetrin tabıń.
5. a) Kestede kórsetilgen ańlatpalardı oqır:

Ańlatpa	Mánisi
$(d + 2) + d$	qosındıǵa sandı qosıw
$(b - 3) - a$	ayırmadan sandı alıw
$(a \cdot 5) - b$	kóbeymeden sandı alıw
$(c : 4) + a$	tiyindige sandı qosıw

b) Sańǵa qosındını, ayırmanı, kóbeymeni, tiyindini qosıwǵa baylanıslı háripli ańlatpalar dúziń.

Úlgi: $a + (b + c)$

6. a hám b niń berilgen mánisleri boyınsha $a : b$ ańlatpanıń mánislerin tabıń:

a	1264	3256	6065	8436	7847	8172
b	2	4	5	6	7	9
$a : b$						

7. Kóshe boylap bir qatar terek nálleri egildi. Bul qatar uzunlıǵı 1560 m ge, náller arası 6 m ge teń. Barlıǵı bolıp neshe nál egilgen?

Quramalı máseleler

1. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń.

2. Kesteni toltiriń:

a	3422	7035	?
b	654	?	2936
$a + b$?	8900	?
$a - b$?	?	2100

3. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

jumsaladı			
			
200 kg qaǵaz ushın	400 / suw	1 tonna qaǵaz ushın	? / suw

4. Ańlatpanı jazıń:

- 725 hám 631 sanlar ayırmassın 3 ese kóbeytiń;
- a hám b sanlar qosındısın 3 ese azaytıń;
- x hám 5 tiń ayırmassına v nı qosıń.

5. Tárepi 6 cm bolǵan kvadrat sızıń. Onı teń ekige bóliń. Kvadrat hám payda bolǵan tuwrı tórtmúyeshliktiń perimetrlerin salıstırıń.

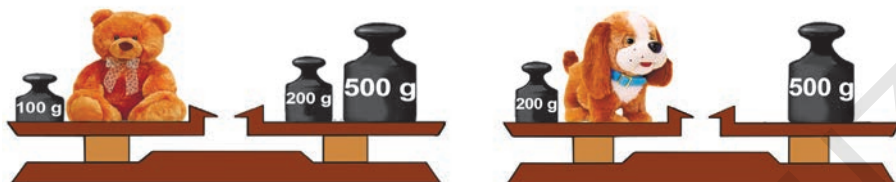
6. $487 + 80 \cdot 54$	$72 \cdot 18 - 308$	$658 : 7 + 80 \cdot 91$
$552 - 504 : 24$	$294 : 3 + 571$	$460 \cdot 8 - 720 : 8$

7. Dúkáńǵa alıp kelingeni elektr shıraqlarınan 176 danası satıldı. Sonda dúkánda satılǵaninan 145 dana az shıraq qaldı. Neshe elektr shıraǵı alıp kelingeni edi?

1. Tárezige qoyılǵan júk hám tárezi taslarınıń tiykarında teńleme dúziń:

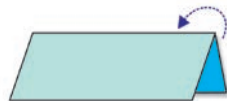
2. 7 metr lenta ushın x som tólendi. 3 metr lentanıń bahası qansha? Máselege sáykes sızılma sızıp, ańlatpa dúziń. $x = 7000$ bolǵanda ańlatpanıń mánisin tabıń.

3. Teńlemeni sheshiń:

$$x : 3 = 192 \quad x : 5 = 143 \quad x : 8 = 111$$

$$531 : x = 3 \quad 995 : x = 5 \quad 567 : x = 9$$

4. Tárepleri 21 cm hám 29 cm 7 mm bolǵan qaǵazdı teń ekige bóliń hám payda bolǵan tuwrı túrtmúyeshtiń perimetrin tabıń.

5. a) Qosındısı 18 bolǵan eki sannıń biri ekinshisinen eki ese úlken. Bul sanlardı tabıń.
 b) Qosındısı 25 bolǵan eki sannıń biri ekinshisinen túrt ese úlken. Bul sanlardı tabıń.

6. Teńlemeni dúzip, belgisizdi tabıń:

- a) Belgisiz sandı 3 ke kóbeytip, 712 qosılsa 2848 payda boldı.
 b) Belgisiz sandı 4 ke kóbeytip, nátiyjeden 926 alınsa 722 payda boldı.
 v) Belgisiz sannan 2496 alınıp, 9 ǵa bólinse 312 payda boldı.

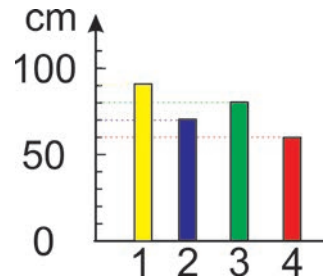
7. Bir adam bir sutkada 22 kg hawani jutsa, klasıńızdağı barlıq oqıwshılar 1 sutkada neshe kg hawani jutadı? 100 adam-she? Shańaraq aǵzalarınıń 1 sutkada qansha hawani jutıwı haqqında awızsha juwap beriń.

1. 1 saatta piyada 5 km, velosiped 20 km, motocikl 60 km, avtomobil 120 km joldı basıp ótedi. 240 km joldı piyada, velosiped, motocikl, avtomobil neshe saatta basıp ótiwi múmkin?

2. Qaldıqlı bóliwdi orınlań hám tekseriń:
 $4597:2$ $9139:3$ $6327:4$ $3553:5$
 $7155:2$ $5245:3$ $3458:4$ $6779:5$

3. Diagrammada joqarı orınlardı iyelegen tórt balanıń biyiklikke sekiriw boyınsha kórsetkishleri kórsetilgen. Hár bir balanıń qanday biyiklikke sekirgenin tabıń.

4. Tuwrı tórtmúyesh hár biriniń beti 7 cm^2 qa teń bolǵan 6 birdey bóleklerge bólinde. Tórtmúyeshliktiń betin tabıń.

5. Hár birinde 100 g nan bolǵan 4 paket kashnich tuqımı hám hár birinde 150 g bolǵan 3 paket geshir tuqımı satıp alındı. Qaysı tuqımnan kóp satıp alındı?

6. 5-máseleniń sorawın ózgartip, $4 \cdot 100 \text{ g} + 3 \cdot 150 \text{ g}$ kórinisinde sheshiletuǵın máselege aylandırıń.

7.

Qısqa jazıw boyınsha dúziń hám sheshiń:
Alıp kelindi – 254 shatırash dápter, 178 sıızıqlı dápter.
Qaldı – 126 dápter. Satıldı – ? dápter.

1. Xumo arenası biyikliginiń $\frac{1}{4}$ bólimi 900 cm ge teń bolsa, onıń ulıwma biyikligin tabıń hám metrde ańlatıń.

2. Ańlatpa dúziń hám onıń mánisin tabıń:
a) 720 sanın 8 hám 5 sanlarınıń kóbeymesine bóliń;
b) 168 hám 14 sanları tiyindisin usı sanlardıń ayırmasına kóbeytiń.
3. 114-bet 30 máseledegi diagrammada kórsetilgen-maǵlıwmatlardı jazıp shıǵıń.

Úlgi: 1-bala 90 cm uzınlıqqa sekirgen.

4. Tárezide almalar birdey bolsa, hár biriniń massası qansha boladı? Tárezige sonday almardan besewi qoyılsa, onıń kórsetkishi nesheni kórsetedi?

5. Bos shaqmaqlarda 3 hám 4 sanların hár bir qatar hám baǵana boyınsha qosındı hár sapar 9 shıǵatuǵın etip jaylastırıń.

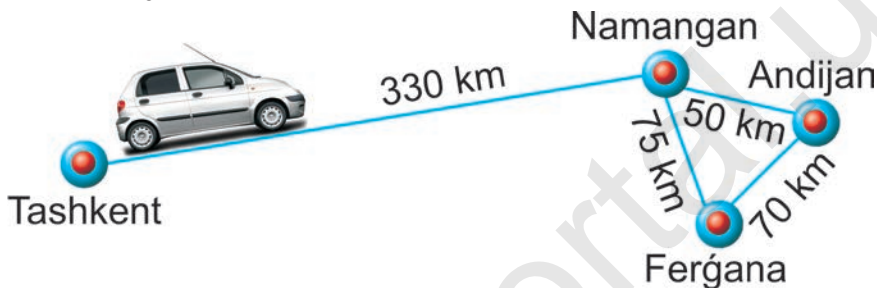

	2	
2		
		2

6. Añlatpa dúziń hám onıń mánisin tabır:
- a) 348 hám 579 sanlar qosındısın 51 hám 48 sanlarınıń ayırmasına bóliń;
- b) 336 hám 315 sanlar qosındısın usı sanlardıń ayırmasına bóliń;

7. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

1. Adil, Pazil hám Nafisa shaxmat oynadı. Balığı bolıp 4 partiya oyun oynaldı. Eger balalardıń hár biri az degende bir oyun oynağan bolsa, olardıń hár biri neshewden partiya oynağan? Neshe túrli juwap bolıwı múmkin?
2. Xalima kitaptıń 69 betin oqıp boldı. Bul kitaptıń tórtten úsh bólimin quraydı. Bul kitap neshe betli?
3. Keste tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

Oqıwshılar	1 minutta oqıǵan sózler sanı	Waqtı	Sózler sanı
Shaxnoza	136	3 min	?
Abrar	? dana	2 min	258
Babur	131	? min	524
Ruxshana	135	3 min	?

4. Ne ushın teńlik durıs ekenligin túsindirıń:

$$8 \cdot 3 + 7 \cdot 3 = (8 + 7) \cdot 3 \qquad 6 \cdot 8 + 4 \cdot 8 = 10 \cdot 8$$

$$17 \cdot 5 + 3 \cdot 5 = (17 + 3) \cdot 5 \qquad 46 \cdot 7 = 46 \cdot 6 + 46$$

5. Sanli rebus. Juwap variantlari neshew?

$$*6 : * = 8$$

$$5* : * = 9$$

$$2* : * = 7$$

$$*2 : 8 = *$$

6.

Gúlzardan 3 oqıwshı 26 danadan, 4 oqıwshı 37 danadan roza gúlin úzdi.

7.

$$210 : 2$$

$$432 : 4$$

$$6240 : 6$$

$$8464 : 8$$

$$309 : 3$$

$$525 : 5$$

$$7630 : 7$$

$$9756 : 9$$

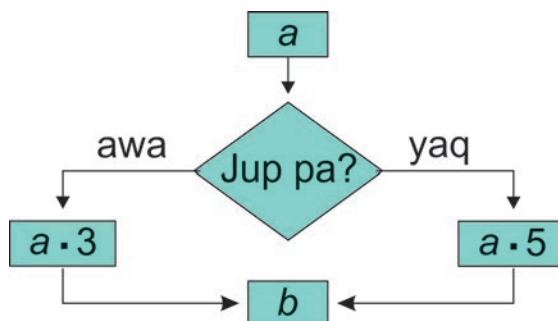

Duris hám naduris pikirler

Pikir dep iras yamasa naduris ekenligi anıqlanğan derek gápgerge aytiladı. Mısalı: «Jer Quuyash átirapında aylanadı» – duris pikir; «Eki taq san» – naduris pikir. Bunday gápler pikir dep ataladı. «Jasırn neshede?» yamasa «sabaq tayarlañ» sıyaqlılar pikir emes. Mısalı:

- 1) Duris pikir: Jaz máwsiminde kúnler ıssı boladı.
- 2) Naduris pikir: Pildiñ awırlıgı 150 g boladı.
- 3) Pikir emes: Búgin jawın jawama?

1. Eger esaplaw mashinasına tómendegi sanlar kirgizilse, nátiyjede qanday sanlar alınadı? a : 7; 46; 61; 280.

2. Aldın durıs pikirlerdi, keyin nadurıs pikirlerdi kóshirip jazıń:
- 17 menen 5 tiń ayırması 13 ke teń;
 - Hár qanday san 4 ke kóbeytilse, kóbeymede jup san payda boladı;
 - Hár qanday san 5 ke kóbeytilse, kóbeymede hár dayım jup san payda boladı;
 - 7 sanı 6 sanınan kishi.

3. Tóمندegi formalar ushın durıs pikirlerdi tańlan:

- Eger forma kók bolmasa, demek, bul tuwrı tórtmúyeshlik;
- Eger forma qızıl bolmasa, demek, bul tuwrı tórtmúyeshlik emes;
- Eger forma úshmúyeshlik bolmasa, demek, bul kók emes.

Bul formalar ushın durıs pikirlerdi dawam ettiriń: Eger forma sarı bolmasa, demek, bul ... emes.

4. Súwrettegi formalardıń atın tabıń. Sonday geometriyalıq figuraǵa iye perimetrlerdiń atıń aytıń. Bul figuralardıń joqarı hám qaptal tárepinen kórinislerin dápterinińge sizıń.

5. Oylap kóriń:

a) Qálegen bir tańbalı san oylań. Onı 4 ke kóbeytiń. Kóbeymeni oylańan sanǵa bóliń. Nátiyjede nege 4 payda bolıwın túsindirıń.

b) Qálegen bir tańbalı san oylań. Onı 6 ǵa kóbeytiń. Kóbeymeden oylanǵan sandı alıń. Ayırmanı oylanǵan sanǵa bóliń. Nátiyjege 15 sanın qosıń. Qosındıda ne ushın 20 shıqqanın túsindirıń.

6. $(8168 - 3170) : 7$

$(118 + 242) : 120$

$(5496 + 3572) : 4$

$(915 - 369) : 273$

7. Tashkent metropoliteniniń «Alisher Nawayı» bándirgide vagonlardan 246 jolawshı tústi 246 jolawshı tústi hám 173 jolawshı vagonlarǵa shıqtı. Sol waqıtta 65 jolawshı qarama-qarsı jónelistegi poezdın kútip turǵan bolsa, usı bándirgi bir waqıttıń ózinde neshe jolawshıǵa xızmet kórsetken?

Teńsizlik. Úlken emes hám kishi emes belgileri

«Úlken» ($>$), «kishi» ($<$), «úlken yamasa teń» (\geq), «kishi yamasa teń» (\leq) belgisi menen birlestirilgen eki ańlatpa teńsizlik dep ataladı. (\leq) belgisi úlken emas, (\geq) belgisi kishi emes dep te oqıladı.

1. Pikirlerdi talqılań:

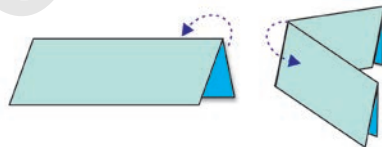
a) 5 sanı 5 hám 8 sanlarınan úlken emes.

Juwap: $5 \leq 8$ va $5 \leq 5$. Bul eki pikir de durıs, sebebi $5 < 8$, $5 = 5$.

b) 6 sanı 4 sanınan úlken emes.

Juwap: $6 \leq 4$ pikir jalǵan, sebebi $6 < 4$ hám $6 = 4$ teńsizlikler natuwrı.

2. a) 4 ten úlken bolmağan 5 san jazıń.
b) 18 den úlken bolmağan hám 12 den kishi bolmağan sanlardı jazıń.
3. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 sanlardan qaysı biri:
a) 24; b) 30; v) 32; g) 48 sanınıń bóliwshileri?
4. a) Sanınan qosındını, ayırmanı, kóbeymeni, tiyindini alıwğa tiyisli 4 háripli ańlatpa dúziń:
b) Qosındıdan, ayırmadan, kóbeymeden, tiyindiden sandı alıwğa tiyisli 4 háripli ańlatpa dúziń:
5. Tuwrı tórtmúyeshlik formasındaǵı qaǵazdı teń ekige búkleń. Payda bolǵan tórtmúyeshliktiń táreplerin ólsheń. Alınǵan nátiyjege tiykarlanıp jayılgan qaǵaz betiniń perimetrin tabıń.

6. a) 2 den úlken bolǵan 3 san jazıń:
b) 645 ten úlken hám 639 dan kishi bolmağan barlıq sanlardı jazıń.

7. Dúkánǵa alıp kelingен 568 kg qumsheker paketlerge 2 kg nan salıp shıǵıldı. Sol kúni 128 paket qumsheker satıldı. Dúkanda neshe kg qumsheker qalǵan?

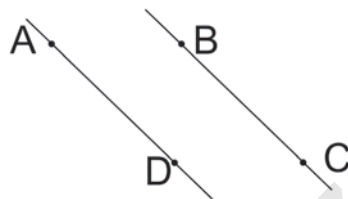

Parallel tuwrı sızıqlar

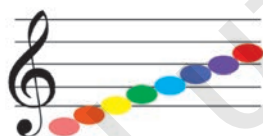
Bir tegisliktegi eki kesilispeytuǵın tuwrı sızıqlar parallel tuwrı sızıqlar dep ataladı. Parallel tuwrı sızıqlarda parallellik belgisi – «||» kórinisinde ańlatıladı.

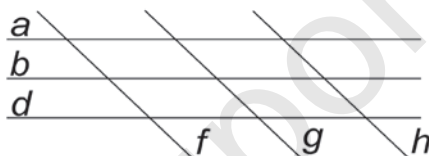
Súwrette AD hám BC parallel tuwrı sızıqlar kórsetilgen. Tuwrı sızıqlardıń paralelligi $AD \parallel BC$ kórinisinde jazıladı.

1. Parallel tuwrı sızıqlardı qay jerlerde ushıratqansız? Mısalı keltiriń. Mısalı:

2. Úshı parallel sızıqtı úsh parallel sızıq kesip ótiwi nátiyjesinde neshe qarama-qarsı tárepleri parallel tórtmúyeshlik payda boldı?

3. Tómendegi sanlar ushın eseli bolǵan sanlarǵa ekewden mısal keltiriń.

- 1) 2 hám 3; 3) 5 hám 10;
2) 10 hám 20; 4) 1 hám 4.

4. a) Bir metr simniń $\frac{3}{4}$ bólegi qırqıp alındı. Ol teń úsh bólekke bólindi. Hár bir bólektiń uzınlıǵın tabıń.

b) LN kesindisiniń uzınlıǵı 1 dm diń $\frac{3}{5}$ bólimine teń. DK kesindi uzınlıǵı bolsa onnan 3 ese qısqa qısqa LN kesindi DK kesindiden neshe santimetr uzın? Sızıp kórsetiń.

5. Eki tańbalı sandı 8 ge kóbeyp tip shıqqan sannan 2 alınsa 110 payda bolatuǵın san tabıń. Bul qanday san?

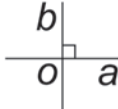

6. AB kesindi uzunlığı 2 dm diń $\frac{2}{5}$ bólegine teń. PR kesindiniń uzunlığı bolsa onnan 2 ese qısqa. AB hám PR kesindilerdi sızıń.
7. Bazarǵa 221 yashikte qulpınay alıp kelindi. Hár bir yashikte 6 kg nan qulpınay bar. Túske shekem 97 yashik qulpınay satıldı. Satıw ushın neshe kilogramm qulpınay qaldı? Máseleni eki usılda sheshiń.

Perpendikulyar tuwrı sızıqlar

1. Tuwrı tórtmúyeshlik formasındaǵı qaǵazdı qarama-qarsı tárepleri ústi-ústine túsetuǵın etip búkleń. Qaǵazdı ashıp, ekinshi qarama-qarsı tárepleri ústi-ústine túsetuǵın etip búkleń hám qaǵazdı qayta ashıp, onıń betinde payda bolǵan eki tuwrı sızıqtı talqılań.

 Eger eki tuwrı sızıq kesiliskende, olar óz ara tuwrı múyeshlik payda etse, bul tuwrı sızıqlar perpendikulyar tuwrı sızıqlar dep ataladı.

2. a hám b tuwrı sızıqlar óz ara kesiliskende neshe tuwrı múyesh payda boldı?

 Tuwrı sızıqlardıń perpendikulyarlıǵı « \perp » belgi menen belgilenedi. \perp jazıwı « a tuwrı sızıq b tuwrı sızıqqa perpendikulyar» dep oqıladı.

3. Aspaz x kg góshtiń y kg in muzlatqıshqa qoydı. Qalǵanın teń bólip, 2 túrli awqat tayarladı. Hár bir awqatqa qansha gósh salınǵan? $x = 2800$ g hám $y = 1600$ g ǵa teń bolǵanında máseleni sheshiń.

4. Eki kesindi berilgen. AB kesindi úzınlıǵı 12 cm dıń $\frac{3}{4}$ bólegine, RK kesindi bolsa 3 cm dıń $\frac{1}{3}$ bólegine teń. AB kesindi ústine RK kesindi neshe márte jaylasıwı múmkin? AB kesindi RK kesindiden neshe santimetr uzın?
5. A hám B noqatlarınıń hár birinen tuwrı sıziqqa perpendikulyar sıziq ótkiziń.

6. Teń qaptalı úshmúyeshlik sıziń. Onıń qaptal tárepleri 6 cm, perimetri bolsa 16 cm bolsın.

7. $630 : (36 + 6) \square 630 : 42$

$6147 - (2579 + 3568) \square 6147 + 1$

8. Nan jawatuǵın jerdegi d kg unınıń b kilogramınan nan tayarlanıp, qalǵanı eki qapshıqqa teń etip salındı. Hár bir qapta neshe kg un bar? Ańlatpa dúziń.

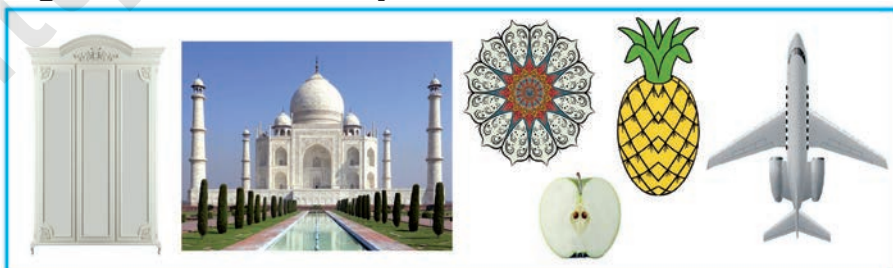

Kósherge salıstırǵanda simmetriyalıq figuralar

Forma búkleneninde onıń bir bólegi ekinshi bólektiń ústine sáykes tússe, bunday forma kósherge salıstırǵanda simmetriyalıq figura dep ataladı. Búkleniw sıziǵı simmetriya kósheri boladı.

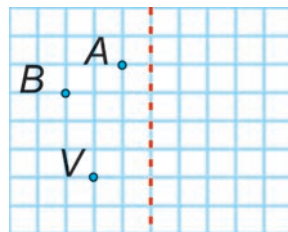
1. Figuralardıń simmetriya kósherin tabıń.

2. Berilgen figurada neshe úshmúyeshlik ham neshe tórtmúyeshlik bar? Figurada neshe simmetriya kósherin ótkiziw múmkin?

3. Táreziniń eki pállesine tárezi tasları hám ólshenip atırǵan júk qoyılǵan. Belgisiz x hám sanlardıń qatnasıwında teńleme dúziń hám onı sheshiń. Júk massası neshe kilogramm bolǵanında táreziniń eki pállesi simmetriyalıq jaylasıp qaladı?

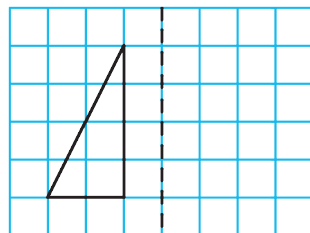

4. Berilgen A , B , V noqatlarǵa simmetriyalıq bolǵan noqatlardı kósherge salıstırmalı jaylastırıń.

5. Tasbaqa azanda 17 metrli shuqırılıqqa túsip ketti. Hár kúni kúndiz 5 metrge kóteriledi, túnde bolsa 2 metrge sırǵanap tómenge túsedi. Tasbaqa neshe kúnde shuqırılıqtan shıǵadı?

6. Tárepi 35 mm bolǵan kvadrat sızıń. Onıń simmetriya kósherlerin ótkiziń. Kvadratqa neshe simmetriya kósherin ótkiziw múmkin?

7. Tuwrı múyeshli úshmúyeshliktiń simmetriya kósherine salıstırǵandaǵı kórinisin payda etiń.

1. 5 cm li tuwrı sızıq sızıń. Onıń simmetriya kósherin tabıń.
2. Sheńber sızıń. Sheńber orayınan diametr ótkiziń. Sheńber diametri onıń simmetriya kósheri bolıwın túsindiriń.
3. Simmetriya kósherine salıstırǵanda simmetriyalıq bolǵan eki úshmúyeshlik sızıń. Úshmúyeshliklerdiń óz ara simmetriyalıq bolǵan múyeshlerin kesindiler járdeminde tutastırıń.
4. a) Teń tárepli úshmúyeshlik sızıń. Onıń simmetriya kósherin tabıń.
b) Teń qaptallı úshmúyeshlik sızıń. Oǵan neshe simmetriya kósherin ótkiziw múmkin?
v) Túrli tárepli úshmúyeshlik sızıń. Oǵan simmetriya kósherin ótkiziw múmkinbe?
5. a) 9 shópten 4 teń tárepli úshmúyeshlik soǵıń.
 b) 9 shópten 5 teń tárepli úshmúyeshlik soǵıń.
6. a) Tárepiniń uzınlıǵı 3 cm bolǵan kvadrat sızıń. Onıń qarama-qarsı múyeshlerin birlestirip, qanday úshmúyeshlik payda bolǵanlıǵın talqılań.
 b) Tárepleri 2 cm hám 4 cm bolǵan tuwrı tórt-múyeshlik sızıń. Qarama-qarsı eki múyeshlerdi birlestiriwshi kesindi ótkiziń. Qaysı túrdegi úshmúyeshlik payda boldı?
7. $245 \cdot x = 5641 + 3179$ $9726 - 9301 = x : 12$

ÁPIWAYÍ BÓLSHEKLER. ÁPIWAYÍ ONLÍQ BÓLSHEKLER. SHAMALAR. GEOMETRIYALÍQ FIGURA

Bólshek túsini

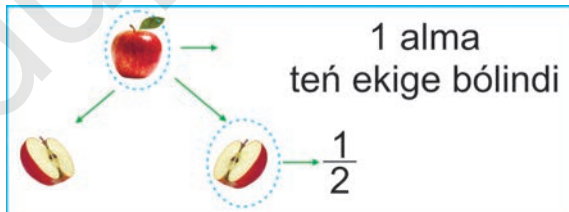
Zatlardı teń bóleklerge bóliw dawamında insanlar (yarım, sherek sıyaqlılar)ǵa dus kelgen.

a) 2 alma 2 balaǵa teń bólip berilse:

$2 : 2 = 1$, yaǵnıy hár bir bala 1 alma aladı.

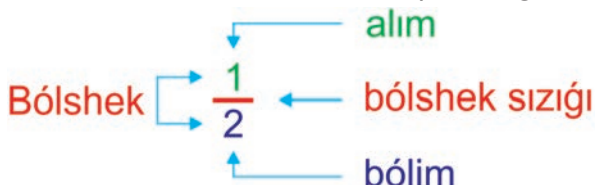
b) 1 almanı 2 balaǵa teń bólip berilse-she? Bir alma neshe teń bóleklerge bólinedi? Hár bir bala teń bóleklerden neshewin aladı? Bir alma teń 2 bólimge bólinip, hár bir bala ekewden bir bólegin aladı: $1 : 2 = \frac{1}{2}$.

Bul san bólshek san kóriniside: $\frac{1}{2}$ ańlatadı hám eki-den bir dep oqladı.

Bólshek sızıǵınıń astınapútin neshe bólimlerge bólingenin (bir alma teń ekige bólini) kórsetiwshi san jazıladı hám bólshek bólimi dep ataladı.

Bólshek sızıǵınıń ústine bólingen teń bóleklerden neshewi (bólingen teń bóleklerden birewi) alıńanı jazıladı hám bólshek alımı dep ataladı.

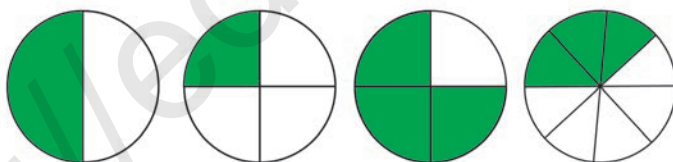

1. Tóمندegi kestede dóńgelek neshe teń bólekke bólinip, olardan neshewi boyalǵanın ańlatıwshı sızılma, bólshek kórinisindegi jazıwı hám oqılıwı kórsetilgen.

Sızılma				
Bólshek	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$
Atı	Birden bir	Ekiden bir	Úshтен bir	Tórtтен bir

2. Bólsheklerdi oqıń: $\frac{1}{2}$; $\frac{1}{3}$; $\frac{3}{4}$; $\frac{5}{6}$; $\frac{4}{6}$; $\frac{7}{12}$

3. Hár bir forma neshe teń bóleklerge bólingen? Juwaptı bólshek bólimine jazıń. Formanıń neshe bólegi boyalǵan? Onı bólshek alımına jazıń. Úlgi: $\frac{1}{2}$

4. Kesindi neshe teń bólekke bólingen?

Kesindiniń besten bir, besten eki, besten tórt bólegin kórsetiń.

5. Úsh aǵa-ininiń birgeliktegi awırılıǵı 74 kg. Sabırdıń awırılıǵı eki inisiniń birgeliktegi awırılıǵına teń. Hár bir balanıń neshe kilogramm ekenligin tabıń.

6. a) Bólimi 6 ga teń, alımı túrlishe bolǵan tórt bólshek san jazıń;

b) Alımı 3 ke teń, bólimi túrlishe bolǵan tórt bólshek san jazıń;

7. Kesteni toltırıń.

a	4	9	18	23	46	68	84	100
$a \cdot 10$								

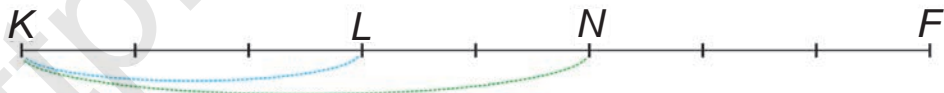
Úlgi: $4 \cdot 10 = 40$.

1. Dóńgelek neshe teń bólekke bólingen? Onıń $\frac{1}{3}$; $\frac{2}{3}$; $\frac{3}{3}$ bólegin kórsetiń.

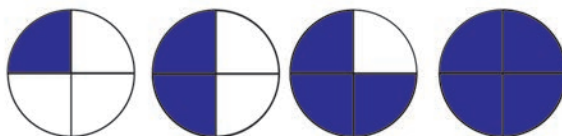

2. 8 dana konfetti Mutal úkesi menen bólip aldı. Ózine 5 danasın alıp, úkesine 3 dana konfet berdi. Bul tiyindini bólshek kórinisinde qalay jazıwǵa boladı? Teń bólingeninde tiyindi qanday etip jazılar edi?

3. KF kesindisi neshe teń bóleklerge bólingen? KL hám KN kesindilerin bólshek kórinisinde jazıń.

4. 4 dóńgelek sızıń. Onıń tórtten bir, tórtten eki, tórtten úsh, tórtten tórt bóleklerin boyañ.

Dóńgeleklerdiń boyalǵan bólegin bólshek kórinisinde kórsetip beriń.

5. Amina mektepke barıw ushın 240 m aralıqtı basıp ótti. Bul onıń úyinen mektepke shekemgi bolǵan aralıqtıń úshten bir bólegin quraydı. Úyinen mektepke shekemgi bolǵan aralıq heshe metr. Másele tiykarında sızılma sızıń hám sheshiń.

6. Bólshek kórinisinde jazıń:

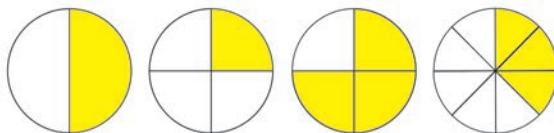
Úshten eki; besten bir; altıdan tórt; segizden bes; onnan úsh; on ekiden toǵız.

7. Teplicadan 185 dana roza gúli úzildi. Bul buyırtpanıń sherek bólegin quraydı. Buyırtpa boyınsha neshe roza gúli úzip alınıwı kerek?

Bólimi 2, 4, 8 bolǵan bólshekler

1. Dóńgelek sızıń hám onı ekige bólip, bir bólegin, yaǵnıy yarımın boyañ. Bunda Siz dóńgelektiń ekiden bir bólegin boyaysız. Bul bólshek $\frac{1}{2}$ kórinisinde ańlatıladı.
2. Dóńgelek neshe bóleklerge bólingen?

Olardıń heshe bólegi boyalǵan? Bólshek kórinisinde kórsetiń.

3. Uzunlıǵı 8 cm bolǵan 4 kesindi sızıń hám hár birin 4 ke teń bolǵan bóleklerge ajratıń. Birinshi

kesindiniń $\frac{4}{2}$ ekinshi kesindiniń $\frac{3}{4}$ úshinshi kesindiniń $\frac{1}{4}$ hám tórtinshi kesindiniń $\frac{1}{4}$ bólegin boyań.

4. Perimetri 64 cm bolǵan kvadrattıń tárepi neshe santimetr boladı? 64 cm dıń tórtten bir bólegi neshe cm ge teń?

5. Hár bir háriptiń ornına san jasırınǵan. Olardı tabıń.

$$x + x = 120$$

$$k - x = d$$

$$d + d + d = x$$

$$k + d = 100$$

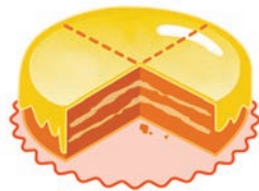
6. 8 dana yashiktegi xurma barlıǵı bolıp 96 kg. Bir yashikte qansha xurma bar? 96 nıń segizden bir bólegi neshege teń?

7. Uzunlıǵı 8 cm bolǵan úsh kesindini sıziń. Olardı 8 teń bólekke bóliń. Kesindilerdiń segizden eki, segizden bes hám segizden jeti bólekleriniń uzunlıǵın tabıń hám boyań.

1. Torttıń sherek bólegin Dilaramǵa berdi. Bunday bólekten jáne neshewi qaldı? Dilaramǵa berilgen hám qalǵan tort bóleklerin bólshek san kórinisinde ańlatıń.

2. Torttıń yarımın Munisa hám Shoiraǵa, sherek bólegin Mustafaǵa berdi. Torttıń qansha bólegi qaldı? Qızlarǵa, Mustafaǵa berilgen hám qalǵan tort bóleklerin bólshek san kórinisinde ańlatıń.

3. a) 8 cm li kesindi sıziń. Onı teń ekige bóliń.

Kesindiniń yarımı neshe santimetr? Sheregi-she?

в) 8 cm li kesindi sızıń. Onı teń segizge bóliń. Kesindiniń segizden bir bólimi neshe santimetr? Nátiyjelerin millimetrde ańlatıń.

Pútinniń segizden bir bólegi yarım sherek dep ayıladı.

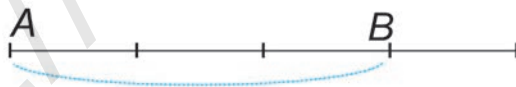
4. Imran kóshedegi suw tarmaǵınan biykarǵa suw aǵıp atırǵanın kórip qaldı hám onı jawdı. Awzınan 1 minutta 10 litr suw aǵıp atırǵan bolsa, 1 saatta qansha suw biykarǵa aǵıwı múmkin edi?

5. Sanlar ortasına tiyisli ámel belgileri hám qawsırmaların qoyıp, teńlikti payda etiń:

$$2 \quad 2 \quad 2 \quad 2 \quad 2 = 7$$

6. Kesindini 4 ke teń bólekke bóliń. Úsh bóleginiń uzınlıǵın tabıń. Bul kesindini A hám B háripleri menen belgileń. AB kesindi pútin kespeniń qansha bólegine teń? Bólshek kórinisinde jazıń.

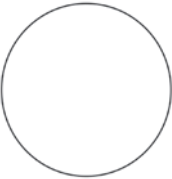
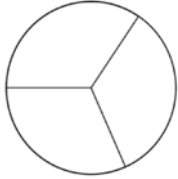
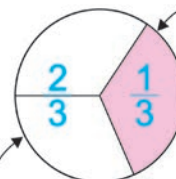
7. a hám b niń berilgen mánisleri boyınsha $a - b$ ańlatpanıń mánislerin tabıń.

a	3867	4743	5461	7654	8242
b	1545	2355	2748	3897	5369
$a - b$					

Bólimi 3, 6, 12 bolǵan bólshekler

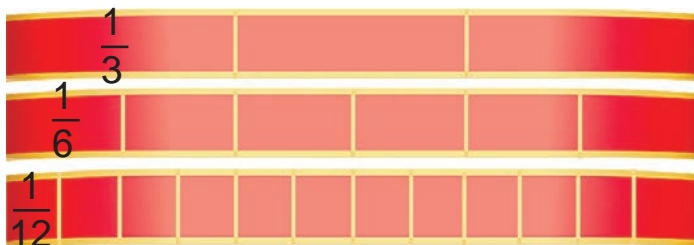
1. Sızılmanı talqılań.

 <p>Bir pútin dóńgelek</p>	 <p>Bir pútin dóńgelek úsh teń bólekke bólingen</p>	 <p>Boyalǵan bólegi úshтен bir</p> <p>Boyalmaǵan bólegi úshтен eki</p>
---	--	---

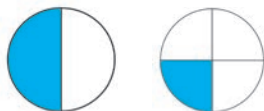
2. Úsh dóńgelek berilgen. Olar neshe bólekke teń bólingen? Birinshi dóńgelektiń $\frac{7}{12}$, ekinshi dóńgelektiń $\frac{2}{3}$, úshinshisiniń $\frac{4}{6}$ bólegin kórsetiń.

3. Úsh 12 cm li lentalardı sızıń. Birinshisin teń 3 ge, ekinshisin 6 ǵa, úshinshisin 12 ge bóliń. Bul kesindilerdiń bólsheklerge sáykes bóleginiń uzınlıǵın tabıń.

4. Zavodta 532 dana detal islep shıǵarıldı. Bul barlıq buyırtpanıń $\frac{2}{4}$ bólegine teń bolsa, barlıǵı bolıp neshi detal buyırtpa etilgen?
5. Eki dóńgelek sızıń. Birinshisin 2 ge, ekinshisin 4 ke teń bóliń. Olardıń birewden bóleklerin kók reńge boyañ hám talqılań.

6. Taq sanlar qosındısın 10 sanına jeti usılda payda ete alasızba.

Úlgi: 1-usıl – $3+5+1+1=10$

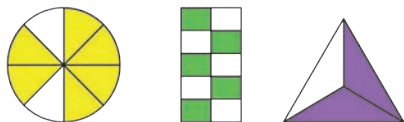
7. $3248 + 237 \cdot 2$ $7364 : 4 + 357$ $846 : 6 + 1227$
 $5675 - 834 : 3$ $1960 \cdot 5 - 826$ $1359 - 936 : 9$

8. Noila kitaptıń 126 betin oqıdı. Bul barlıq betlerdiń $\frac{2}{3}$ bólegine teń bolsa, kitap barlıǵı bolıp neshe bet?

1. Formalardıń neshe bólegi boyalǵan? Neshe bólegi boyalmay qalǵan?

2. Uzunlıǵı 12 cm bolǵan úsh kesindi sızıń. Birinshisiniń $\frac{2}{3}$ bólegin, ekinshisiniń $\frac{4}{6}$ bólegin, úshinshisiniń $\frac{7}{12}$ bólegin tabıń.

3. 15 sportshı úsh topargá teń bólindi. Birinshi hám ekinshi topardağı sportshılar basketbol oynap atır, úshinshi topar aǵzaları bolsa biyiklikke sekirmekte. Sportshılardıń qansha bólegi basketbol oynamaqta hám neshewi biyiklikke sekirmekte?

4. Teńlemelerdi sheshiń:

$$x \cdot 2 = 1102$$

$$4 \cdot x = 3244$$

$$x \cdot 6 = 7566$$

5. Shavkat kóp qabatlı úydiń birinshi kiererligindegi jayında jasadı. Kiererliktiń hár bir qabatında 4 jay bar. Shavkat 33-jayda jasadı. Onıń jayı neshinshi qabatta jaylasqan?

6. Radiusı 1 cm 5 mm hám 2 cm 5 mm bolǵan eki sheńber sızıń. Olardıń diametrin ólsheń.

7. Eki avtomobil eki qaladan bir waqıtta bir-biri tárepke qarap jolǵa shıqtı. Birinshi avtomobil 1 saatta 90 km, ekinshisi bolsa 1 saatta 80 km joldı basıp ótti. Eger eki qala arasındaǵı aralıq 1304 km bolsa, 2 saattan keyin olar arasında neshe kilometrli aralıq qaladı?

Duris hám naduris bólshekler

Alımı bóliminen kishi bólshek durıs bólshek dep ataladı:

$a < b$ bolsa, $\frac{a}{b}$ bólshek durıs bólshek bolıp esaplanadı. Misalı: $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$

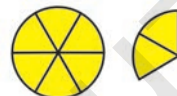

Alımı bólimine teń yamasa bóliminen úlken bolǵan bólshek naduris bólshek dep ataladı:

$a \geq b$ bólsa, $\frac{a}{b}$ bólshek naduris bólshek bolıp esaplanadı. Misalı: $\frac{7}{7}$, $\frac{16}{5}$

1. a) Bólimi 5 bolǵan barlıq durıs bólsheklerdi jazıń.
b) Alımı 5 bolǵan barlıq nadurıs bólsheklerdi jazıń.
2. a) Eki dóńgelektiń hár biri teń 6 ǵa bólinip, payda bolǵan bóleklerdiń 8 in alǵan bolsa, bul nadurıs bólshek $\frac{8}{6}$ kórinisinde jazıladı.

- b) Dóńgelektiń bóliniwler sanın nadurıs bólshek kórinisinde ańlatıń:

3. Durıs hám nadurıs bólsheklerdi ajratıp, óz aldına jazıń:

$$1. \frac{6}{4}, \frac{9}{4}, \frac{3}{2}, \frac{9}{2}, \frac{5}{10}, \frac{13}{8}, \frac{2}{10}, \frac{2}{5}$$

4. Uzunlıǵı 8 cm bolǵan kesindi neshe bólekke bólingen?

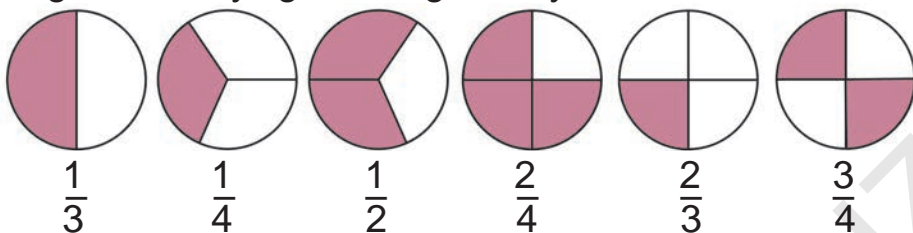
Usı kesindiniń $\frac{1}{8}$; $\frac{5}{8}$; $\frac{1}{4}$; $\frac{1}{2}$; $\frac{3}{4}$; $\frac{3}{8}$ bólshek-
lerge sáykes bólektiń uzunlıǵın kórsetiń.

Úlgi:
 $\frac{1}{8}$

5. Radiusı 2 cm ge teń eki dóńgelek sızıń. Olardı teń tórt bólekke ajratıń hám birinshisiniń 2, ekinshisiniń 3 bólegin boyañ. Hár biriniń ajratılǵan bólekler sanın bólshek kórinisinde kórsetiń.

6. Dóngelektiń boyalǵan bólegine sáykes bólsheklerdi tabıń

7.

- a) Bólimi 8 bolǵan tórt durıs bólshek san jazıń;
 b) Alımı 4 bolǵan tórt nadurıs bólshek san jazıń.

8.

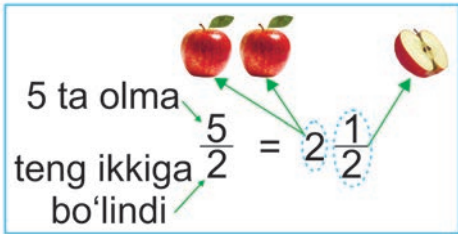
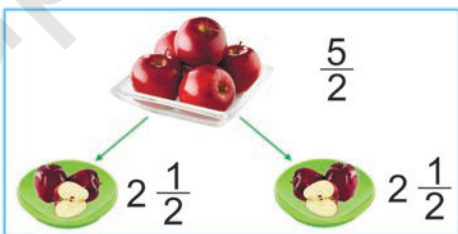
3-«V» klasta 36 oqıwshı oqıydı. Oqıwshılardıń $\frac{2}{4}$ bólegi er ballar bolsa, klasta neshe qız bala oqıwshı bar?

Aralas san túsiniǵi

Bes alma eki balaǵa teń bólip berilse, hár bir balaǵa 2 pútin alma hám jáne yarım alma tiyisti.

$2\frac{1}{2}$ – kóriniste jazılǵan san aralas san dep ataladı. Aralas san pútin hám bólshek sannan ibarat bolıp, «eki pútin ekiden bir» dep oqıladı.

1. Aralas sandı oqıń:

$1\frac{2}{3}$; $4\frac{1}{6}$; $7\frac{3}{4}$; $9\frac{1}{2}$; $15\frac{3}{5}$

2. Aralas san kóriniside jazıń:
- Bir pútin ekiden bir kilogramm – ...
 - Eki pútin besten eki metr – ...
 - Úsh pútin onnan úsh kilometr – ...

3. a) Metrde kórsetiń:

$$\frac{1}{2} \text{ km}, \frac{1}{5} \text{ km}, \frac{3}{5} \text{ km}, \frac{6}{10} \text{ km}, \frac{9}{10} \text{ km}$$

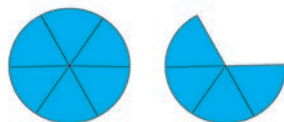
- b) Santimetrde kórsetiń:

$$\frac{1}{4} \text{ m}, \frac{2}{5} \text{ m}, \frac{1}{10} \text{ m}, \frac{7}{10} \text{ m}, \frac{4}{5} \text{ m}$$

Sheshiw: 1 km = 1000 m. Demek, $\frac{1}{2}$ km = 500 m

Juwap: $\frac{1}{2}$ km = 500 m

4. Hár bir dóńgelekтеgi bóleklerdiń sanın bólshek kóriniside ańlatıń. Barlıq bólekler sanın aralas san kóriniside jazıń.

5. Úsh aǵashtiń neshe ushı bar? Bes, aǵashtiń-she? Bes yarım aǵashtiń-she?

6. a) Santimetrde kórsetiń:

$$\frac{2}{2} \text{ m}, \frac{1}{5} \text{ m}, \frac{2}{10} \text{ m}, \frac{3}{5} \text{ m}.$$

- b) Millimetrde kórsetiń:

$$\frac{9}{10} \text{ cm}, \frac{1}{5} \text{ cm}, \frac{5}{10} \text{ cm}, \frac{3}{10} \text{ cm}.$$

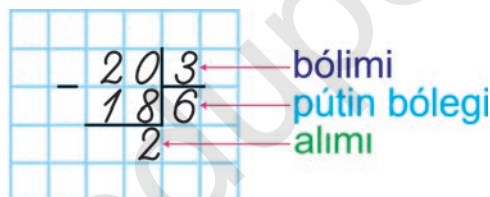
Úlgi: $\frac{2}{2} \text{ m} = 100 \text{ cm}$

7. Alpinist biyikligi 8848 m bolgan Everest shi'ni iyelew ushin onin j'ane $\frac{1}{8}$ bólegin basip ótiwi kerek. Ol neshe metr biyiklikke kóterilgen hám shi'ndi iyelewi ushin j'ane qansha joqariǵa shıǵıwı kerek?

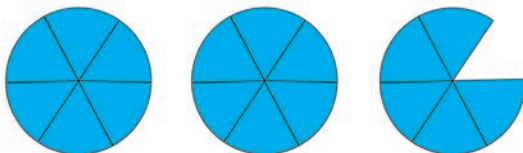

1. a) Duris emes bólshekti aralas sanǵa aylandırıw ushin qaldıqlı bóliwdi eslew kerek: $20 : 3 = 6$ (2 qaldıq)

$\frac{20}{3}$ – duris emes bólshek aralas san kórinisinde jazılsa, ol $\frac{20}{3} = 6 \frac{2}{3}$ boladı.

b) Súwrettegi bólekler sanın eki usılda: naduris bólshek hám aralas san kórinisinde ańlatılıwın túsindirıń.

$$\frac{17}{6} = 2 \frac{5}{6}$$

2. Naduris bólsheklerdi aralas san kóriniside ańlatıń:

$$\frac{3}{2}, \frac{5}{3}, \frac{9}{2}, \frac{6}{4}, \frac{9}{4}, \frac{18}{5}, \frac{13}{10}$$

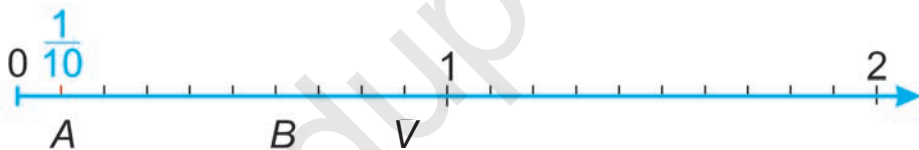
Úlgi: $\frac{3}{2} = 1\frac{1}{2}$

3. Qaldıqlı tiyindini aldın naduris bólshek, keyin aralas san kóriniside jazıń:

$$\begin{array}{cccc} 11 : 2 & 17 : 3 & 135 : 4 & 115 : 10 \\ 22 : 4 & 75 : 6 & 542 : 9 & 337 : 10 \end{array}$$

Úlgi: $11 : 2 = \frac{11}{2} = 5\frac{1}{2}$

4. Sanlar kósherinde A , B , V noqatlarǵa sáykes keletuǵın bólshek sanlardı jazıń:

Sheshiw: A noqat 1 diń $\frac{1}{10}$ bólegine teń bolǵan noqatta jaylasqan. Demek, A noqat $\frac{1}{10}$ ge teń.

5. Kóp qabatlı úydiń birinshi qabatınan toǵızınshı qabatına shekem bolǵan aralıq úshinshi qabatqa shekem aralıqtan neshe ese uzın? Sızılma sızıw tiykarında túsindirıń.

6. Qaldıqlı tiyindini aldın naduris bólshek, keyin aralas san kóriniside jazıń.

$$\begin{array}{cccc} 19 : 2 & 89 : 6 & 167 : 9 & 247 : 12 \\ 16 : 3 & 19 : 3 & 127 : 4 & 178 : 12 \end{array}$$

Úlgi: $19 : 2 = \frac{19}{2} = 9\frac{1}{2}$

7. Qisqa shártke tiykarlanıp másele dúziń:

Bar edi – 96 bet

Jazıldı – betler sanınıń $\frac{3}{8}$ bólegi

Qaldı - ? bet

1. a) Naduris bólshekti aralas sanǵa aylandırıwdı túsindirıń:

$$34 : 5 = 6 \text{ (4 qald.) yaǵnıy } \frac{34}{5} = 6 \frac{4}{5}$$

b) Aralas san $6 \frac{4}{5}$ ti naduris bólshekke aylandırıwdı túsindirıń:

Aralas sanlardı naduris bólshekke aylandırıw ushın qaldıqlı bóliwdı tekseriw sıyaqlı ámeller orınlanadı.

Mısalı: $34 : 5 = 6 \text{ (4 qald.)}$.

Tekseriw: $6 \cdot 5 = 30; \quad 30 + 4 = 34.$

Payda bolǵan qosındı naduris bólshek alımına, aralas sannıń bólshek bólimi naduris bólshekniń bólimine jazıladı.

$$\text{Demek, } 6 \frac{4}{5} = \frac{34}{5}.$$

2. Qaldıqlı bóliwdı orınlań hám nátiyjelerdi tekserıń:

$$38 : 6 \quad 453 : 2 \quad 634 : 30 \quad 2354 : 26$$

3. Aralas sanlardı naduris bólshek kórinisinde jazıń.

$$5 \frac{1}{2}; \quad 4 \frac{3}{4}; \quad 6 \frac{3}{5}; \quad 4 \frac{1}{2}; \quad 2 \frac{3}{4}; \quad 8 \frac{3}{5}$$

$$\text{Úlgi: } 5 \frac{1}{2} = 5 \cdot 2 + 1 = \frac{11}{2}$$

4. Kilogrammda ańlatıń.

$$4 \frac{1}{2} \text{ q, } 5 \frac{1}{2} \text{ t, } 8 \frac{3}{4} \text{ q, } 1 \frac{3}{5} \text{ t, } 2 \frac{7}{10} \text{ t}$$

Sheshiw: $1q = 100 \text{ kg}$. Demek, $4q = 400 \text{ kg}$. $\frac{1}{2}q = 50 \text{ kg}$.

Úlgi: $4\frac{1}{2}q = 400 \text{ kg} + 50 \text{ kg} = 450 \text{ kg}$

5. 1 pútinge teń bolsa, tómenдеги bólekler onıń qansha bólimine sáykes keledi? Bólshek kórinisinde jazıń:

Úlgi: $\frac{1}{8} \dots$

6. Asadbektiń 9400 som pulı bar edi. Ol qansha jumsaǵan bolsa, sonsha pulı qaldı. Asadbekte qansha pul qaldı?

7. Nadurıs bólsheklerdi aralas sanǵa aylandırıń.

$\frac{13}{2}$; $\frac{26}{4}$; $\frac{56}{8}$; $\frac{67}{9}$; $\frac{82}{9}$; $\frac{34}{10}$

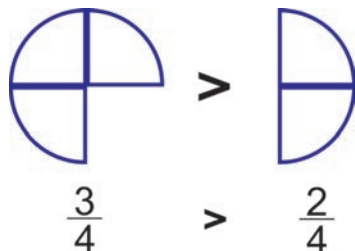

Úlgi: $\frac{13}{2} = 6\frac{1}{2}$

8. Radiusı 3 cm bolǵan sheńber sizıń. Onıń orayınan 4 cm aralıqta A noqattı belgileń. Bul noqattan sheńberdiń orayına shekem AO kesindi sizıń.

Bólsheklerdi salıstırıw

1. Eki dóńgelektiń hár biri 4 teń bólekke bólinde. Birinshi dóńgelektiń 3 bólegi, ekinshi dóńgelektiń 2 bólegi alındı. Olardı bólshek kórinisinde jazıń hám salıstırıń.

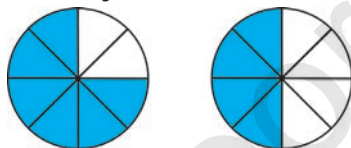

2. AB hám CD kesindilerin salıstırın. Qaysı kesindi uzun? AN kesindi uzunba yamasa CL kesindi me? Bul kesindilerdi bólshek kóriniside ańlatırn hám salıstırın.

3. Salıstırın. Qaysı dóńgelektiń kóbirek bólegi boyalǵan? Bólshek kóriniside jazırn.

a)

b)

4. $3\frac{1}{2}$ km neshe metr? $2\frac{3}{4}$ km-she? $3\frac{2}{5}$ km-she?

5. Úsh klass oqıwshılarınıń shaxmat jarısında qatnası boyınsha maǵlıwmatlar kestede berilgen. Qatnasıwshılar sanın tabırn.

Klaslar	3-«A»	3-«B»	3-«D»
Oqıwshılar sanı	36 dana	36 dana	36 dana
Barlıq oqıwshılar sanınan qatnasıwshılardıń úlesi	$\frac{3}{4}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{2}$
Qatnasıwshılar sanı	? dana	? dana	? dana

6. 5-máseleniń juwabı tiykarında diagramma dúziń. Bul maǵlıwmattır qaysı klasqa sáykes ekenligin belgileń.

7. Sayaxatshilar 3 kúnde 360 km jol júrdi. Birinshi kúni joldır $\frac{2}{5}$ bólegin, ekinshi kúni $\frac{3}{8}$ bólegin basıp ótti. Úshinshi kúni qansha jol júrgen?

Bólimi birdey bolǵan bólsheklerdi salıstırıw

1. Eki birdey uzınlıqtaǵı kesindiniń hár biri teń 6 bólekke bólinde. Birinshi kesindiniń $\frac{3}{6}$ bólegi, ekinshi kesindiniń bolsa $\frac{4}{6}$ bólegi boyaldı. Qaysı kesindiniń kóbirek bólegi boyalǵan? Sızılmadan kórsetiń hám bólshek kórinisinde salıstırıń.

2. 5 tórtmúyeshlik soǵıw ushın Nodir 3 reńli qaǵazdı, Zafar bolsa 4 reńli qaǵazdı jumsaǵan. Kimniń tórtmúyeshlikleri úlken?

Bólshektiń bólimi ózgermegen halda, alımı kóbeyip barǵan sayın bólektiń shaması artıp baradı ma yamasa azayadı ma? Juwmaq shıǵarıń.

Birdey bólimli bólsheklerden qaysı biriniń alımı úlken bolsa, sol bólshek úlken boladı.

Bólimi birdey $\frac{9}{5}$ hám $\frac{3}{5}$ bólsheklerdi salıstırıń:

Juwap: $9 > 3$ bolǵanı ushın $\frac{9}{5} > \frac{3}{5}$

$\frac{3}{8}$ hám $\frac{5}{8}$ bólsheklerdi salıstırın:

Juwap: $3 < 5$ bolǵanı ushın $\frac{3}{8} < \frac{5}{8}$

3. Bólsheklerdi salıstırın:

$$\frac{1}{6} \square \frac{3}{6} \quad \frac{2}{6} \square \frac{2}{6} \quad \frac{5}{2} \square \frac{7}{2}$$

$$\frac{3}{8} \square \frac{2}{8} \quad \frac{4}{6} \square \frac{4}{6} \quad \frac{8}{12} \square \frac{9}{12}$$

4. Egin maydanı 8 teń bóleklerge bólindi. Eki bólekke kashnich, úshewine rediska egildi. Kashnishke ajratılǵan maydan úlkenbe yamasa rediskaǵama? Sızılma sızırın. Bólshek kórinisinde salıstırın.

5. Kesteni hár bir bólekke 1 den 8 ge shekem sanlar bir márteden jaylassın.

7	6	7	1
1	2	6	8
2	5	3	3
8	4	4	5

6. Bólsheklerdi salıstırın:

$$\frac{2}{6} \square \frac{5}{6} \quad \frac{4}{8} \square \frac{5}{8} \quad \frac{2}{3} \square \frac{2}{3}$$

$$\frac{3}{9} \square \frac{2}{9} \quad \frac{1}{2} \square \frac{5}{2} \quad \frac{4}{12} \square \frac{5}{12}$$

7. Muxlisa 36 betli kitaptırn altıdan bes bólimin, Babur bolsa altıdan tórt bólimin oqıdı. Olardıń hár biri neshe betden oqıǵan? Kim kóbirek oqıǵan?

1. Dóngelekti teń 8 bólekke bölir. Eki bólegin sarıǵa, úsh bólegin jasil reńge boyar.

Dóńgelek jasil reńge kóp boyaldı ma yamasa sarıǵama?

2. Bólsheklardi ósip barıw tártibinde jazıń:

$$\frac{3}{8}; \quad \frac{1}{8}; \quad \frac{5}{8}; \quad \frac{9}{8}; \quad \frac{6}{8}; \quad \frac{13}{8}; \quad \frac{7}{8}$$

3. $235 \cdot 12 + 927 : 3$ $738 : 9 + (7912 - 4608)$
 $(5684 - 4987) \cdot 13$ $68 \cdot 21 + (5437 - 3918)$

4. Uzunlıǵı 10 cm bolǵan kesindi sızıń. Onı 5 teń bólekke bóliń. Hár bir bólek uzunlıǵın ólsheń.

$\frac{4}{5}$ bólektiń uzunlıǵı neshe santimetr?

5. Ata menen balanıń jasın qosqanda 42 jas. 4 jıldan keyin olardıń birgeliktegi jası qansha boladı?

6. Santimetrlerde ańlatıń:

1 m 4 dm 4 m 6 dm 8 m 8 dm
 3 dm 5 cm 6 m 7 dm 9 m 1 dm

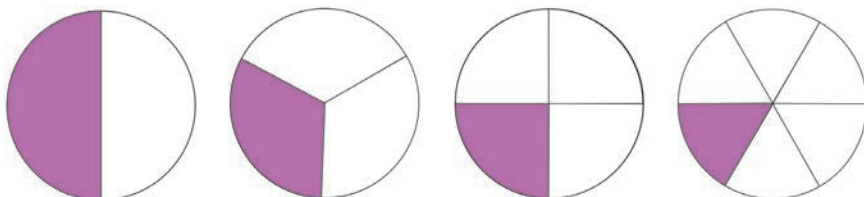
7. Kárxanada birinshi stanok sutkanıń $\frac{2}{4}$ bóliminde, ekinshi stanok $\frac{1}{4}$ bóliminde ónimlerdi qadaqlaydı.

Qaysı stanok kóbirek waqıt dawamında ónimlerdi qadaqlaydı?

Alımı birdey bolǵan bólsheklardi salıstırw

1. Dóńgeleklerdiń boyalǵan bólimin bólshek kórinisinde jazıń, salıstırıń hám juwmaq shıǵarıń:

Bóliniwshi birdey bolıp, bóliwshi qansha úlken bolsa, tiyindi sonsha kishi boladı. Demek, bólshek sannıń alımı birdey bolıp, bólimi qansha úlken bolsa, bul san sonsha kishi boladı.

2. Eki birdey ólshemdegi dóńgelektiń birinshisi 4 ke ekinshisi 6 ға teń bólinde. Ekewiniń de 2 bólegi boyaldı. Qaysı dóńgelektiń kóbirek bólegi boyaldı? Sızılmanı talqılań.

3. Jumısshılar 30 km joldı ońlamaqta. Birinshi kúni joldıń besten bir bólegi, ekinshi kúni altıdan bir bólegi ońlandı. Jol qaysı kúni kóbirek ońlangan?

4. 24 dm kesindiniń $\frac{1}{3}$ bólegi uzınba yamasa $\frac{1}{6}$ bólegi me?

Pútinniń $\frac{1}{6}$ bólegi úlkenbe $\frac{1}{12}$ bólegi úlkenbe?

5. Bólsheklerdi salıstırń:

$\frac{2}{6} \square \frac{2}{6}$ $\frac{4}{9} \square \frac{4}{9}$ $\frac{3}{4} \square \frac{3}{9}$
 $\frac{5}{9} \square \frac{5}{9}$ $\frac{1}{8} \square \frac{1}{12}$ $\frac{4}{8} \square \frac{4}{6}$

6. Esaplaw mashinasına qandaydúr x sanı kirgizilse, mashina onı 7 ge kóbeytip, kóbeymeden 17 ni aladı. Nátiyjeni y kórinisinde shıǵaradı. Kesteni toltırń.

x	3	8	12	27	56	124
y						

7.

Bólsheklerdi salıstırın:

$>$
 $=$
 $<$

$$\frac{1}{4} \square \frac{1}{5}$$

$$\frac{2}{3} \square \frac{2}{5}$$

$$\frac{5}{8} \square \frac{5}{10}$$

$$\frac{7}{8} \square \frac{7}{9}$$

$$\frac{9}{10} \square \frac{9}{12}$$

$$\frac{6}{8} \square \frac{6}{9}$$

8.

Adil birinshi kúni kitaptıń $\frac{1}{8}$ bólimin, ekinshi kúni $\frac{1}{6}$ bólimin oqıdı. Eger kitap barlıǵı bolıp 120 bet bolsa, Adil qaysı kúni kóbirek kitap oqıǵan?

1. Dóńgelektiń qansha bólegi boyalǵan? Bólshek kórinisinde jazıń. Bólsheklerdi salıstırın. Dóńgelektiń qaysı bólegi boyalmay qalǵan?

2. Bóliw menen baylanıslı jazıwları bólshek kórinisinde jazıp, keyin ámellerdi orınlaw múmkin. Mısalı:
 $(11 + 4) : 3 = \frac{15}{3} = 5$. Bunday jazıwda bólshek sıziqtıń ústinde bóliniwshi, astında bolsa bóliwshi jazıladı.

3. Bólshek kórinisinde jazıp, tiyindilerdi salıstırın.

$$28 : 2 \text{ hám } 32 : 2$$

$$96 : 16 \text{ hám } 112 : 16$$

$$63 : 3 \text{ hám } 84 : 3$$

$$100 : 25 \text{ hám } 200 : 25$$

Úlgi: $28 : 2 = \frac{28}{2} = 14$; $32 : 2 = \frac{32}{2} = 16$; $14 < 16$.

4. Bir tortti 5 bólekke bóldi. Tap sonday ólshemdegi ekinshi tort 6 bólekke bóldi. Qaysi tort bólekleri úlkenirek? Bólshek kóriniside jazıń.

5. Birinshi bolıp qosıw ámeli orınlanatuǵın etip qawsırmalardı jaylastırıń hám esaplań:

$$156 \cdot 3 + 21 \quad 720 : 3 + 1 \cdot 2 \quad 350 + 30 \cdot 3$$

6. Bólshek kóriniside jazıp, tiyindilerdi salıstırıń:

$$57 : 3 \square 96 : 3 \quad 648 : 12 \square 672 : 12$$

$$420 : 4 \square 380 : 4 \quad 256 : 16 \square 224 : 16$$

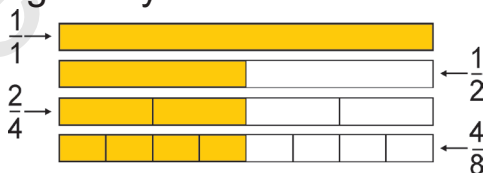
7. Suw saqlaǵıstıń uzılıǵı 60 km. Batır onıń besten úsh bólegin, Sálım bolsa altıdan úsh bólimin júzip ótti. Kim kóbirek aralıqqa júzgen?

Bólsheklerdi yarım úles penen salıstırıw

1. Tuwrı tórtmúyeshlikti $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ bólsheklerge sáykes bóleklerge bóliń.

$\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{4}{8}$ bólegin boyañ.

a) 1 pútinge neshe yarım sáykes keledi? 2 yarım bir pútinge teń;

b) 1 yarımǵa neshe sherek sáykes? 2 sherek 1 yarımǵa teń;

v) 1 yarımǵa neshe yarım sherek sáykes keledi? 1 yarımǵa 4 yarım sherek sáykes keledi?

Demek, $\frac{1}{2} = \frac{2}{4} = \frac{4}{8}$.

2. Eni 12 cm, uzunlığı 2 cm bolğan tuwrı tórtmúyeshlikti $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{6}$ hám $\frac{1}{12}$ bólshekke sáykes bóleklerge bóliń. Bólimine jazılğan sannıń múǵdarı eki márte kóbeyse, bólekler shaması qansha azayadı?
3. Diagramma tiykarında másele dúzip, jıynap alınğan hár bir miyweniń massasın tabıń hám kilogramda ańlatıń:

4. Bóliwdi orınlań hám nátiyjeni tekseriń:

$$520 : 4 \quad 5616 : 8 \quad 7260 : 6$$

$$420 : 6 \quad 7809 : 3 \quad 8493 : 3$$

5. 1 metrdiń: $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{5}{10}$ bólegin tabıń hám santimetrde ańlatıń.

6. Tiyindini Bólshek kórinisinde jazıń:

$$(12+8) : 2 \quad (15+18) : 3 \quad (24+30) : 6$$

$$(12+6) : 3 \quad (16+24) : 4 \quad (35+28) : 7$$

7. Malibu avtomobili Andijannan Tashkentke shekem 380 km aralıqtı basıp ótiwi ushın hár saatta 70 km den 3 saat, 75 km den 2 saat júrdi. Ol mánziline jetip alıwı ushın jáne qansha jol júriwi kerek?

1. Bólshek kórinisinde jazıp, bağana boyınsha salıstırın:
- $$30 : 2 \quad 60 : 2 \quad 360 : 2 \quad 488 : 2$$
- $$30 : 3 \quad 60 : 4 \quad 360 : 5 \quad 488 : 8$$

Úlgi: $30 : 2 = \frac{30}{2} = 15$. $30 : 3 = \frac{30}{3} = 10$. $15 > 10$

2. Azada hám Raximanıń hár biri gúl atızınan 70 dana gúl úzip aldı. Azada óziniń gúllerinen birdey etip 5, Raxima bolsa 7 gúldáste tayarladı. Kimniń gúldástesinde gúllerdiń sanı kóbirek? Bunı bólshek kórinisinde jazıp, salıstırıw belgisin qoyıń.

3. Jumısshılar 60 km joldı ońlamaqta. Birinshi kúni joldıń besten bir bólegin, ekinshi kúni sherek bólegin ońladı. Eki kúnde neshe km jol ońlanđan? Jol qaysı kúni kóbirek ońlanđan?

4. Tómendegi bólshek sanlardı ósiw tártibinde jaylastırın:

$$\frac{1}{2}; \quad \frac{1}{5}; \quad \frac{1}{9}; \quad \frac{1}{12}; \quad \frac{1}{6}; \quad \frac{1}{8}; \quad \frac{1}{10}; \quad \frac{1}{4}$$

5. Bes 2 arasına « + » ham « : » belgilerin qoyıp, 7 sanın payda etiń.

6. Birinshi bolıp qosıw ámeli orınlanatuğın etip qaw-sırmalardı jaylastırın hám esaplań:

$$218 \cdot 7 + 2 \quad 720 : 5 + 1 \cdot 6 \quad 484 + 30 \cdot 6$$

7. Naima 128 betli kitaptıń $\frac{2}{4}$ bólegin, Fazıl bolsa $\frac{4}{8}$ bólegin oqıp boldı. Kim kóbirek kitaptıń betin oqıđan?

Olar kitaptı aqırına shekem oqıp shığıwı ushın jáne neshe bet oqıwı kerek?

Berilgen sannıń bólshegin hám bólshekten sandı tabıw

1. a) Zilala 9 cm li kesindiniń $\frac{2}{3}$ bólegin boyadı. Kesindiniń boyalğan bóleginiń uzınlıgın tabıń:
Sheshiw: Uzınlığı 9 cm bolğan kesindini teń 3 ke bólip, bir bólek uzınlığı anıqlanadı. 2 ge kóbeytip, eki bólek uzınlığı tabıladı:
 9 cm : 3 = 3 cm; 3 cm · 2 = 6 cm. **Juwap:** 6 cm.
- b) Kamala kesindiniń $\frac{2}{3}$ bólegin boyadı. Eger boyalğan bólektiń uzınlığı 6 cm bolsa, kesindiniń ulıwma uzınlığı neshe cm?
Sheshiw: $\frac{2}{3}$ bólegi 6 cm bolsa, $\frac{1}{3}$ bólegin tabamız:
 6 cm : 2 = 3 cm; 3 bólek uzınlığı: 3 cm · 3 = 9 cm.
Juwap: 9 cm.
2. a) Ğarbızdıń yarımı 5 kg. Pútin ğarbızdıń massası neshe kilogramğa teń?
 b) Qawınnıń úshten bir bólegi 2 kg. Pútin qawınnıń ózi neshe kilogramğa teń?
 v) Qawınnıń sheregi 2 kg. Pútin qawınnıń massası neshe kilogramğa teń?
3. Kesindiniń $\frac{4}{5}$ bólegi 40 mm bolsa, onıń uzınlıgın tabıń hám sizıń.
4. Ójiredegi balalardıń tórtten úsh bólegi shıǵıp ketkennen keyin, ójirede 6 bala qaldı. Ójirede neshe bala bar edı? Neshe bala shıǵıp ketken?

5. 4 ten 35 ke shekem bolğan sanlardıń ishinen 3 ke qaldıqsız bólinetuǵın sanlardı jazıń.

6. 24 betli dápterdiń $\frac{5}{8}$ bólegine jazıldı. Dápterdiń jáne neshe betine jazılmaǵan?

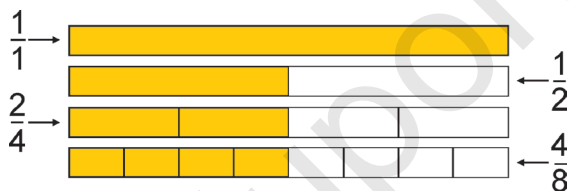
7. Kesindiniń $\frac{3}{4}$ bólegi 9 cm bolsa, onıń uzınlıǵın tabıń

hám sıziń?

Ápiwayı bólsheklerdi qosıw hám alıw

1.

a) Sızılmanı talqılań. Bir pütün neshe yarımniń qosındısına teń?

Sheshiw: Pütünniń yarımın bólshek kórinisinde ańlatamız, $1 : 2 = \frac{1}{2}$. Bir pütün 2 yarımniń qosındısına teń: $\frac{1}{2} + \frac{1}{2} = \frac{2}{2} = 1$.

b) Bir yarım neshe sherektiń qosındısına teń?

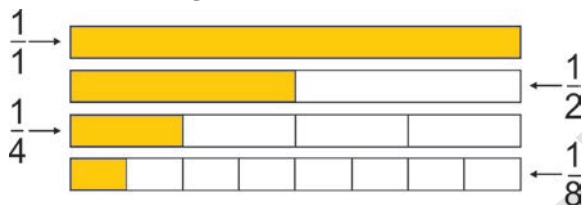
Sheshiw: $\frac{1}{4} + \frac{1}{4} = \frac{2}{4} = \frac{1}{2}$. 1 yarım 2 sherekke teń.

v) Bir yarım neshe yarım sherekke teń?

Sheshiw: $\frac{1}{8} + \frac{1}{8} + \frac{1}{8} + \frac{1}{8} = \frac{4}{8} = \frac{1}{2}$. Bir yarım 4 yarım sherektiń qosındısına teń.

2. a) Sızılmanı talqılań. $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$ kesindilerdi kórsetiń. Pútin kesindide neshe yarım bar?

Sherekte ne? Segizden bir bólektese?

3. Vasila pisirgen torttı súwrettegi sıyaqlı bóleklerge bóldi. Bir bólegin ózine aldı hám eki úkesine birewden berdi. Olar birgelikte torttıń qansha bólegin aldı? Alınğan hár bir bóleklerdi bólshek sanda ańlatıń. Tarqatılğanınan soń tórttiń qaysı bólegi qaldı?

4. Salıstırıń:

$$2306 \cdot 2 \square 1034 \cdot 4$$

$$665 : 7 \square 54 \cdot 8$$

$$1000 \cdot 3 \square 2010 \cdot 2$$

$$3618 : 18 \square 9040 : 40$$

5. Esaplap tabıń:

$$3600 \text{ dıń } \frac{2}{3} \text{ bólegin; } 4800 \text{ dıń } \frac{7}{8} \text{ bólegin;}$$

$$8100 \text{ dıń } \frac{4}{9} \text{ bólegin; } 3600 \text{ dıń } \frac{1}{2} \text{ bólegin;}$$

$$1400 \text{ dıń } \frac{1}{8} \text{ bólegin; } 2000 \text{ nıń } \frac{2}{5} \text{ bólegin;}$$

$$648 \text{ dıń } \frac{5}{6} \text{ bólegin; } 720 \text{ nıń } \frac{5}{5} \text{ bólegin.}$$

6.

Teńlemelerdi sheshiń hám juwapların tekseriń:

$$3 \cdot x = 5415$$

$$580 : x = 29$$

$$x : 4 = 380$$

$$x \cdot 7 = 9807$$

$$840 : x = 14$$

$$x : 9 = 310$$

7.

Janıǵı quwıy shaxapshasına 3200 litr benzin alıp kelindi. Túske shekem $\frac{1}{4}$ bólegi, tústen keyin $\frac{3}{5}$ bólegi satıldı. Túske shekem neshe litr, tústen keyin neshe litr benzin satılǵan? Shaxapshada qansha benzin qaldı?

Bólimi birdey bólekshelerdi qosıw

- Dóńgelekti teń 8 bólekke bólip, eki bólegi sarıǵa, úsh bólegi jasil reńge boyaldı. Dóńgelektiń qansha bólegi boyaldı?
- Tuwrı tórtmúyeshlikti teń altı bólekke bólip, bir bólegin boyañ. Endi jáne bir bólegin boyañ. Barlıǵı bolıp tórtmúyeshliktiń qansha bólegi boyaldı?

Sheshiw: $\frac{1}{6} + \frac{1}{6} = \frac{2}{6}$

Juwap: tórtmúyeshliktiń altıdan eki bólegi boyalǵan.

Bólimi birdey bólsheklerdi qosıw ushin bólshek bóliminiń ózi jazıladı, alımları qosıladı.

3. Bólsheklerdi qosıń:

$$\frac{2}{5} + \frac{1}{5}$$

$$\frac{3}{7} + \frac{2}{7}$$

$$\frac{4}{10} + \frac{2}{10}$$

$$\frac{1}{4} + \frac{1}{4}$$

$$\frac{2}{9} + \frac{7}{9}$$

$$\frac{7}{12} + \frac{11}{12}$$

4. Formalardıń qansha bólimi boyalǵan? Qansha bólimi boyalmaǵan? Bólshek kórinisinde jazıń. Boyalǵan hám boyalmaǵan bóleklerdiń qosındısın tabıń.

Úlgi: $\frac{2}{4} + \frac{2}{4} = \frac{4}{4} = 1$

5. Bólshektiń alımı hám bólimindegi juldızshanıń ornına qanday cifrlar qoyılsa, durıs bólshek boladı:

$\frac{*}{2}$; $\frac{*}{4}$; $\frac{8}{*}$; $\frac{4}{*}$; $\frac{7}{*}$; $\frac{*}{4}$

6. $3 \cdot 281 \square 473 \cdot 2$ $242 \cdot 3 \square 2 \cdot 473 - 220$

$191 \cdot 5 \square 4 \cdot 241$ $8 \cdot 121 \square 364 \cdot 2 + 223$

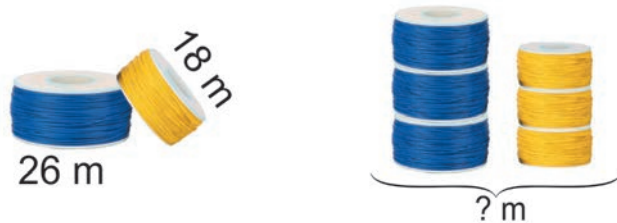
7. Tórtmúyeshlik 8 teń bólekke bólindi. Úsh bólegi jasıl, bir bólegi kók reńge boyaldı. Tórtmúyeshtiń qansha bólegi boyaldı? Boyalǵan bóleklerdi bólshek kórinisinde ańlatıń hám olardıń qosındısın tabıń.

1. Perimetri 16 cm bolǵan kvadrattı 8 bólekke teń bóliń. Bes bólegin sarıǵa, eki bólegin jasıl reńge boyañ. Nátiyjede, kvadrattıń qansha bólegi boyaldı? Boyalǵan bólegin bólshek kórinisinde ańlatıń hám olardıń qosındısın tabıń.

2. 1) 6, 14, 20 sanlarınıń yarımın tabıń.
 2) 6, 15 sanlarınıń úshten bir bólegin tabıń.
 3) 8, 16, 24 sanlarınıń sheregin tabıń.

3. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

4. Sebettegi anardıń sheregi 6 dana bolsa, yarımı neshe dananı quraydı? Úshten bir bólegi-she?

5. 60 50 40 30 20 10 sanları arasına «+» hám «-» belgilerinen nátiyje 70 shıǵatuǵın etip qoyıń.

6. $\frac{2}{8} + \frac{3}{8}$ $\frac{3}{5} + \frac{1}{5}$ $\frac{4}{8} + \frac{3}{8}$ $\frac{2}{6} + \frac{1}{6}$

$\frac{2}{9} + \frac{5}{9}$ $\frac{1}{4} + \frac{1}{4}$ $\frac{7}{10} + \frac{1}{10}$ $\frac{1}{10} + \frac{4}{10}$

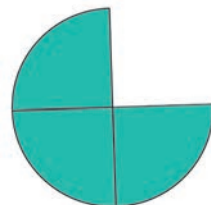
7. Egin maydanniń $\frac{1}{6}$ bólegi birinshi kúni, $\frac{2}{6}$ bólegi ekinshi kúni tamshilatıp suwǵarıwǵa tayarlandı. Endi maydanniń qansha bólegin tamshilatıp suwǵarıw múmkin?

Bólimi birdey bólsheklerdi alıw

1. Máseleniń sheshiliwin túsindiriń:

a) Dóngelek 4 teń bóleklerge bólindi hám 4 ten 1 bólegi qırqıp alındı. Dóngelektiń qansha qırqılmaǵan bólegi qaldı?

b) Tuwrı tórtmúyeshliktiń 8 den 5 bólegin boyaw kerek edi. Onıń 8 den 3 bólegi boyaldı.

Tuwrı tórtmúyeshliktiń jáne qansha bólegin boyaw kerek?

Sheshiw: $\frac{5}{8} - \frac{3}{8} = \frac{2}{8}$

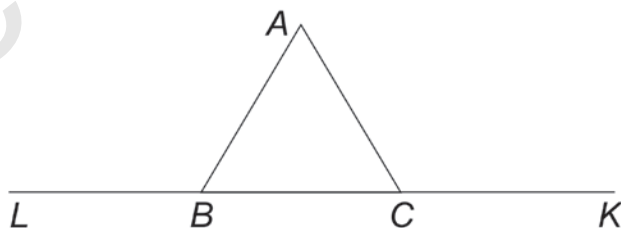

Bólimi birdey bólsheklerdi alıw ushın bólshek bóliminiń ózi jazıladı, alımları alınağı.

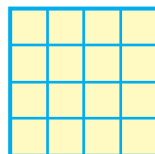
2. $\frac{5}{6} - \frac{4}{6}$ $\frac{2}{3} - \frac{1}{3}$ $\frac{7}{10} - \frac{3}{10}$ $\frac{11}{12} - \frac{5}{12}$

3. Uzunlıđı 4 cm bolđan kesindi sızın hám onı 8 teń bólekke bóliń. Kesindiniń $\frac{1}{8}$ hám $\frac{3}{8}$ bólekleri uzunlıqlarınıń qosındısın mm ler esabında tabıń.

4. Súwrette úsh A , B hám C noqatta berilgen. Onda súwretlengen úsh kesindi, bir sızıq hám eki nurdıń atın jazıń.

5. Bul formada 30 kvadrat bar. Onı sanap bere alasızba?

6. $73 \cdot 2$ $254 \cdot 2$ $93 \cdot 31$ $91 \cdot 5$
 $3 \cdot 93$ $2 \cdot 48$ $34 \cdot 24$ $27 \cdot 141$

7. Malibu avtomobili Tashkent – Jizzax qalaları arasındağı

aralıqtırń úshten bir bólegin basıp ótti. Bul aralıqtırń úshten eki bólegine jetip alıw ushın ol jáne qansha jol júriwi kerek? Eki qala arasındaqı aralıq 210 km.

1. Ámellerdi orınlań:

$$\frac{2}{3} - \frac{1}{3}$$

$$\frac{3}{4} - \frac{1}{4}$$

$$\frac{2}{5} - \frac{1}{5}$$

$$\frac{7}{8} - \frac{5}{8}$$

$$\frac{8}{10} - \frac{7}{10}$$

$$\frac{7}{12} - \frac{5}{12}$$

2. Tawda birinshi kúni bir aylıq jawın normasınıń $\frac{3}{12}$ bólegi, barlıqı bolıp eki kúnde bolsa normanıń $\frac{7}{12}$ bólegi jawdı. Ekinshi kúnde aylıq jawın normasınıń qansha bólegi jawǵan?

3. Miywe sherbeti ushın barlıqı bolıp 24 kg alma, qárelı hám almurt miyweleri isletildi. Sherbettiń $\frac{5}{8}$ bólimi almadan $\frac{1}{8}$ bólegi qáreliden tayarlanǵan bolsa, onda neshe kg almurt salınǵan?

4. Tuwrı tórtmúyeshliktiń uzınlıǵı 24 m. Eni uzınlıǵınıń $\frac{7}{8}$ bólegin quraydı. Tuwrı tórtmúyeshliktiń enin tabıń.

5. 8 birdey bankada 16 kg qıyar duzlandı. Awısıp qalǵan 12 kg qıyardı duzlaw ushın jáne neshe banka kerek boladı? Bólshek kórinisinde jazıp, esaplań.

6. Ámellerdi orınlań:

$$\frac{3}{4} - \frac{3}{4}$$

$$\frac{4}{6} - \frac{1}{6}$$

$$\frac{5}{8} - \frac{4}{8}$$

$$\frac{7}{9} - \frac{4}{9}$$

7.

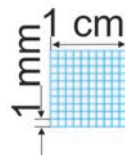
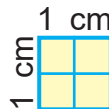
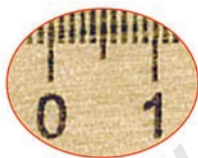

Voxidjan ata qısqı máwsimge 1216 baylam pishen gamladı. Báhár máwsimi kelgende $\frac{1}{8}$ bólek pishen qaldı. Qıs dawamında qansha pishen isletilgen?

Maydan ólshew birlikleri

1. Tárepleri bir santimetr bolǵan kvadrat sızıń.
 - a) Maydanın tabıń. Beti neshe cm^2 ge teń?
 - b) Kvadratlardıń táreplerin millimetrde ańlatıń hám maydanın tabıń:

Sheshiw: $1 \text{ cm} = 10 \text{ mm}$.

Demek, kvadrattıń tárepleri 10 mm.

Maydanın tabamız. $10 \cdot 10 = 100 \text{ mm}^2$.

Tárepleriniń uzınlıǵı 1 mm den bolǵan kvadrattıń maydanı 1 kvadrat millimetr dep ataladı. «Kvadrat millimetr» qısqasha « mm^2 » dep jazıladı.

$$1 \text{ cm}^2 = 100 \text{ mm}^2$$

2. Eni 15 mm, uzınlıǵı 10 mm bolǵan tuwrı tórtmúyeshlik sızıń hám maydanın tabıń.
3. a) Dápter shaqmaqlarınan paydalanıp, táreplerdiń uzınlıǵı 1 dm den bolǵan kvadrat sızıń.

Tárepleriniń uzunlıǵı 1 dm den bolǵan kvadrattıń beti 1 kvadrat decimetrge teń. «Kvadrat decimetr» qısqaşa «dm²» dep jazıladı.

b) Maydanı 1 dm² bolǵan kvadrattıń táreplerin santimetrde ańlatıń hám maydanın tabıń:

$$1 \text{ dm}^2 = 100 \text{ cm}^2$$

4. Maydanı 1 dm² bolǵan kvadrattıń uzıńlıǵı hám eni 1 cm den etip, 10 bólekke bóliń. Bóliniw noqatlarınan tuwrı sızıqlar ótkizip, beti 1 cm² ta bolǵan kvadratlar payda etiń. Maydanı 1 dm² bolǵan kvadrat ishindegi maydanı 1 cm² ta bolǵan kvadratları sanań.

5. Formalardıń maydanın tabıń:

6. $7020 - 348 : 4 \cdot 6$ $9007 - (600 - 130 \cdot 4) : 10$

$6966 - 612 : 6 : 3$ $8009 - 250 + 140 : 5 \cdot 2$

7. Uzıńlıǵı 3 cm, eni 5 cm bolǵan tuwrı tórtmúyeshlik sızın hám maydanın tabıń. Hár bir tarepinıń uzunlıǵın 2 cm uzaytıń ham qayta tuwrı tórtmúyeshlik sızıń. Tórtmúyeshliklerdiń maydanın salıstırıń.

1. Tárepleri 1 metrden bolǵan kvadrat tárepleri uzunlıqların cm de ańlatırń hám betin esaplań.

Kvadrat metr – bul tárepiniń uzunlıǵı 1 m bolǵan kvadrattıń beti. «Kvadrat metr» qısqasha – m^2 kórinisinde jazıladı.

$$1 m^2 = 10000 cm^2$$

2. Asxana diywalınıń uzunlıǵı 6 dm, eni 4 dm bolǵan bólegine kafel plitkasın jabıstırırw kerek. Eger hár bir plitkanıń beti $1 dm^2$ bolsa, neshe plitka kerek boladı? $2 dm^2$ bolsa-she?
3. Kestede berilgen maǵlıwmatlardan paydalanıp, tuwrı tórtmúyeshliktiń betin esaplań:

Uzunlıǵı (m)	19	125	137	112	128	a
Eni (m)	11	13	18	25	36	b
Beti (m^2)						

4. Eger tuwrı tórtmúyeshliktiń uzunlıǵı 2 ese kóbeytirilse, onıń beti neshe ese kóbeyedi? Uzunlıǵın 2 ese azaytıp, eni 2 ese kóbeytseshe?

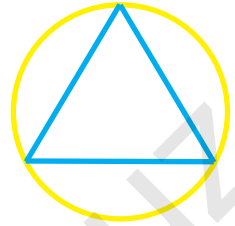
5. Ójiredegi stoldıń uzunlıǵı hám enin sızǵıshtırń járdeminde ólshep, perimetrin tabırń.

6. Tuwrı tórtmúyeshliktiń uzunlıǵı 6 cm, eni 4 cm. Onıń uzunlıǵı 3 ese kóbeyip, perimetri hám betin tabırń.

Betlerin salıstırw

1. Klass taxtasınıń beti ol ilingen diy-waldan kishi. Dápterdiń beti hám sırtınıń betleri bir-birine teń. Súwretti talqılań. Úshmúyeshlik beti sheńberdiń betinen ... (úlkenbe yamasa kishi me?)

2. Basqa shamalar sıyaqlı salıstırılıp atırǵan betlerdiń tárepleri birdey shamalarda ólsheniwi kerek. Mısalı, tek santimetr yamasa tek decimetrlerde. Jaǵdayǵa qarap túrli betlerdi ólshew ushın kestede kórsetilgen betin ólshew birliklerinen paydalanıladı.

$$1 \text{ cm}^2 = 100 \text{ mm}^2$$

$$1 \text{ m}^2 = 10000 \text{ cm}^2$$

$$1 \text{ m}^2 = 100 \text{ dm}^2$$

$$1 \text{ dm}^2 = 100 \text{ cm}^2$$

$$1 \text{ dm}^2 = 10000 \text{ mm}^2$$

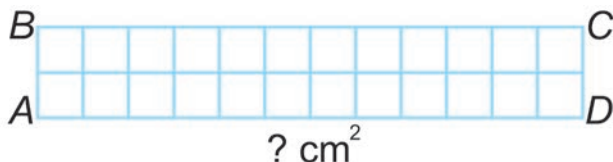
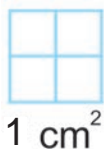

3. Bir-biriniń ústine jaylastırılıp salıstırwdıń ilaji bolmaǵan jaǵdayda salıstırılıp atırǵan betler birdey ólshemli kvadratlarǵa bólinedi hám birdey bettegi kvadratlar sanı salıstırılıadı.

Bul formalar bir-birine ústi-ústine túspeydi. Olardıń betleri teń ekenligin korsetip beriń.

4. $ABCD$ tuwrı tórtmúyeshlikte 1 cm^2 tan neshewi jaylasadı? Demek, $ABCD$ tuwrı tórtmúyeshliktiń beti $\square \text{ cm}^2$ qa teń.

5. Kvadrattin tárepi 3 ese kóbeytilse, onin beti neshe ese kóbeyedi? Sızıp kórsetin.

6. Úshmúyeshliktin bir tárepi 18 cm. Ekinshi tárepi birinshi tárepinen 20 mm qısqa. Úshinshi tárepi ekinshi tárepiniń $\frac{3}{4}$ bolegine teń. Úshmúyeshliktin perimetrin tabın.

7. Salıstırın:

8 dm² 40 cm²

1 dm² 5 cm² + 150 cm²

5 dm² 500 cm²

10 dm² 1000 cm²

8. Egin maydanının beti 300 m² qa teń. Onin $\frac{1}{6}$ bólegine qulpınay, $\frac{4}{6}$ bólegine bolsa pomidor egildi.

Bolgar burishi ushin qansha jer qaldı?

Waqıt ólshew birlikleri

1. a) Saattin tilleri nesheni kórsetpekte?
25 minuttan keyin nesheni kórsetedi?
b) 1 saat neshe minut?

Saattin neshe tili bar. Baqlań: 1 minut waqıt ótkenge shekem saattin sekundlar tili neshe márte tolıq aylanıp shıqtı?

1 h (saat) = 60 min, 1 min (minut) = 60 s (sekund)

2. Saattin sekundın kórsetiwshi tili 1 márte tolıq aylanıp shıqsa bul neshe sekund yamasa minut boladı?

Minutni kórsetiwshi tili 1 márte toliq aylanıp shıqsa bul neshe minut yamasa saat boladı?

Saattı kórsetiwshi tili 1 márte toliq aylanıp shıqsa qansha waqıt ótedi? Bul neshe saat boladı? 2 márte toliq aylanıp shıqsa qansha waqıt ótedi? Bul neshe saat boladı?

$$1 \text{ d (sutka)} = 24 \text{ h (saat)}$$

3. a) Minutlarda ańlatıń: 1 saat 25 minut, 1 saat 55 minut, 2 saat 30 minut, 2 saat 40 minut, 2 saat 50 minut, 3 saat 55 minut, 4 saat.
 b) Saat hám minutlarda ańlatıń: 70 minut, 110 minut, 130 minut, 150 minut, 175 minut, 200 minut, 220 minut, 250 minut, 400 minut.
 v) Saatlarda anlatıń: 1 sutka 6 saat, 2 sutka, 2 sutka 12 saat, 3 sutka, 3 sutka 10 saat.
4. $50 \text{ s} + 55 \text{ s}$ $3 \text{ h} - 5 \text{ min}$ $24 \text{ min} \cdot 8$
5. Betleriniń shaması óz ara teń bolğan, eki túrlishe tuwrı tórtmúyeshlik sızırń.
6. Saat betin hár bir bólegindegi sanlardıń qosındısı birdey bolatuǵın 6 bólekke bóliń

7. a) Minutlarda ańlatıń: 1 saat 20 minut, 1 saat 40 minut, 2 saat, 2 saat 15 minut.
 b) Saat hám minutlarda ańlatıń: 90 minut, 150 minut, 180 minut, 200 minut, 240 minut.

8. a) Ójireniń uzınlıǵı 6 m, eni bolsa 4 m. Ójireniń betin kvadrat metrlerde esaplań.
 b) Ójireniń uzınlıǵı jám enin ólsheń. Onıń betin kvadrat metrlerde esaplań.

Waqit ólshew birlikleri arasındaǵı qatnas

1. Tuwılǵan jil, ay hám kúnińizdi aytırń. Házir neshe jastasız, yaǵnıy tuwılǵanıńızǵa neshe jil boldı?

Jil – Jerdiń Quyash átirapında bir márte aylanıp shıǵıwına ketken waqıt. 1 jil 12 aydan ibarat. 1 ay 31 yamasa 30 sutka. Fevral – 28 yamasa 29 sutka. 1 jil 365 yamasa 366 sutka.

2. Jil qaysı aydan baslanadı? Jıldıń yarımı tamam boldı hám ekinshi yarımı baslandı. Birinshi yarım jil qaysı aydan baslanıp, qaysı ayǵda tamam boladı? Ekinshi yarım jil-she? Birinshi hám ekinshi yarım jildaǵı kúnlerdiń sanı teńbe? Olardı esaplap salıstırń.
3. a) saatlarda ańlatırń: 4 sutka; 11 sutka; 240 minut; 3600 sekund.
b) sutkalarda ańlatırń: 48 saat; 96 saat; 4 hápte.
v) jillarda ańlatırń: 36 ay; 84 ay; 144 ay; 240 ay.
4. a) Tómenдеги bir saattıń qansha bólegin quraydı: 1 minut; 10 minut; 30 minut; 60 minut.
b) Tómenдеги bir metrдиń qansha bólegin quraydı: 1 cm; 20 cm; 30 cm; 50 cm.
5. Hár bir shkalada neshe kvadrat santimetr bar ekenligin sanań. Hár bir shkalanıń beti neshege teń?

6. Nafisa muzıka dógeresine qatnasıw ushın bir kúnde

120 minut jumsaydı. Bul waqıttıń $\frac{3}{4}$ bólegin muzıka úyreniwge, $\frac{1}{4}$ bólegin bolsa ol jerge barıp keliwge jumsaydı. Ol qansha waqıt kruzokta boladı?

7. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

8. $x = 0$ ge teń bolsa ańlatpanıń mánisin tabıń:

$$(5347 + 2136) - 4026 + x \cdot 47$$

$$7804 - (5265 - 3139) + x : 25$$

9. Mektepte hár bir sabaq 45 minuttan dawam etedi. Birinshi hám ekinshi sabaqtan keyin 5 minuttan tánepis, úshinshi sabaqtan keyin bolsa 15 minut tánepis boladı. Birinshi sabaq baslanǵannan tórtinshi sabaq tamam bolǵanǵa shekem qansha waqıt ótedi?

Kalendar

- a) Bir jilda neshe máwsim bar? Olardı aytıp beriń.
 - b) Hár bir máwsimniń ayların aytıń.
 - v) Bir jil neshe aydan ibarat?
 - g) Bir hápte neshe kún? Hápteniń hár bir kúnin aytıp beriń.
- a) 2 jil neshe ay? 3 jil-she? 5 jil-she?
 - b) 3 hápte neshe kún? 8 hápte-she?
3. Kalendar járdeminde hár bir máwsim neshe sutkadan ibarat ekenligin tabıń. Máwsimlerdegi sutkalardıń sanıń qosıw arqalı 1 jil neshe kún ekenligin tabıń.

Kalendar – kún, hápte, ay, jil aralıqların esaplaw kestesı

4. Ańlatpa dúziń hám berilgen hápteler mánisine tiykarlanıp ańlatpanıń mánisin tabıń.
Kóp qabatlı úydiń 3 kیرهliginde n shańaraq bar. Bul úydiń 7 kیرهliginde neshe shańaraq bar?
($n = 54$)
5. Shavkat 24-fevralda tuwılǵan. Ol jańa jil baslanǵannan neshe kún keyin tuwılǵan?
6. Búgin sárshenbi. Tómendegiler hápteniń qaysı kúni bolatuǵının kalendar járdeminde tabıń.
a) 12 kún aldın? v) 32 kún aldın?
b) kúnnen soń? g) 38 kúnnen soń?
7. Oqıw jiliniń úshinshi sheregi 11-yanvardan 20-martqa shekem dawam etedi. Úshinshi sherek neshe sutkadan ibarat?

Múyesh gradusı

Múyeshlerdiń ólshew birligi – gradus. Múyeshlerdi ólshew ushın transportirden paydalanıladı. Qısqa shekem jazıwlarda, mısalı «30 gradus» – 30° kórinisinde ańlatıladı.

Jayıq múyesh 180° qa, tuwrı múyesh bolsa 90° qa teń. Súyir múyeshler 90° tan kishi. 90° tan 180° qa shekem múyeshler doǵal múyeshler bolıp esaplanadı.

súyir

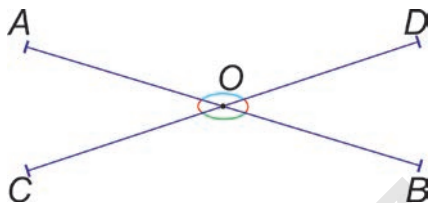
tuwrı

doǵal

1. AB hám CD kesindiler A kesilisiwden payda bolǵan múyeshlerdi ólsheń

- a) Qaysı múyeshler teń?
b) Qaysı múyeshlerdiń qosındısı jayıq múyeshti payda edi?

2. Haywanat baǵına eki kúnde 210 oqıwshı alıp barıldı. Birinshi kúnu 4, ekinshi kúni 3 birdey topar bardı? Haywanat baǵına hár bir kúnde neshe oqıwshıdan barǵan?

3. LOK , NOD , AOS , BOD , múyeshlerdi transportir járdeminde ólsheń. Qaysı múyesh jayıq múyesh?

4. Úshmúyeshlik sızıp, onıń múyeshlerin ólsheń. Úsh múyesh qosındısının tabiriń. Juwmaq shıǵarıń.

5. Bir sútka dawamında saattırnıń minut tili saat tili menen neshe márte ústi-ústine túsedı? Neshe márte óz ara tuwrı múyesh payda etedi?

6. Úsh múyesh sızırnı: birinshisi 90° qa teń, ekinshi onnan 40° az, úshinshisi bolsa 40° úlken bolsın. Hár bir múyeshtiń túrin jazırnı.

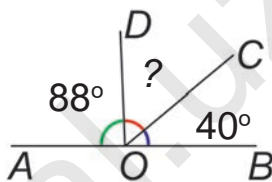
7. a) Úy qapılarının birewiniń uzınlıǵı 2 m 40 cm, eni 80 cm, ekinshi qapırnıń uzınlıǵı 2 m 60 cm, eni 70 cm

ge teń. Qapılderdiń betlerin kvadrat decimetr esabında anıqlań. Qaysı eshkiniń beti úlken?

b) Ójireńiz esiginiń betin anıqlań.

1. $\angle AOD = 88^\circ$; $\angle COB = 40^\circ$ -qa teń. Múyesh $\angle DOC$ neshe gradus ekenligin tabıń. Jayıq múyeshhti kórsetiń.

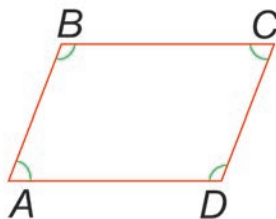

2. $\angle ABC = 140^\circ$ bolǵan múyeshhti sızıń.
a) $\angle ABD = \angle DBC = 70^\circ$ qa teń nur ótkiziń;
b) hár bir múyesh túrin aytıń

3. $ABCD$ tórtmúyeshliktiń múyeshlerin ólsheń.

a) $\angle A$ hám $\angle C$; $\angle B$ hám $\angle D$;
 $\angle A$ hám $\angle B$; $\angle D$ hám $\angle C$
múyeshlerin salıstırıń;

b) $ABCD$ tórtmúyeshliktiń múyeshlerin gradus esabında ólshep, olardıń qosındısın tabıń.

4. Teńlemeni sheshiń:

$$6 \cdot x = 72 \cdot 3$$

$$430 - x = 170 - 40$$

$$x - 210 = 50 \cdot 6$$

$$246 + 28 = x - 49$$

5. Saat hám minutlarda ańlatıń: 80 minut, 100 minut, 120 minut, 160 minut, 200 minut, 250 minut, 500 minut.

6. 10 shópten neshe túrli tuwrı tórtmúyeshlik soǵa alasız?

7. $238 + 462 : 2$ $936 : 6 + 445$ $848 : 4 + 426 : 2$
 $824 - 963 : 3$ $684 : 2 - 278$ $888 : 8 - 666 : 6$

8.

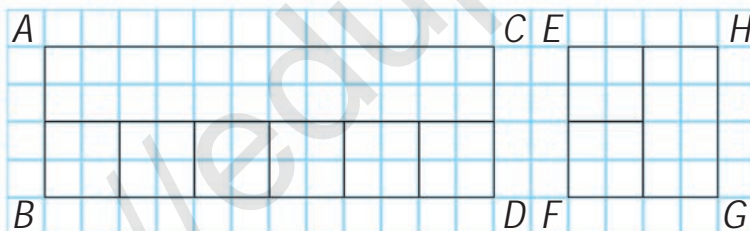
Minut tilleri aylanatugin dóngelek 60 qa teń bólekke bólingen. Eger pútin dóngelek 360° qa teń bolsa, hár bir tiyindiniń arası neshe gradusqa teń?

1. 1 Saat tilleri aylanatugin dóngelek 12 bólekke bólingen. Eger pútin dóngelek 360° qa teń bolsa, hár bir tiyindi arasında neshe gradus bar?

2. Saat waqıtın altı bolğanlıgın kórsetpekte. Saat tilleri arasındağı múyesh neshe gradusqa teń? Waqıt úsh bolğanında-she?

3. Hár bir tuwrı tórtmúyeshliktiń betin tabıń?

4. Saattıń minut tilleri 15 minut dawamında neshe gradus múyeshke burıladı? 30 minutta-she?

5. Zafar úy aldındağı tereklerdi hák penen háklew ushın ata-anasına járdem berdi. Ol 1 saatta 5 terekti hákledi. Zafar 1 terekti háklewge qansha waqıt sarıplağan?

6. Kurant saati saat neshe bolsa, sonsha márte dabil qağadı. Bir sutkada kurant saati neshe márte dabil qağadı?

7. Baǵban baǵ jaratıw maǵsetinde bir saatta 10 shiye nálin ekpekte. Eger kúnine 8 saat sol tárizde islese, 240 náldi neshe kúnde egip boladı?

8. Minutlarda ańlatıń: 1 saat 20 minut, 3 saat 20 minut, 6 saat 50 minut, 10 saat 30 minut.

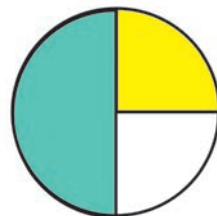

Dóńgelek diagrammaları

1. Háwliniń sherek bólegine imarat qurıldı. Yarımına egin egildi. Qalǵan bólegi balalardıń oynaytuǵın jeri ushın qaldırıldı. Háwli maydanınıń bólistiriliwin dóńgelek diagrammada súwretleń.

Sheshiw:

Dóńgelek sızıp, imarat iyelegen sherek bólegi sarıǵa, egin egilgen bólegi kók reńge boyaladı. Boyalmaǵan bólegi bolsa oyın oynaytuǵın maydanı ekenin ańlatadı.

2. 3-«V» klasta 32 oqıwshı oqıydı. Olardan $\frac{3}{4}$ bólegi Respublika balalar kitapxanasına óz ara bólisti. Neshe oqıwshı balalar kitapxanasına aǵza boldı? Másele sheshimin sheńber diagrammada ańlatıń.
3. Bir jıl dawamında máwsimlerdiń bólistiriliwin dóńgelek diagrammada súwretleń. Hár bir máwsimniń reńi óz aldına reńlerde kórsetiń.
4. Pán olimpiadasına tayarlıq etiw ushın 60 másele tańlap alındı. Múbina bul máselelerdiń jartısın, Alimjan

bolsa tórtten úsh bólegin sheship boldı. Kim kóp másele sheshken hám qansha kóp?

5. Metrlerde ańlatıń:

$$\frac{1}{2} \text{ km}; \frac{1}{4} \text{ km}; \frac{1}{5} \text{ km}, \frac{3}{4} \text{ km}; \frac{1}{10} \text{ km}$$

6. Bir shóptıń ornın ózgerтип, tuwrı teńlik payda etıń.

$$8 + 1 = 9$$

7. Tiyindini bólshek kórinisinde jazıń hám birdey bólimli bólsheklerdi salıstırıń:

$52 : 4$

$128 : 8$

$360 : 6$

$375 : 15$

$44 : 4$

$200 : 8$

$420 : 6$

$390 : 15$

Úlgi: $52 : 4 = \frac{52}{4}$; $44 : 4 = \frac{44}{4}$; $\frac{52}{4} > \frac{44}{4}$

8. Kárxana bir ayda 4800 detal islep shıǵardı. Birinshi on kúnlikte barlıǵı bolıp detallardıń úshтен bir bólegi, ekinshi on kúnlikte altıdan eki bólegi islep shıǵarıldı. Qaysı oń kúnlikte kóp detal islep shıǵarılgan?

Onlıq bólshek

1. Bólimi 10, 100, ... bolǵan $\frac{1}{10}$, $\frac{7}{10}$, $\frac{49}{10}$, $\frac{2}{100}$, $\frac{66}{100}$

sıyaqlı bólsheklerdi bólshek sızıǵısız jazıw múmkin.

Mısalı: $5\frac{6}{10}$ kórinisindegi aralas sannıń pútin bólegi

5, bólshek bólegi $\frac{6}{10}$ teń bolıp, $5,6$ kórinisindegi

añlatpası yamasa «onlıq bólshek» dep ataladı. 5,6 onlıq bólshek $5\frac{6}{10}$ aralas sannıń onlıq kórinisindegi añlatpası yamasa «onlıq bólshek» dep ataladı.

$$\frac{1}{10} = 0,1$$

1 nol 1 cifr

$$\frac{596}{100} = 5\frac{96}{100} = 5,96$$

2 nol 2 cifr

↑ pütün bólimi
↑ bólshek bólimi

Onlıq bólshekti jazıw ushın aldın pütün bólegi, keyin vergul qoyıp bólshektiń alımı jazıladı.

2. $\frac{6}{10}$ tuwrı bólshekti onlıq bólshek kórinisinde jazıń. Eger bólshek tuwrı bólshek bolsa, onı onlıq bólshek kórinisinde jazıwda pütün bólegi 0 dep alınadı hám útir járdeminde bólshek bóleginen ajıratıp jazıladı.

$$\frac{6}{10} = 0,6; \quad \frac{7}{10} = 0,7; \quad \frac{65}{100} = 0,65$$

3. a) 7 dm 4 cm di decimetrde añlatıń.

Sheshiw: 1 cm = $\frac{1}{10}$ dm, demek, 4 cm = $\frac{4}{10}$ dm.

$$7 \text{ dm } 4 \text{ cm} = 7\frac{4}{10} \text{ dm} = 7,4 \text{ dm}.$$

Útirdiń shep tárepindegi 7 – pütün dm ler sanın, útirdiń oń tárepinde turǵan 4 – decimetrdiń ońnan bir bólegindegi úlesleriniń sanın añlatadı.

b) decimetrde añlatıń:

4 dm 5 cm; 2 dm 8 cm; 1 dm 9 cm; 3 dm 6 cm.

4. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

Bar edi	Satıldı	Qaldı
		
5212 kg	? kg	Yarım sherek

5. Tuwrı bólsheklerdi onlıq bólshek kórinisinde ańlatıń:

$$\frac{3}{10}; \quad \frac{5}{10}; \quad \frac{9}{10}; \quad \frac{4}{10}; \quad \frac{1}{10}$$

6. Uzunlıǵı 10 cm bolǵan kesindi sızıń hám onı 10 bólekke bóliń. 2 bólegin boyañ hám boyalǵan bólegin aldın ápiwayı bólshek, soń onlıq bólshek kórinisinde ańlatıń.

7. Tuwrı bólsheklerdi onlıq bólshek kórinisinde jazıń:

$$\frac{1}{10}; \quad \frac{7}{10}; \quad \frac{2}{10}; \quad \frac{4}{10}; \quad \frac{8}{10}$$

1. a) $\frac{49}{10}$ naduris bólshekti onlıq bólshek kórinisinde jazıń.
Sheshiw: $\frac{49}{10}$ bólshektiń bólimindegi noller sanı birew. Sonıń ushın, alımındaǵı sanlardı ońnan shepke qarap birewin sanap útir qoyamız: 4,9. Payda bolǵan onlıq bólshekte 4 cifrı bólshektiń pútin bólegi, útirdiń keyin turǵan san – 9 onıń bólshek

bólegi: $\frac{49}{10} = 4,9$

b) $\frac{5}{100}$ bólshekti onlıq bólshek kórinisinde jazıń.

Sheshiw: $\frac{5}{100}$ diń bólimindegi noller sanı ekew.

Sonıń ushın, alımındaǵı sanlardı ońnan shepke qarap ekewin sanap útir qoyıladı: 5 sanınıń aldında basqa cifr bolmaǵanlıǵı sebepli nol jazıladı.

Juwap: $\frac{5}{100} = 0,05$

Eger tuwrı bólshek bólimindegi nollardıń sanı alımındaǵı cifrlar sanınan kóp bolsa, jetpey atırǵan orınlarǵa nol qoyıw kerek.

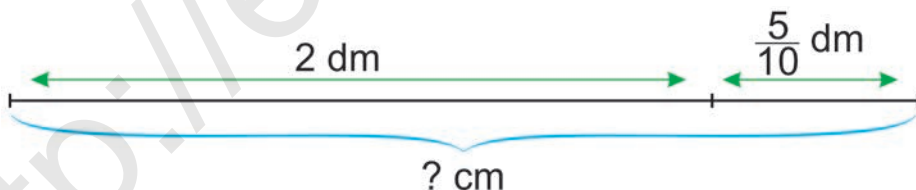

2. Tuwrı bólshekti onlıq bólshek kórinisinde jazıń:

$$\frac{2}{100}; \quad \frac{8}{100}; \quad \frac{64}{100}; \quad \frac{99}{100}$$

3. $568:4$ $405:5$ $3729:3$ $5808:4$
 $656:8$ $564:4$ $4950:2$ $6508:4$

4. Kesindiniń ulıwma uzınlıǵın tabıń:

5. Tómendegi sanlardıń pútin hám bólshek bóleklerin kórsetiń:

2,4; 5,7; 0,81; 7,09; 0,16; 12,2

6. Onlıq bólshek kórinisinde jazıń:

$$\frac{1}{10}; \quad \frac{2}{10}; \quad \frac{5}{10}; \quad \frac{6}{10}; \quad \frac{7}{100}; \quad \frac{9}{100}; \quad \frac{3}{100}$$

- 7.** Sayaxatshı joldırn $\frac{1}{10}$ bólegin piyada, qalğanıń avtomobilde basıp ótti. Ulıwma joldırn uzınlığı 810 km bolsa, sayaxatshı neshe km piyada júrgen?

Onlıq bólsheklerdi ápiwayı bólshek kórinisinde ańlatıw

1. Metrlerde ańlatırn:

35 dm; 76 dm; 4 dm; 36 cm; 14 dm, 23 dm

Sheshiw: $1 \text{ dm} \frac{1}{10} = \text{m}$. **Demek,** $35 \text{ dm} = \frac{35}{10} \text{ m}$

2. Dúkánnan 1 kg 500 g sır hám onnan 300 g az sarı may satıp alındı. Dúkánnan barlıgı bolıp qansha nárshe satıp alınğan?

3. Ápiwayı bólshek kórinisinde jazırn:

0,3; 0,7; 0,1; 1,7; 4,2; 7,6

Sheshiw: $\frac{3}{10} = 0,3$. **Demek,** $0,3 = \frac{3}{10}$

4. Tuwrı tórtmúyeshlik 10 ға teń bólekke bólinip, onıń 3 bólegi boyaladı. Tórtmúyeshliktiń neshe bólegi hám qansha bólimi boyalmay qaldı? Juwaptı ápiwayı hám onlıq bólshek kórinisinde jazırn.

5. Yarım saat neshe minut? Neshe sekund? Sherek saat-she?

- 6.** Ápiwayı bólshek kórinisinde jazırn:

0,2; 0,5; 0,1; 4,6; 9,8; 5,7

- 7.** Onlıq bólshek kórinisinde jazırn:

$\frac{3}{10}$; $\frac{4}{10}$; $\frac{7}{10}$; $\frac{9}{10}$; $\frac{15}{10}$; $\frac{15}{100}$

1. Somsa jawatın jerde 10 kg unnan 450 somsa pisirildi. 25 kg unnan neshe somsa tayarlaw múmkin? Eki usılda sheshiń.
2. Onlıq bólshek kórinisinde jazıń: Nol pútin onnan segiz; bes pútin onnan eki; on altı pútin onnan bes; nol pútin onnan úsh.
3. $2 \text{ jil } 4 \text{ ay} + 4 \text{ jil } 5 \text{ ay}$ $1 \text{ jil } 6 \text{ ay} - 1 \text{ jil } 5 \text{ ay}$
 $7 \text{ jil } 5 \text{ ay} - 6 \text{ jil } 5 \text{ ay}$ $3 \text{ jil } 10 \text{ ay} + 5 \text{ jil } 2 \text{ ay}$
4. Teń qaptallı, teń tárepli, túrli tárepli úshmúyeshlikler sızıń.
5. Úsh dos: Aziza, Laziza hám Nafiza bir jılda, báhár, jaz hám gúzde tuwılǵan. Aziza Lazizadan úlken emes, Hafiza Azizadan úlken emes. Qaysı qız qaysı máwsimde tuwılǵan?

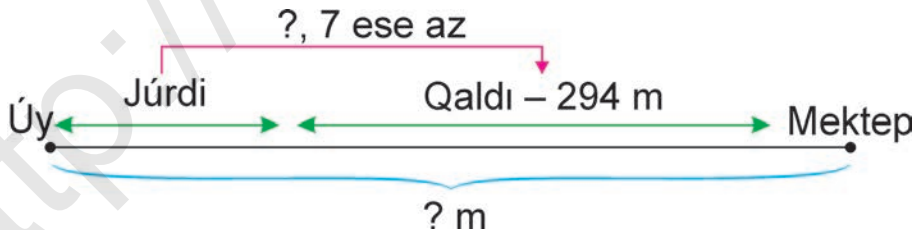

6. Ápiwayı bólshek kórinisinde jazıń:

- a) alımı 3 bólimi 4 b) bólimi 10 alımı 9
 v) alımı 7 bólimi 3 g) bólimi 12 alımı 5

7. Sızılma tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

1. 36 cm di metrde ańlatıń, onlıq bólshek kórinisinde jazıń.

Sheshiw: $1 \text{ cm} = \frac{1}{100} \text{ m}$, demek, $36 \text{ cm} = \frac{36}{100} \text{ m} = 0,36 \text{ m}$.

Juwap: 36 cm = 0,36 m.

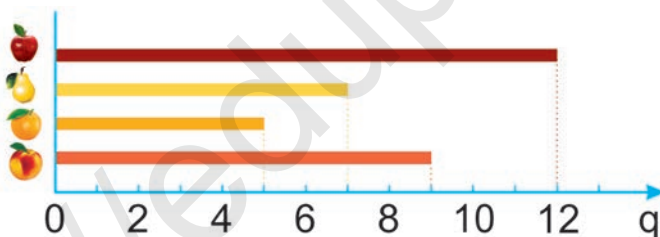
- 45 cm; 56 cm; 76 cm; 84 cm di metrlerde ańlatıń.
- Bólsheklerdi oqırń hám ápiwayı bólshek kórinisinde jazırń: 0,34; 0,5; 0,17; 0,26; 0,04; 4,48.

Úlgi: 0,34 – nol pútin júzden otız tórt: $\frac{34}{100}$

- Sanlar kósherinde O , D hám K sáykes keletuǵın sanlardı aytırń. Onlıq bólshek kórinisinde jazırń:

- Miyweler massasın kg da ańlatırń.

- Baspaxanada 1640 sabaqlıq basıp shıǵarıldı. Bul buyırtpanıń $\frac{1}{6}$ bólegin quraydı. Barlıǵı bolıp qansha sabaqlıq basıp shıǵarılıwı kerek?

- Onlıq bólshek kórinisinde jazırń: 3 pútin onnan 3; nol pútin onnan 7; nol pútin júzden 54; 6 pútin júzden 36; 1 pútin júzden 8; 57 pútin onnan 8; 2 pútin júzden 28, 5 pútin júzden 6.

1. Tóمندegi naduris bólsheklerdi aralas san kórinisinde ańlatır:

$$\frac{9}{4}; \quad \frac{17}{6}; \quad \frac{39}{12}; \quad \frac{54}{4}$$

2. Tiyndini onlıq bólshek kórinisinde jazır: Jigirma bes bólingen on; eliw altı bólingen on; bir júz otız úsh bólingen on; bes júz seksen bólingen júz.

Úlgi: $25 : 10 = \frac{25}{10} = 2 \frac{5}{10} = 2,5$

3. Tóمندegi sanlardı ápiwayı hám onlıq bólshek kórinisinde jazır: onnan jeti; úsh pútin júzden jigirma tórt.
4. Sınıq sızıqtırın uzınlıgın tabırın hám millimetrde ańlatır:

5. Axrar, Sabit, Amina hám Mastura barlığı bolıp 5 dápter satıp aldı. Olardan hár biri az degende birewden dápter alğan bolsa, olardağı dápterler neshe variantta bólistiriliwi múmkin? Kesteni toltırın:

	Axrar	Sabit	Amina	Mastura
1	2	1	1	1
2				
3				
4				

6. Daladan bir kúnde 735 kg qulpınay terip alındı. Olardan 535 kg sherbet tayarlaw ushın jiberildi.

Qalğanı dükánlarǵa 8 kg nan yashiklerge salıp tapsırıldı. Qansha yashik qulpınay dükánlarǵa tapsırılǵan?

7. Metrlerde ańlatıp, onlıq bólshek kórinisinde jazıń:
18 cm; 27 dm; 86 dm 2 cm; 6 cm; 18 cm

Onlıq bólsheklerdi salıstırw hám tártiplew

Onlıq sanaq sistemasında hár bir tańba birlikleri ózinen keyingi tańba birliklerinen 10 ese kishi boladı. Onlıq bólsheklerdiń hám útirden keyingi 1-tańbası birler tańbasınan 10 ese kishi, útirdiń keyingi 2-tańbası bolsa birler tańbasınan 100 ese kishi boladı.

Onlıq bólsheklerdi salıstırw sanlardı salıstırw sıyaqlı ámelge asırıladı.

Mısalı, 3,28 onlıq bólshek 3,38 onlıq bólshekten kishi.

1. Eki bólshekni sanlar kósherinde salıstırın:

$$\begin{array}{l} \geq \\ = \end{array} \begin{array}{lll} 0,8 \square 0,7 & 0,3 \square 0,1 & 1,47 \square 1,48 \\ 0,9 \square 0,8 & 0,8 \square 0,8 & 2,69 \square 2,71 \end{array}$$

2. Juldızshalardıń ornına qaysı cifrlar qoyılsa, teńsizlik tuwrı boladı?

$$\begin{array}{lll} 0,*6 > 0,77 & 2,*1 < 2,41 & 0,7 < 0,7* \\ 5,8* > 5,86 & 2,53 < 2,*3 & 0,1* > 0,15 \end{array}$$

3. 6,76 hám 6,81 sanları arasındaqı jaylasqan bólimi 100 bolǵan onlıq bólshekler jazıń.

4. Onliq bólshek kóriniside jazıń:

$$\frac{71}{10}; \quad \frac{492}{100}; \quad \frac{348}{10}; \quad \frac{18}{100}; \quad \frac{19}{100}$$

5. Juldızshalardıń ornına qanday cifrlar qoylsa, teńlik hám teńsizlik tuwrı boladı?

$$\begin{array}{lll} 56,* = 56,4 & 7,5* < 7,53 & 2,34 > 2,*4 \\ 12,* \leq 12,4 & 26,* \geq 26,7 & 9,57 \leq 9,5* \end{array}$$

6. Tuwrı bólsheklerdi onliq bólshek kóriniside jazıń:

$$\frac{7}{10}; \quad \frac{9}{100}; \quad \frac{36}{100}; \quad \frac{1}{10}; \quad \frac{9}{10}$$

7. Dúkáńǵa 310 zaǵara balıq hám 370 xanbalıq alıp kelindi. Hár kúni 150 balıq satılsa, 3 kúnnen keyin neshe balıq qaladı?

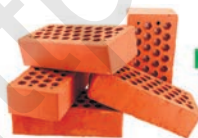

1. Onliq bólsheklerdi ápiwayı bólshek kóriniside anlatıń: 4,4; 0,7; 0,58; 33,8; 0,9; 6,2

2. Tómenдеgi sanlardıń qaysı biri 6 dan úlken hám 7 den kishı?

$$6,7; \quad 7,2; \quad 5,9; \quad 6,2; \quad 6,17; \quad 7,1; \quad 6,9; \quad 5,8$$

3. $x=2463$, $z=654$ bolǵanda barlıǵı bolıp gerbıshlerdıń sanın másele duzıp tabıń.

4. Sanlar kósherinde tómenдеgi sanlarǵa sáykes noqatlardı belgileń: 1,5; 1,1; 2,3; 1,8

5. Eki onliq bólshek arasında jaylasqan barliq pútin sanlardı ósiw tártibinde jazıń.

a) 0,5 hám 6,3; b) 4,1 hám 8,9; v) 0,15 hám 4,89

6. Sanlar kósherinde tómendegi sanlarǵa sáykes noqatlardı belgileń: 0,2; 0,9; 1,1; 1,7

7. Palızdan barlıǵı bolıp 3240 kg shalǵam, qıyar hám geshir alındı. Qıyar ónimniń $\frac{1}{4}$ bólegin, shalǵam

 $\frac{1}{4}$ bólegin, geshir bolsa $\frac{2}{4}$ bólegin qurasa, hár bir ovosh neshe kilogramnan alınǵan?

1. Teńlik tuwrı bolıwı ushın juldızshanıń ornına onliq bólshek jazıń:

$$1 \text{ mm} = * \text{ cm}$$

$$1 \text{ dm} = * \text{ m}$$

$$1 \text{ cm} = * \text{ dm}$$

$$1 \text{ cm} = * \text{ m}$$

2. Teńlik tuwrı bolıwı ushın juldızshanıń ornına qanday cifrlar qoyıw kerek?

$$\frac{21}{100} = 0,*$$

$$\frac{36}{100} = 0,*$$

$$\frac{16}{*} = 0,16$$

$$\frac{*}{100} = 0,75$$

$$4,98 = 4 \frac{98}{*}$$

3. Onliq bólshekni oqıń hám ósiw tártibinde jaylastırıń:

0,8 0,3 1,4 0,4 7,4 3,8

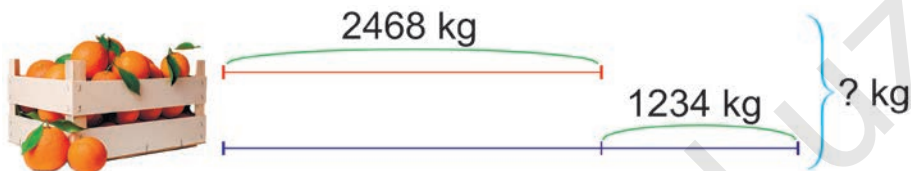
4. Kesteni talqılań. Hár bir miyweden qansha alıp kelingin? Almurttan júzim neshe kg kóp? Satılǵanına salıstırǵanda qalǵan qárelı neshe ese az boladı?

Miyweler	Alma	Almurt	Qárelı	Shabdal	Júzim
Satıldı	1600 kg	640 kg	540 kg	320 kg	1250 kg
Qaldı	120 kg	360 kg	180 kg	160 kg	200 kg

5. 12 shópten neshe túrli tuwrı tórtmúyeshlik soǵa alasızba?

6. Sızılma tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

7. Esaplań hám bóliwdi kóbeytiw menen tekseriń:

$$574 : 2 \quad 588 : 3 \quad 7815 : 5 \quad 7208 : 8$$

1. Kesindi uzınlıǵın metrlerde ańlatıp, onlıq bólshek kórinisinde jazıń:

70 cm; 28 cm; 36 cm; 80 cm; 30 cm; 2 dm; 6 dm; 9 cm.

Úlgi: $70 \text{ cm} = \frac{70}{100} \text{ m} = 0,7 \text{ m}$

2. Onlıq bólshek kórinisinde jazıp, azayıp barıw tártibinde jaylastırıń:

$$\frac{1}{10}; \quad \frac{2}{10}; \quad \frac{5}{10}; \quad \frac{6}{10}; \quad \frac{8}{10}; \quad \frac{9}{10}$$

3. Ańlatpalardı jazıń:

a) 354 sanına 426 hám 6 sanları tiyindisin qosıń.

b) Birinshi qosılıwshı a , ekinshi qosılıwshı bolsa b hám 6 sanlarınıń kóbeymesine teń.

v) Birinshi kóbeytiwshı x , ekinshi kóbeytiwshı 7 hám y sanlarınıń kóbeymesine teń.

4. Dóńgelek 4 teń bóleklerge bólinip, hár bir bólek jáne 3 teń bóleklerge bólindi. Dóńgelek neshe bólekke bólindi. Bunday bóleklerden neshewi: pútin dóńgelek; $\frac{1}{2}$ dóńgelek; $\frac{3}{4}$ dóńgelekti payda etedi?

5. Formadaǵı shópplerden kvadratlar sanı 2 bolatuǵın etip ekewin alıp taslań. Buni neshe usılda ámelge asırıw múmkin?

6. Metrlerde ańlatırń: 1 km 600 m; 3 km 650 m; 10 km 500 m; 2 km 150 m.

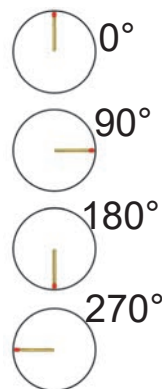

7. 120 kg júzimnen 30 kg kishmish alınadı. 1 kg kishmish alıw ushın neshe kilogramm júzim kerek? 200 kg júzimnen neshe kilogramm júzim alınadı?

Formalardı burıw

1. Dóńgelektiń ishine shırpı shóbin jaylastırıp, dóńgelek orayı átirapında aylandırırń. Aylanıw múyeshi 90° , 180° hám 270° bolǵanında, shóptiń jaǵdayın sızırń. Bunda shóptiń forması ózgermedi, tek dóńgelekтеgi jaylasıwı ózgerip, orayǵa salıstırǵanda simmetriyalıq jaylastı.

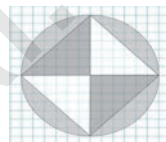

2. Saat tilleri hár bir qádemde sheńberdiń sherek bólegine burılsa, nátiyjede qaysı izbe-izlik payda boladı? Tórt topardan qaysı birewinde durıs kórsetilgen?

3. Waqit 12:00 ekenligin kórsetip turǵan saattırn minut tilleri 60 gradusqa burılsa, saat neshe bolǵan boladı? Saat tilleri 120° qa burılsashe?

4. Súwrettegi dóńgelektiń orayınan uslap, neshe gradusqa burılsa, jáne izbe-iz túsetuǵın súwret payda boladı?

5. a) Qaysı eki sannıń qosındısı olardıń ayırmasına teń?

b) Qaysı eki sannıń qosındısı olardıń ayırmasına teń?

v) Qaysı eki sannıń kóbeymesi olardıń tiyindisine teń?

6. Teńlemelerdi sheshiń hám juwaplarıń tekseriń:

$$x - 2461 = 5364 - 1681 \quad 2356 + x = 3537 + 269$$

$$6271 - x = 2347 + 257 \quad x - 356 = 456 + 168$$

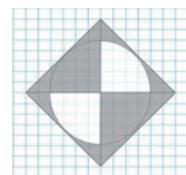
7. Sekundlarda ańlatır: 1 min 40 s; 2 min 8 s; 3 min 20 s; 4 min 10 s; 5 min 50 s; 6 min 40 s

$$\text{Úlgi: } 1 \text{ min } 40 \text{ s} = 60 \text{ s} + 40 \text{ s} = 100 \text{ s.}$$

Múyesh simmetriyası

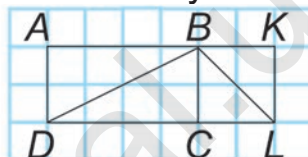
1. Sızılmanı sızıń. Simmetriya kósherin ótkiziń. Bul forma dóńgelek orayına salıstırǵanda neshe gradusqa burılsa, jáne óz halına qaytadı?

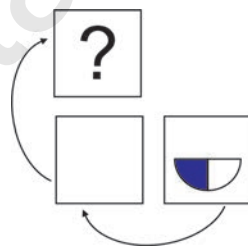
2. Kartochkalardıń ishinen eki birdeyin tabıń.

3. $ABCD$ hám $BKLC$ tórtmúyeshliktiń betin shaqmaqlar esabında tabıń. DB kesindi ótkizilgenen keyin, payda bolǵan ABD hám DBC úshmúyeshlikler betlerin salıstırıń.

4. Ońdaǵı súwret sızilǵan qaǵaz shep tárepi arqalı kerisine awdarıldı, sońınan joqarı tárepinen tekseriwge awdarıldı. Nátiyjede qaysı súwret payda boldı?

5. Kóbeytiw ámeli qalay orınlanganlıǵın túsindirıń hám mısallardı sheshiń:

$$1) 25 \cdot 47 \cdot 4 = 25 \cdot 4 \cdot 47 = 100 \cdot 47 = 4700;$$

$$2) 7 \cdot 50 \cdot 6 \cdot 2 = (7 \cdot 6) \cdot (50 \cdot 2) = 42 \cdot 100 = 4200$$

$$42 \cdot 6 \cdot 5 \qquad 80 \cdot 20 \cdot 5 \qquad 2 \cdot 5 \cdot 45 \cdot 4$$

$$50 \cdot 7 \cdot 4 \qquad 25 \cdot 90 \cdot 4 \qquad 9 \cdot 4 \cdot 50 \cdot 2$$

6. Hár bir qaltashaǵa 6 dan, hár bir qutıǵa 5 ewden alma salındı. Barlıq almaldardıń sanı 27 bolsa, neshe xaltasha hám neshe qutıǵa alma salınǵan? Barlıq almaldardıń sanı 34 bolsashe?

7. Siz sabaq tayarlaw ushın qansha waqıt jumsaysız? Bul waqıtta saattıń minut tilleri neshe gradusqa burıldı?

8. Tawğa shıǵıwǵa 2 saat 45 minut, tawdan túsiwge bolsa 1 saat 35 minut jumsaldı. Bul sayaxat ushın barlıǵı bolıp qansha waqıt jumsaldı?

1. Saattıń minut tili 90° qa burılıwı ushın neshe minut kerek boladı? 180° ushın-she?

2. Saattıń minut tili bir máre tolıq aylanıwı ushın 360° qa burılsa, pútkil sheńberdiń: $\frac{1}{3}$; $\frac{5}{6}$; $\frac{1}{12}$ bóleklerine jetip bariwı ushın neshe gradusqa burılıwı kerek?

3. Teńlik tuwrı bolıwı ushın x tiń ornına qanday san qoyıladı?

a) $x \cdot (100 - x) = 0$

b) $(x - 200) \cdot (300 - x) = 0$

d) $(a - x) \cdot (x - b) = 0$

e) $(600 - x) \cdot (x - 200) = 0$

4. Súwrette shınıǵıwdıń baslanǵan hám tamam bolǵan waqıtı kórsetilgen. Shınıǵıw qansha waqıt dawam etetuǵının tabıń.

5. Eki shóptiń ornin ózgartip, durıs teńlikti payda etiń.

$$2 - 7 = 2$$

6. Teńlemelerdi sheshiń hám juwapların tekseriń:

$5 \cdot x = 250$

$x \cdot 6 = 6720$

$8 \cdot x = 9032$

$x \cdot 7 = 420$

$9 \cdot x = 8199$

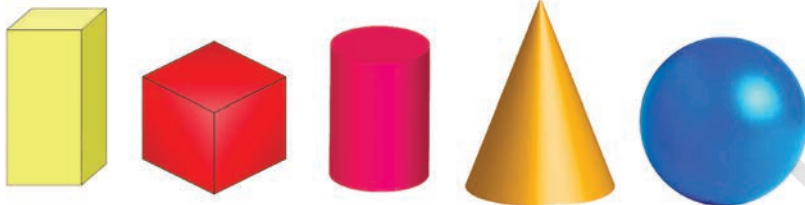
$x \cdot 9 = 6948$

7. Kárxanada 2 kúnde 1424 oyınshıq tayarlandı. Hár kúni birdey tayarlansa, 3 kúnde neshe oyınshıq tayarlanadı?

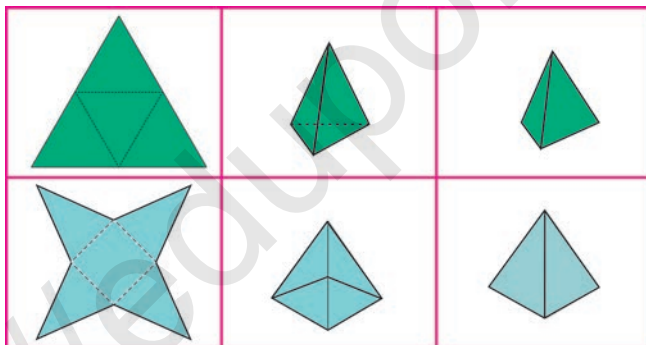

Keñisliktegi figura – piramida

1. Keñisliktegi figuralardı esleñ:

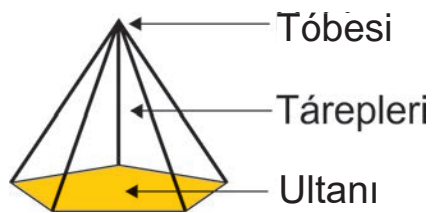

2. a) karton qağazdan teñ tárepli úshmúyesh qırqıp alıñ hám onı búklep úshmúyeshli piramida payda etiñ:
 b) karton qağazda sızılmadağı sıyaqlı forma sızıp, onı qırqıp alıñ. Uzun sızıǵı boyınsha búklep, tórtmúyeshli piramida payda etiñ:

3. Qadaqlanǵan shaydıń massası qutısı menen birge 130 g. 38 dana qutıdaǵı shaydıń massası 3800 g bolsa, barlıq qutılardıń massasın tabıñ.

4. Piramida tóbesi hám tárepleriniń jaylasıwın talqılañ. Eñ joqarıda piramidaniń tóbesinde jaylasqan. Piramidaniń qaptal tárepleri úshmúyeshlerden, astıǵı bólimi bolsa kópmúyeshlerden ibarat

bolip, tiykarı delinedi. Tiykarındağı múyeshler sanı neshew bolsa, sonsha múyeshli piramida delinedi.

5. Ağash ustasında 9 dana ağash taxtay bar edi. Ol bir neshe taxtaydıń hár birin 5 bólekke bólip pıshqıladı.

Sonda ondağı taxtaylar sanı 33 dana bolıp qaldı. Usta neshe taxtaydı bóleklerge bólip pıshqıladı?

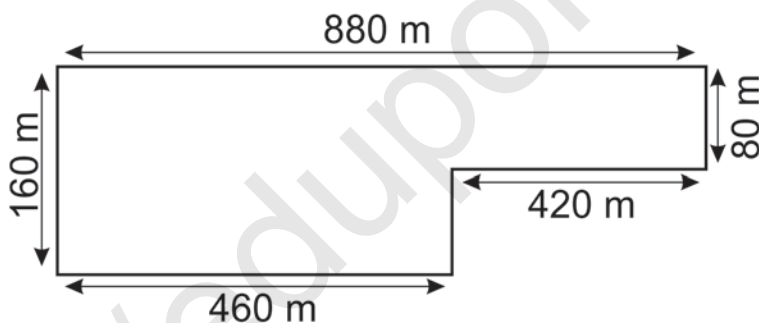
6. Ólshem mánislerin millimetrlerge ańlatıń:

1 cm 4 mm 4 cm 6 mm 7 cm 8 mm

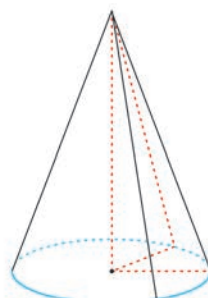
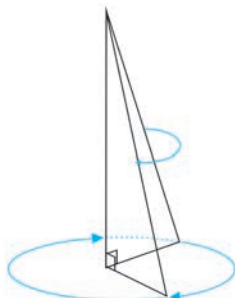
2 cm 8 mm 5 cm 3 mm 8 cm 1 mm

7. Eger 1 minutta 80 m jol júrilse, bağıdıń átirapın neshe minutta aylanıp shıǵıwǵa boladı?

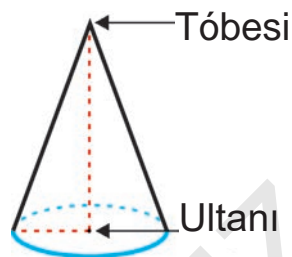

Keńisliktegi figura – konus

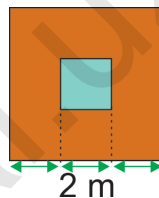
1. Úshmúeshtiń tuwrı múyeshli tárepi átirapında aylanıwı nátiyjesinde konus payda boladı.

2. Konus sızılmasın talqılañ. Konus ultanı dóńgelekten ibarat. Onıń radiusı úshmúyeshtiń tuwrı múyeshli tárepleriniń birine teń.

3. Tárepi 2 m bolğan kvadrat forma-sındaǵı háwiz átirapına eni 2 m bolğan jol islendi. Onıń ústine 1 m² bolğan plitkalar jatqızıldı. Bunıń ushın neshe plitka isletilgen?

4. $1368 \cdot 3 =$ $746 \cdot 12 =$
 $4638 \cdot 2 =$ $17 \cdot 257 =$

5. Yusuf tájiriybe ótkiziw ushın úlken ıdistaǵı suyıqlıqtı 10 ıdısqa quydı. Bir ıdistaǵı suyıqlıqtı jáne 10 ıdısqa bólistirdi. Sońınan 2 ıdistaǵı suyıqlıqtıń hár birin 10 ıdısqa quydı. Nátiyjede neshe ıdista suyıqlıq bar? Sızılmanı dawam etiń hám másele niń sheshimin túsindiriń.

6. Santimetrlerde ańlatıń:

$\frac{1}{2}$ m; $\frac{3}{10}$ m; $\frac{1}{5}$ m; $\frac{7}{10}$ m; $\frac{1}{10}$ m

7. Biyday digirmanda tartılǵanda massasınıń $\frac{3}{4}$ bólimine teń un payda boladı. 900 kg un payda etiw ushın qansha biyday tartılıwı kerek?

Maǵlıwmatlardı túrli kóriniste ańlatıw

1. Kesteni toltırın:

Kóbeyiwshi	101		4	120		287
Kóbeyiwshi	9	200		50	3	
Kóbeyme		200	888		333	8323

2. Fermer xojalıǵında 612 q biyday orıp alındı. Bul arpanıń $\frac{3}{4}$ bólegin, sulınıń $\frac{1}{3}$ bólegin quraydı. Fermer xojalıǵında barlıǵı bolıp qansha hasil jıynap alınǵan?

3. Ańlatpanı jazıp, onıń mánisin tabıń:

a) 468 hám 9 sanları tiyindisin 7 ese kóbeytiń:

b) 219 hám 87 sanları qosındısın 2 ese azaytıń:

d) 859 ǵa 3740 hám 870 sanlarınıń ayırmasın qosıń.

4. Uzunlıǵı 12 cm bolǵan AB kesindi sızıń hám onda D, E, F noqatların sonday belgileń, nátiyjede payda bolǵan AD, DE, EF, FB kesindiler uzunlıǵı óz ara teń bolsın.

5. Kvadrattı 4 dana úshmúyeshke hám 1 dana kvadratqa ajıratıp qırqıp alıń. Bul bóleklerden úsh dana kvadrat soǵıń.

6. Kesteni toltırın:

Bóliniwshi	1280		4400	7930		8722
Bóliwshi	20	80		65	48	
Tiyindi		8	22		164	14

7. Fermer xojalıǵında 14 jumısshı 102 kg nan qulpınay terip, 12 kg nan yashiklerge jaylastırıldı. Barlıq qulpınay neshe yashikke jaylasqan?

1. $d : c$ háripli ańlatpanıń mánisin tabıń.

$$d = 3085 \quad c = 5$$

$$d = 4270 \quad c = 7$$

$$d = 8652 \quad c = 6$$

2. Tárepi 4 cm 5 mm bolǵan kvadat sızıń. Qarama – qarsı múyeshlerin tutastırıwshı kesindi ótkiziń. Qaysı túrdegi úshmúyeshlikler payda boldı? Kvadrattıń betin tabıń.

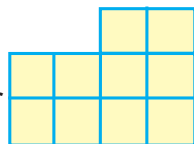
3. Qawsırmalı ańlatpalardaǵı ámellerdi orınlań.

$$(3378 - 2154) : 3 \cdot 2 \quad 4242 : (7 \cdot 3) + 1459$$

$$9321 - 12 \cdot (1836 : 6) \quad 2758 + (8921 - 8529) \cdot 3$$

4. Tuwrı tórtmúyesh formasındaǵı muz maydanınıń uzınlıǵı 30 m hám eni 60 m. Eger muz tayarlaw ushın hár 5 m² qa 7 shelek suw sarıplansa, bul maydan ushın barlıǵı bolıp neshe shelek suw kerek boladı?

5. Berilgen formanı payda bolǵan formalar birdey bolatuǵın etip ajratıń.

6. $570 : x + 297 = 354$ $3072 + c \cdot 8 = 3304$.

7. Tawıq fabrikası dúkanlarǵa 6000 dana mayek jetki-zip beriwı kerek. Hár birinde 350 dana bolǵan 10 yashik hám hár birinde 150 dana bolǵan 4 yashik mayek jiberildi. Dúkanlarǵa jáne qansha mayek jetkizip beriliwi kerek?

Teńlemege alıp kelinetuǵın máseleler

1. Eki qaladan bir-birine qarap jolǵa shıqqan avtomobillerdiń birinshisi 324 km, ekinshisi onnan

126 km kóp jol júrdi. Eki qala arasındaǵı aralıq 1211 km bolsa, olar arasında neshe km jol qaldı? Máseleniń sheshimin teńleme dúziw járdeminde sheshiń.

2. $1971 + x : 7 = 2129$ $1224 - x : 6 = 859$

3. Atızdan terilgen a kg qıyardıń 235 kilogramı duzlandı. Qalǵan qıyar b kg nan yashiklerge salındı. Usı maǵlıwmatlar tiykarında háripli ańlatpalar dúziń.

4. Kalendardı talqılań. Qaysı kúnler ajratıp kórsetilgen? Ekshenbiden tısqarı ajratıp kórsetilgen bayramlardıń atın aytıń.

5. a) $x + 12 = x + x + x + x + x$ tenglemedegi x belgisi astında qaysı san jasırınǵan?

b) $x + 12 = x + x + x + x$ tenglemedegi x belgisi astında qaysı san jasırınǵan?

6. Teńlemelerdi sheshiń:

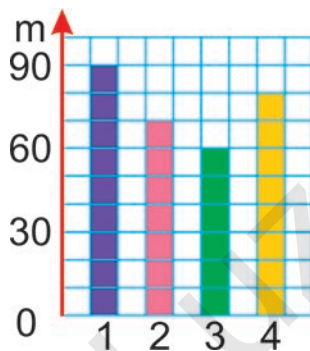
$$\begin{array}{lll} x : 3 = 192 & x : 5 = 143 & x : 8 = 111 \\ 531 : x = 3 & 995 : x = 5 & 567 : x = 9 \end{array}$$

7. Oqıwshılar sawǵalardı baylaw ushın 4 m 50 cm lenta satıp aldı. Eger hár bir sawǵa ushın 15 cm lenta jumsalsa, neshe sawǵa baylanǵan?

1. 1 saatta sportshı velosipedde 20 kilometr basıp ótse, 60 kilometr, 120 kilometr, 180 kilometr aralıqtı neshe saatta basıp ótiwi múmkin?

2. Diagrammada jańadan qurılıp atırǵan tórt imarattıń biyikligi kórsetilgen. Hár bir imarattıń biyikligin tabıń.

3. Qaldıqlı bóliwdi orınlań hám nátiyjelerin tekseriń:
2819 : 27	7831 : 32	3869 : 41	6753 : 35
8341 : 12	3422 : 23	1849 : 24	4381 : 25

4. Salıstırıń:

\geq
 $=$
 \leq

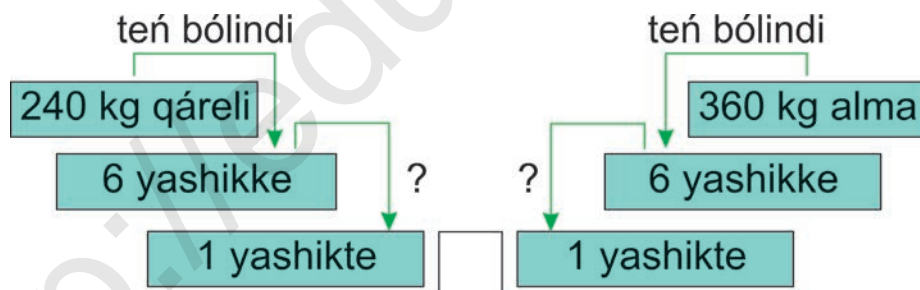
8 m 36 cm 837 cm

9400 m 9 km 400 m

6 q 70 kg 6500 kg

7800 kg 8 t 700 kg.

5. Algoritmler tiykarında máseleler dúziń hám nátiyjelerin salıstırıń:

6. Súwret tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

7. Alisher Navayı atındaǵı Ózbekstan Milliy kitapxanası

1890-jili qurilgan bolsa, onin 100 jilligi qashan belgilengen? 200 jilligi qashan belgilengen?

Eki qádemli hám eki ámeli máseleler

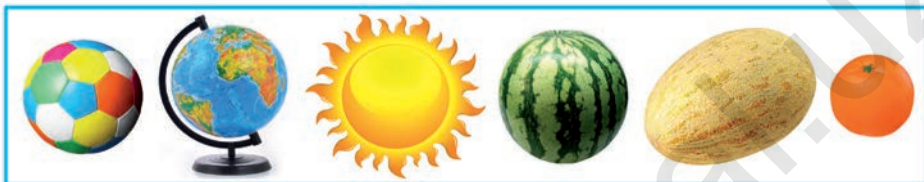
1. a) Sayaxatshilar qirgáqshiliq boylap 708 m, toǵay aralap 326 m jol júrdi. Sońınan, usı eki jolǵa teń aralıqtı adırlıqta basıp ótti. Sayaxatshilar barlıǵı bolıp qansha jol júrgen?

b) Sayaxatshilar qirgáq boylap 708 metr, toǵay aralap bolsa onnan 3 ese az aralıq basıp ótti. Sońınan, usı eki jolǵa teń aralıqtı adırlıq arqalı ótti. Sayaxatshilar adırlıqta qahsha jol júrgen?

 - 1) *a* hám *b* máseleleriniń sheshimin tabıw ushın neshe márte ámeldi orınladıńız?
 - 2) *a* hám *b* máseleleriniń sheshimin tabıw ushın qaysı ámellerden paydalandıńız?
2. $3870 : 43 \cdot 18$ $86 \cdot 74 + 680 : 40 \cdot 36$
 $266 \cdot 29 : 38$ $4200 - (8460 : 90 + 354)$.
3. Ańlatpalardı jazıń:
 - a) Kóylektiń bahası *x* som, shalbar bolsa onnan 4 ese qımbat. Shalbar hám kóylek birgelikte neshe som?
 - b) Qabaqtıń massası *b* kg, jambılshaniki bolsa onnan 2 kg jeńil. Olardıń birgeliktegi massasın tabıń.
 - v) Házirgi *k* litr, sisternaǵa bolsa onnan 9 ese az suw sıyadi. Házirgi kólemi sisterna kóleminen qansha úlken?

Úlgi: $x + (x \cdot 4)$

4. Kesindilerdi belgilew ushın olardıń eki shetine A, B, C, D háriplerden biri qoyladı. Bul háriplerden paydalanıp eki birdey hárip qoyılmaǵan neshe kesindi soǵıwǵa boladı?
5. Shar formasına iye bolǵan predmetlerdi tabıń.

6. $5647 - 36 \cdot 14$ $265 + 45 \cdot 35$
 $3206 + 30 \cdot 81$ $9806 - 57 \cdot 28$

7. Sızılma tiykarında úsh másele dúziń.

?, 2346 ǵa az

?, 3 ese kóp

1. Oramda 180 m maqpal bar. Birinshisi qarıydarǵa onıń jartısı, ekinshisine qalǵan maqbaldıń úshтен bir bólegi satıldı. Ekinshi qarıydar neshe metr maqpal satıp alǵan?

2. $216 \cdot 12 + 2856$ $105 \cdot 14 + 2485$
 $24 \cdot 23 - 332$ $128 \cdot 12 - 566$

3. Súwretlew óneri sabaǵında mayqalem menen islew algoritmin dúziń. Bul algoritmdе qaysı ámellerdi

orinlaw tártibin ózgertiwge boladı, qaysıların múmkin emes?

- a) Qaǵazǵa sızıń;
- b) Mayqálemdi boyawǵa batırın;
- d) Arnawlı kiyim kiyiw;
- e) Boyawlardıń ıdısın ashıw;
- f) Qaǵazdı stolǵa jaylastırıw.

4. Tuwrı tórtmúyeshtiń eni 21 cm. Ol uzunlıǵınıń $\frac{1}{3}$ bólimin quraydı.
Tuwrı tórtmúyeshtiń perimetrin tabıń.

5. Gúl egilgen maydan tuwrı tórtmúyesh formasında bolıp, a tárepi 250 m, b tárepi bolsa 150 m. Maydanniń perimetri 800 m. Eger maydanniń a tárepin 100 m ge qısqartırıp, b tárepin 100 m ge uzaytırsaq, usı maydanniń perimetri ózgere me?

6. $4128 + 43 \cdot 34$ $(864 + 96) : 30 + 3846$
 $5478 - 35 \cdot 78$ $(7712 - 832) : 40 - 87$

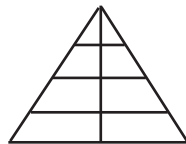
7. Tablica tiykarında másele dúziń hám sheshiń.

Bir klass bólmeleriniń maydanı	Klass bólmeleriniń sanı	Ulıwma bólmelerdiń maydanı
45 m ²	15	?
		?

3-KLASTA ÓTILGENLERDI TÁKIRARLAW HÁM ULÍWMALASTÍRÍW

1. Qısqa jazıw boyınsha másele dúziń hám onı sheshiń: Barlıǵı – 3816 dana oqıw quralı.

Teñ tarqatıldı – 4 mektepke.
1 mektepke – ? oqıw quralı.

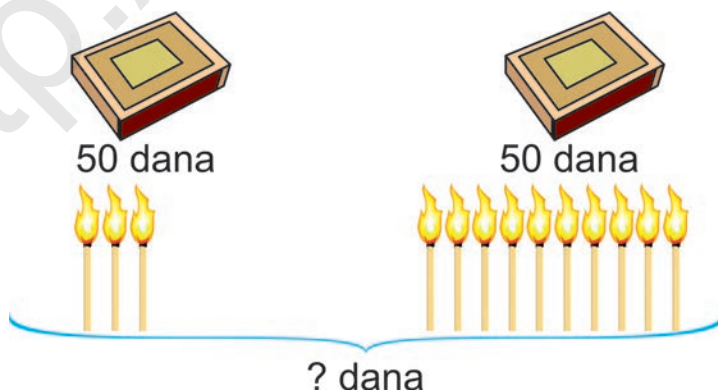
2. Formada neshe úshmúyesh hám neshe tórtmúyesh jasırınǵan?

3. Diagrammanı talqılań, tórt klasta túrli dógereklerge qatnasıwshı oqıwshılardıń sanın tabıń. Diagramma kósherindegi hár bir kletka 3 oqıwshıǵa teń.

4. Haywanat baǵında taw eshkisi ushın 36 m², poni atı ushın onnan 4 ese kóp jay ajratılǵan. Olar ushın barlıǵı bolıp neshe kvadrat metr jay ajratılǵan?

5. Eki shırpı qutılardıń hár birinde 50 danadan shırpı shópieri bar. Birinshi qutıda 3 danasıńıń, ekinshi qutıda 10 danasıńıń ushı jandırılǵa, barlıǵı bolıp eki qutıda neshe shóp qaladı?

6. Elektr esaplagish ásbabınıń súwretleri tiykarında másele dúziń.

	01.02.2020	01.03.2020	Kórsetkishlerdiń parqı
Kórsetkish	1687	1835	?

7. Ámellerdi orınlań hám nátiyjelerin tekseriń:

$$1246 : 2 \quad 1563 : 3 \quad 4248 : 4 \quad 6426 : 6$$

$$658 \cdot 2 \quad 873 \cdot 3 \quad 932 \cdot 4 \quad 868 \cdot 7$$

1. $\frac{1}{2} \text{ dm}^2$, $\frac{2}{5} \text{ m}^2$, $\frac{3}{5} \text{ m}^2$ ta neshe cm^2 bar?

Sheshiw: $1 \text{ dm}^2 = 100 \text{ cm}^2$. **Demek,** $\frac{1}{2} \text{ dm}^2 = 50 \text{ cm}^2$

Juwap: $\frac{1}{2} \text{ dm}^2 = 50 \text{ cm}^2$

2. Algoritmter tiykarında máseleler dúziń hám sheshiń.

$$1437 + 1794$$

$$? \cdot 3$$

$$?$$

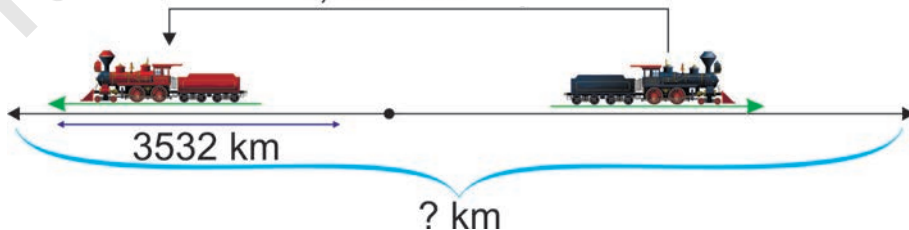
$$6428 : 4$$

$$? \cdot 3$$

$$?$$

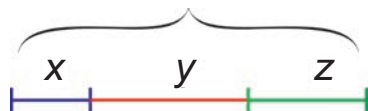
3. Sızılma tiykarında másele dúziń hám sheshiń:

?, 274 km aslam

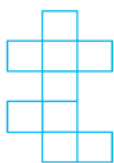

4. $x = 3$ cm; $y = 5,6$ cm; $z = 4,4$ cm bolganda barliq kesindiniń uzunlıǵı mm de ańlatıp tabıń.

? mm

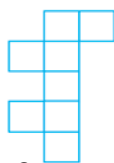
5. Qaptal táreptegi formanı qırqıp, tómendegi qaysı formalardı soǵıp bolmaydı?

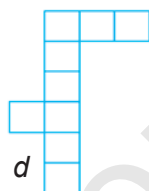
a

b

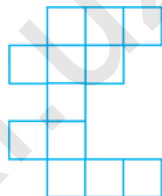
ç

d

e

6.

$$1265 + 3 \cdot 2229$$

$$4627 - 2 \cdot 1248$$

$$4 \cdot (2174 + 105)$$

$$8 \cdot (711 - 596)$$

7.

- a) Beti 18 cm^2 bolǵan eki túrlishe tuwrı tórtmúyesh sizıń.

- b) Perimetri 18 cm bolǵan eki túrlishe tuwrı tórtmúyesh sizıń.

1. Bólimi 8 ge teń bolǵan:

- a) 5 durıs bólshek; b) 5 nadurıs bólshek jazıń.

2. Teńlemelardi sheshiń hám kestelerdi tekseriń:

$$x + 5164 = 7333$$

$$4346 + x = 9545$$

$$3502 - x = 1246$$

$$x - 248 = 7356$$

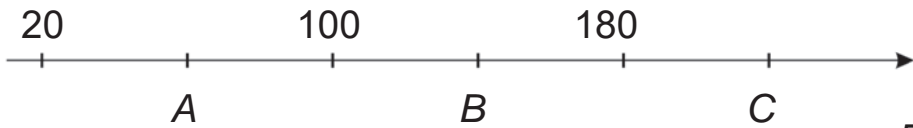
3. $783 : 3 \square 522 : 2$

$489 : 3 \square 924 : 4 - 157$

\geq $768 : 4 \square 955 : 5$

\leq $955 : 5 \square 846 : 6 + 143$

4. Sanlardıń kósherinde A , B hám C noqtalarǵa sáykes keliwshi sanlardı tabıń:

5. Jas jaratiwshılar kórik tańlawı qatnasıwshılarınıń $\frac{5}{8}$ bólegin 15 jasqa shekemgi bolǵan balalar quraydı. Barlıq qatnasıwshılardıń sanı 336 bolsa, 15 jasqa shekemgi bolǵan balalar sanın tabıń.

6. $2686 + 12 \cdot 114$ $13 \cdot 112 + 11 \cdot 133$
 $8237 - 14 \cdot 112$ $14 \cdot 211 - 15 \cdot 111$

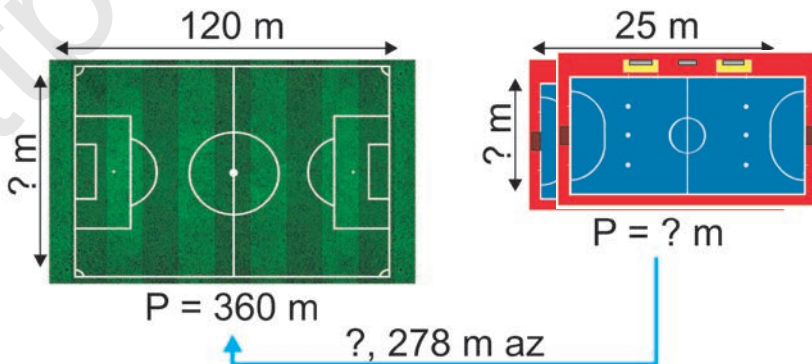
7. Eki birdey júk mashinası cement tasıdı. Birinshi mashina 13 márte, ekinshi mashina bolsa 17 márte qatnadı. Bunda birinshi mashina 78 t cement tasıdı. Ekinshi mashina neshe tonna cement tasıǵan?

1. Juldızshalar ornına qanday cifrlar qoyılsa teńsizlik durıs boladı?

$0,^*5 > 0,78$ $5,^*6 < 5,46$ $0,62 < 0,^*2$
 $6,8^* > 6,86$ $7,76 < 7,^*6$ $0,3^* > 0,36$

2. Súwret tiykarında másele dúziń:

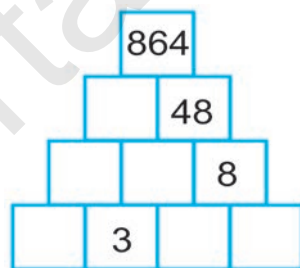

3. Uzunligi eninen 3 ese úlken bolgan tuwrı tórtmúyeshtiń eni 18 cm. Tórtmúyeshtiń perimetrin hám betin tabıń.
4. $x \leq 7$ teńsizlikke sáykes keliwshi x tıń mánislerin tabıń hám sanlar kósherinde kórsetiń.
5. Naduris bólsheklerdi aralas sanǵa aylandırıń.

$$\frac{7}{2}; \quad \frac{14}{3}; \quad \frac{19}{4}; \quad \frac{31}{5}; \quad \frac{42}{10}$$

6. Sanlı piramida ústindegi san astındaǵı eki sannıń kóbeymesine teń. Bos shatırashlardı toltırıń.

7. Kalendar járdeminde tuwılǵan kúnińiz háptelerdiń qaysı kúnde bolıwın anıqlań.

8. Oqıw jılı aqırında 3-klass oqıwshıları paydalanǵan 120 sabaqlıqtıń qanday awhalda ekenligi talqılanǵanda, olardıń 20 dan 1 bólegi «3» bahaǵa, 6 dan 1 bólegi «4» bahaǵa hám qalǵanları bolsa júdá jaqsı saqlanǵanlıǵı sebepli «5» bahaǵa bahalandı. Neshe sabaqlıq ayırıqsha bahaǵa bahalanǵan?

MAZMUNÍ

2-KLASTA ÓTILGENLERDI TÁKIRARLAW

Eki hám úsh tańbalı sanlardı tańbadan ótip qosıw hám alıw.....	3
Qawsırmalı ańlatpalar.....	6
Qosıwdıń toparlaw nızamı	7
Sannan qosındını yamasa ayırmanı alıw	9
0 hám 1 sanlarınıń qatnasıwında kóbeytiw hám bóliw.....	10
Kóbeytiwshilerdiń orın almasıw nızamı.....	11
Sannıń bir neshe úlesin hám úlesi boyınsha sannıń ózin tabıw.....	13
Kóbeytiw hám bóliw.....	14
Kombinatorlıq hám logikalıq máseleler.....	15

KESTEDEN TÍSQARÍ KÓBEYTIW HÁM BÓLIW. GEOMETRIYALÍQ FIGURALAR

20 · 3, 30 · 4 kórinisindegi ańlatpalar.....	17
60: 3, 100 : 2 kórinisindegi ańlatpalar.....	18
90: 3 kórinisindegi ańlatpalar.....	20
Qosındını sanǵa, sandı qosındıǵa kóbeytiw.....	21
23 · 4, 4 · 23 kórinisindegi ańlatpalar.....	23
Qosındını sanǵa bóliw.....	24
42 : 3, 72 : 4 kórinisindegi ańlatpalar.....	25
Bóliw hám kóbeytiwdi tekseriw	26
Eki tańbalı sandı eki tańbalı sanǵa bolıw	27
Úsh hám onnan kóp kóbeytiwshilerdi kóbeytiw.....	29
Qaldıqlı bóliw	30
Qaldıqlı bóliwdi tekseriw	31
Tuwrı sızıqtı belgilew.....	32
Kesindi, nur.....	34
100 sanınıń qatnasıwında kóbeytiw hám bóliw.....	36
200 · 3, 800 : 4 kórinisindegi ańlatpalar.....	37
320 · 3 kórinisindegi ańlatpalar.....	38
490 : 7 kórinisindegi ańlatpalar.....	40
600 : 20, 900 : 300 kórinisindegi ańlatpalar.....	41
240 : 30 kórinisindegi ańlatpalar.....	42

Bekkemlew.....	43
1000 ishinde jazba kóbeytiw hám bóliw.....	45
Onlıqtan ótip kóbeytiw.....	46
Júzlikten ótip qosıw.....	48
Onlıqtan hám júzlikten ótip kóbeytiw.....	49
396 : 3 kórinisindegi ańlatpalar.....	50
346 : 2 kórinisindegi ańlatpalar.....	52
852 : 4 kórinisindegi ańlatpalar.....	53
216 : 3 kórinisindegi ańlatpalar.....	55
276 : 4 kórinisindegi ańlatpalar.....	56
742 : 7 kórinisindegi ańlatpalar.....	57
Sannin bolıwshi ham eselerin anıqlaw.....	59
Eki xanalı sanǵa kóbeytiw.....	62
Úshmúyeshliktiń turleri.....	65
Ámellerdi orınlaw algoritmi.....	67
Qawsırmalı ańlatpalarda ámellerdi orınlaw algoritmi.....	68
Bekkemlew.....	69
Kesindini ten bóleklerge bóliw.....	70
Dóngelekti ten bóleklerge bóliw.....	71
Kópmúyeshliklerdi teń bóleklerge bóliw.....	72
Túrli koriniste berilgen maseleler.....	74

10 000 ISHINDE CIFRLAW. ARIFMETIKALÍQ ÁMELLER. SHAMALAR

Tórt tańbalı sanlardı cıfrlaw.....	76
Tórt tańbalı sandı tańba birlikleri qosındısı kórinisinde súwretlew.....	77
Tórt tańbalı sanlardı salıstırıw.....	79
Matematika tariyxınan: cıfrlar qalay payda bolǵan?.....	80
10 000 ishinde qosıw ham alıw.....	82
Poziciyalıq hám poziciyalıq emes sanaq sistemaları.....	87
Rim cıfırları.....	88

10 000 ISHINDE KÓBEYTIW HÁM BÓLIW

Awızsha kóbeytiw hám bóliw.....	90
10 000 ishinde jazba kóbeytiw.....	93
10 000 ishinde jazba bóliw.....	96
Bóliwdi tekseriw.....	100
Kóbeytiwdi tekseriw.....	101

Uzunlıq ólshew birlikleri.....	102
Uzunlıq ólshew birlikleri arasındaqı qatnas.....	103
Massa ólshew birlikleri.....	105
Massa ólshew birlikleri arasındaqı qatnas.....	106

MATEMATIKALÍQ AÑLATPALAR. TEÑSIZLIKLER. GEOMETRIYALÍQ FIGURALAR

$a + b$ hám $a - b$ añlatpanıń mánisin tabırń.....	108
$a \cdot b$ añlatpanıń mánisin tabırń.....	109
$a : b$ añlatpanıń mánisin tabırń.....	110
Quramalı máseleler	111
Durıs hám nadurıs pikirler.....	117
Teñsizlik. Úlken emes hám kishi emes belgileri.....	119
Parellel tuwrı sızıqlar.....	120
Perpendikulyar tuwrı sızıqlar.....	122
Kósherge salıstırǵanda simmetriyalıq figuralar.....	123

ÁPIWAYÍ BÓLSHEKLER. ÁPIWAYÍ ONLÍQ BÓLSHEKLER. SHAMALAR. GEOMETRIYALÍQ FIGURA

Bólshek tusinigi.....	126
Bólimi 2, 4, 8 bolǵan bólshekler.....	129
Bólimi 3, 6, 12 bolǵan bólshekler.....	132
Durıs hám nadurıs bólshekler.....	134
Aralas san túsinigi.....	136
Bólsheklerdi salıstırw.....	141
Bólimi birdey bolǵan bólsheklerdi salıstırw.....	143
Alımı birdey bolǵan bólsheklerdi salıstırw.....	145
Bólsheklerdi yarım úles penen salıstırw.....	148
Berilgen sannıń bólshegin hám bólshekten sandı tabıw.....	151
Ápiwayı bólsheklerdi qosıw hám alıw.....	152
Bólimi birdey bólekshelelerdi qosıw.....	154
Bólimi birdey bólsheklerdi alıw.....	156
Maydan ólshew birlikleri.....	159
Betlerin salıstırw.....	162
Waqıt ólshew birlikleri.....	163
Waqıt ólshew birlikleri arasındaqı qatnas.....	165
Kalendar.....	166

Múyesh gradusı	167
Dóńgelek diagrammaları.....	171
Onlıq bólshek.....	172
Onlıq bólsheklerdi ápiwayı bólshekler kórinisinde ánlataw.....	176
Onlıq bólsheklerdi salıstırıw hám táriplew.....	180
Formalardı burıw.....	184
Múyesh simmetriyası.....	185
Keńisliktegi figura – piramida.....	188
Keńisliktegi figura – konus.....	189
Maglıwmatlardı túrli kóriniste ańlatıw.....	191
Teńlemege alıp keletuǵın máseleler.....	192
Eki qádemli hám eki ámeli máseleler.....	195
3-klasta ótilgenlerdi tákirlaw hám ulıwmalastırıw.....	197

B 94

Burhonov Sattor.

Matematika: 3-sinf uchun darslik / S.Burxonov, O'.Xudoyorov, Q.Norqulova, N.Ruzikulova, L.Goibova. – T.: «SHARQ», 2019.– 208 b.

ISBN 978-9943-26-912-5

UO'K: 51.(075)
KBK 22.1

O'quv nashri

BURXONOV SATTOR OSIMOVICH, XUDOYOROV O'KTAM
BOLTABOYEVICH, NORQULOVA QARSHIGUL, RUZIKULOVA
NIGORA SHUXRATOVNA, GOIBOVA LOLAJON YULDASHEVNA

MATEMATIKA

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
3-sinfi uchun darslik

(Qoraqalpoq tilida)

To'rtinchi nashr

«SHARQ» nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tahririyati
Toshkent – 2019

Awdarmashi *Dilarom Tajetdinova*
Redaktor *Rafatdin Tajetdinov*
Korrektor *Gulayim Abdukarimova*
Xudojnik *N.To'ychixonova*
Betlewshiler: *O.Fozilova, M.Atxamova*

Baspa licenziyasi AI № 201, 28.08.2011

Basivga ruxsat etildi 15.08.2019. Formatı 70x90 $\frac{1}{16}$. «Arial» garniturası. Keglı 14,5 shponlı. Ofset baspa usılında basıldı. Shártlı baspa tabağı 15,21. Baspaxana-esap tabağı 15,61. Adadı 12246 nusxa. Buyırtpa № 439.

**«SHARQ» baspa-poligrafiya akciyonerlik kompaniyasi baspaxanası,
100000, Tashkent qalası, Buyuk Turan kóchesi, 41.**

Ijarağa berilgen sabaqlıq jaǵdayın kórsetiwshi keste

№	Oqıwshınıń familiyası, atı, ákesiniń atı	Oqıw jılı	Sabaqlıqtıń alınǵandaǵı jaǵdayı	Klass basshısınıń qolı	Sabaqlıqtıń tapsırılǵandaǵı jaǵdayı	Klass basshısınıń qolı
1						
2						
3						
4						
5						
6						

Sabaqlıq ijarağa berilgende hám oqıw jılınıń aqırında qaytarıp alınǵanda joqarıdaǵı keste klass basshısı tárepinen tómendegi bahalaw ólshemlerine tiykarlanıp toltırıladi:

Taza	Sabaqlıqtıń birinshi ret paydalanıwǵa berilgendegi jaǵdayı.
Jaqsı	Muqaba pütün, sabaqlıqtıń tiykarǵı bóliminen ajıralmaǵan. Barlıq betleri bar, jırtılmaǵan, óshpegen, betlerinde jazıw hám sıziqlar joq.
Qanaatlan-dırarlı	Muqaba jelingen, biraz sızilıp, shetleri qayırılǵan, sabaqlıqtıń tiykarǵı bóliminen alınıp qalıw jaǵdayı bar, paydalanıwshı tárepinen qanaatlanarlı qalıpne keltirilgen. Alınǵan betler qayta islengen, ayırım betleri sızilǵan.
Qanaatlan-dirarsız	Muqabaǵa sızilǵan, jırtılǵan, tiykarǵı bóliminen ajıralǵan yamasa pütünley joq, qanaatlandırarsız islengen. Betleri jırtılǵan, betleri tolıq emes, sızilıp, boyap taslanǵan, sabaqlıqtı tiklep bolmaydı.

B 94

Burhonov Sattor.

Matematika: 3-sinf uchun darslik / S.Burxonov, O'.Xudoyorov, Q.Norqulova, N.Ruzikulova, L.Goibova. – T.: «SHARQ», 2019.– 208 b.

ISBN 978-9943-26-912-5

UO'K: 51.(075)
KBK 22.1

O'quv nashri

BURXONOV SATTOR OSIMOVICH, XUDOYOROV O'KTAM
BOLTABOYEVICH, NORQULOVA QARSHIGUL, RUZIKULOVA
NIGORA SHUXRATOVNA, GOIBOVA LOLAJON YULDASHEVNA

MATEMATIKA

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
3-sinfi uchun darslik

(Qoraqalpoq tilida)

To'rtinchi nashr

«SHARQ» nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tahririyati
Toshkent – 2019

Awdarmashi *Dilarom Tajetdinova*
Redaktor *Rafatdin Tajetdinov*
Korrektor *Gulayim Abdukarimova*
Xudojnik *N.To'ychixonova*
Betlewshiler: *O.Fozilova, M.Atxamova*

Baspa licenziyasi AI № 201, 28.08.2011

Basiwga ruxsat etildi 15.08.2019. Formatı 70x90 $\frac{1}{16}$. «Areal» garniturası. Keglı 14,5 shponlı. Ofset baspa usılında basıldı. Shártlı baspa tabağı 15,21. Baspaxana-esap tabağı 15,61. Adadı 1498 nusxa. Buyırtpa № 439-A.

**«SHARQ» baspa-poligrafiya akciyonerlik kompaniyası baspaxanası,
100000, Tashkent qalası, Buyuk Turan kóchesı, 41.**